

מؤسسة "شاليم"
The Shalem Fund
تطوير خدمات للشخص ذو
for Development of Services for People with
التخلف العقلي في السلطات المحلية
Intellectual Disabilities in the Local Councils
פיתוח שירותים לאדם עם מוגבלות שכלית
התפתחותית ברשויות המקומיות

אוניברסיטת חיפה
UNIVERSITY OF HAIFA

בני נוער עם נכות התפתחותית – פיגור שכלי גבולי וקל והתנסויותיהם במצבי פגיעה וניצול: השוואה לבני נוער רגילים ללא נכות

יפעת שחר

בהדרכת: פרופ' שונית רייטר

עבודת גמר המוגשת כמילוי חלק מהדרישות
לקבלת התואר "מוסמך האוניברסיטה"
אוניברסיטת חיפה, הפקולטה לחינוך,
החוג לחינוך

מחקר זה נערך בסיוע מענק מחקר מקרן שלם
הקרן לפיתוח שירותים לאדם עם מוגבלות שכלית התפתחותית ברשויות המקומיות

2004

הכרת תודה

לפרופ' שונית רייטר היקרה, שהאמנת בצדקת הנושא והדרך, הדרכת וחיזוקת את ידי כל פעם מחדש.
לקרן "שלם" לפיתוח שירותים לאדם המפגר, על תמיכתכם הכספית במחקר זה.
לאישי היקר ירון, על העידוד, התמיכה וההבנה אין קץ.
לילדי המקסימים אסף, יובל ומתן שהפגנתם סבלנות והבנה בתקופות לחוצות.
להורי- חיה ואלתר, לחמי וחמותי- גילה ומיכאל, לשמעונה, על התמיכה בי לאורך כל הדרך.

תוכן העניינים

4	תקציר
8	1. מבוא
10	2. סקירת ספרות
25	3. השיטה
28	4. ממצאים
74	5. דיון
95	ביבליוגרפיה
108	נספחים
125	תקציר באנגלית

תקציר

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את היקפה ומאפייניה של תופעת הפגיעה והניצול כנגד בני נוער עם נכות התפתחותית- פיגור שכלי גבולי וקל בהשוואה לבני גילם הרגילים, על ידי דווח עצמי של הנבדקים על התנסויותיהם כקורבנות פשיעה וניצול.

ילדים כקורבנות פשיעה וניצול הוא נושא מעורר דאגה מזה שנים רבות ומהווה עניין למחקר ולגיבוש מדיניות וחוקים בדבר הגנת הילד ושמירתו ממצבים המסכנים את בריאותו הגופנית והנפשית. בשנים האחרונות גוברת ההתעניינות של אנשי מקצוע העוסקים בתחום של ילדים עם נכויות התפתחותיות בזיקה שבין נכות הילד למידת חשיפתו למצבי סיכון (מרום ועוזיאל, 2002).

על פי הספרות המחקרית (Bryen, 2003; Sobsey 1994; Sobsey, Randall & Parrila, 1999; Sullivan, 1999), מבוגרים וילדים עם נכויות הם בסיכון גבוה יותר לפגיעה פיזית, מינית ורגשית על ידי חברי משפחה, מכרים ואחרים בהשוואה לאלה בלי הנכויות. בנוסף, נכות הילד ומוגבלותו עלולה להעמידו במצבים שונים של ניצול לרעה שאינם אופייניים בדרך כלל לילדים ללא נכויות (Marge, 2000; Newport, 1991). לרוב, הפשיעה היא בלתי נראית ולא מדווחת. המתעלל רואה בקורבן עם הנכות אדם פגיע שלא יכול להגן על עצמו ושאינו מסוגל לפנות לעזרה או להתלונן וכך, קיימת הסתברות גבוהה של פשיעה חוזרת כנגד הקורבנות ובדרך כלל הניצול והפגיעה אינם חד פעמיים אלא מתמשכים. עוד ידוע, כי התוקף הוא בדרך כלל אדם המוכר לילד ולעיתים קרובות יש ביניהם מערכת יחסים שבה הקורבן נותן בו אמון ואף תלוי בו, ואילו התוקף הוא בעמדת סמכות כלפי הקורבן ומנצל לרעה את היחסים הלא שוויוניים ביניהם. בנוסף, הדעות השליליות, המיתוסים על אנשים עם נכויות והאווירה הלא מקבלת רק מחמירים את מצבם ומעלים את רמת הסיכון שלהם להיפגעות.

בשנת 2002 התפרסם דווח מקיף של הגוינט- מכון ברוקדייל הסוקר את הנושא של ילדים עם נכויות במצבי סיכון והגורס כי בארץ אין מספיק ידע שיטתי על מימדי ומאפייני תופעת הסיכון כנגד ילדים עם נכויות וכי נושא זה דורש התייחסות מחקרית. המחקר הנוכחי מציג סקירה תיאורטית של הידוע כיום בארץ ובעולם בנושא התעללות ופגיעה בקרב ילדים עם נכויות וכן, מציג מודלים עיקריים להבנת הסיבות והגורמים להימצאותם של מצבי פגיעה וניצול בקרב ילדים עם נכויות. מן הסקירה התיאורטית עולה כי הידע שקיים כיום בנושא הוא כוללני מידי ועל מנת לקבל תמונה ברורה יותר של התופעה יש להתמקד במחקר בקבוצת גיל מוגדרת (ילדים, בני נוער) ועם לקות ספציפית (עיוורון, פיגור, אוטיזם, נכויות פיזיות

וכו') בהקשר של מצבי פגיעה והתעללות. המחקר הנוכחי בחר להתמקד בקבוצת הגיל של בני הנוער עם נכות התפתחותית (פיגור שכלי גבולי וקל) ולהשוותה לקבוצת ביקורת של בני נוער ללא נכות.

שאלות המחקר היו:

1. באיזו מידה חשופים בני הנוער עם נכות התפתחותית למצבי פגיעה פיזית, מינית ורגשית בהשוואה לבני גילם הרגילים.

2. מה הם המאפיינים השונים של כל סוג פגיעה שלהם חשופים בני הנוער משתי קבוצות המחקר:

א. מה הוא בדיוק סוג הפגיעה (איום, תקיפה פיזית, סחיטה, גניבה, נגיעות מיניות וכו'). ב. מי הם הפוגעים. ג. היכן מתבצעת הפגיעה. ד. מה תדירותה. ה. כיצד השפיעה הפגיעה על הקורבן.

3. האם קיימים הבדלים בין שתי קבוצות המחקר במידת השיתוף והדיווח לאחר הפגיעה ומה הם אותם הבדלים ומאפיינים של השיתוף והדיווח. כמו כן, מהי צורת הטיפול המשטרית במידה והיה דיווח למשטרה ובאיזו מידה הוגשו כתבי אישום לבית המשפט עבור כל אחת מהקבוצות הנחקרות.

במחקר השתתפו 100 בני נוער. 50 מתבגרים בנים ובנות הלומדים בבית ספר לחינוך מיוחד ו- 50 מתבגרים בנים ובנות הלומדים בבית ספר רגיל בכיתה רגילה. כלי המחקר שבו נעשה שימוש במחקר הנוכחי היה שאלון לדיווח עצמי "לשבור את קשר השתיקה" שפותח על ידי Bryen, Carey & Frantz (2002) ושנועד לבדוק את מצבי הסיכון שלהם חשופים אנשים עם מוגבלויות. השאלון הינו רב מימדי והוא בודק חשיפה למצבי פגיעה פיזית, מינית ורגשית.

במחקר הנוכחי נעשה שימוש בשתי שיטות מחקר: המתודולוגיה הכמותית והמתודולוגיה האיכותנית. למתודולוגיה הכמותית היה תפקיד לבחון את המידה באחוזים שבה כל סוג פגיעה ומאפייניה הופיעו אצל שתי קבוצות המחקר. בהתבסס על הספרות התיאורטית, ההשערות היו כי בני נוער עם נכות התפתחותית יחוו יותר פגיעות פיזיות מיניות ורגשיות בהשוואה לבני גילם הרגילים וכי פחות מקרים של פגיעה פיזית ומינית כלפי בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית יחשפו וידווחו לרשויות החוק בהשוואה למקרים דומים אצל בני הנוער הרגילים. למתודולוגיה האיכותנית היה תפקיד חשוב בניתוח התיאורים והחוויית האישיות של אלו שהתנסו בפגיעות וניצול. התקבל מידע רב וחשוב שתרם רבות להבנת הדינאמיקה של הפגיעה ומרכיביה, מידע כזה לא יכול היה להתקבל רק מניתוח כמותי. בנוסף, הייתה חשיבות רבה לעובדה ש"קולם" של בני הנוער נשמע ולתפיסה שלהם את מקרי הפגיעה בהם וזאת בניגוד למקרים אחרים שבהם אוספים נתונים על אלימות ופגיעה בילדים מגורמים אחרים ולא מהילדים עצמם.

הממצאים העיקריים שהתקבלו במחקר הנוכחי הצביעו על הבדלים מובהקים בין בני הנוער עם הנכות להתפתחותית לבין בני הנוער הרגילים במידת החשיפה לפגיעות במספר תחומים :

1. בתחום הניצול והסחיטה- בני נוער עם נכות התפתחותית נמצאו חשופים במידה רבה יותר למצבים של סחיטת כסף או שווה ערך כסף על ידי בני נוער אחרים בסביבת המגורים שלהם וכן על ידי מכרים מבוגרים. לרוב הסחיטה התבצעה על ידי איומים והפחדות.

2. בתחום הסירוב לתת למתבגר דבר שהוא זקוק לו או למנוע ממנו דבר החשוב לו לאיכות חייו- נמצא, שבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית מתנסים בשיעורים גבוהים יותר במצבים שבהם נמנע מהם דבר מה שזקוקים לו לקיום יום יומי כמו: ביגוד, אוכל, מכשירי שמיעה או שנמנע מהם לממש זכויותיהם לאחר גיל שמונה עשרה בגלל סירוב המשפחה לתת להם את הכסף השייך להם.

3. בתחום הניצול המיני- נמצא שבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית חווים בשיעורים גבוהים יותר פגיעות מיניות על ידי נותני שירותים, מכרים ואחרים, תוך כדי דרישה שלא יגלו את ה"סוד".

4. תחום הפגיעה הרגשית- בני נוער עם נכות התפתחותית נמצאו כחווים יותר מצבים של השפלות קריאות בשמות גנאי והעלבות על ידי בני גילם הרגילים ועל ידי בני משפחתם.

ממצא חשוב נוסף חשף, כי בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית שתפו במידה רבה הורים ואנשי מקצוע בפגיעות המיניות והפיזיות שחוו, אך למרות זאת, מקרים מועטים ביותר דווחו למשטרה. המקרים שכן דווחו למשטרה נתקלו בספקנות מצד החוקרים, והנפגעים עם הנכות נתפסו כמי שהמציאו את המקרה. ברוב המקרים התיק כנראה נסגר או שלא היה המשך טיפול. רק מקרה אחד של פגיעה מינית מיני רבים הגיע לידי כתב אישום. משתמע מן המחקר הנוכחי שלמרות שהרוב הגדול של בני הנוער עם הנכות אינם מסתירים את הפגיעות בהם ודואגים לספר על כך, הדיווחים "נעלמים" בדרך ואינם מגיעים בסופו של דבר לידי מיצוי הדין עם הפוגעים. חמור מכך, רבים מן המקרים בכלל לא מדווחים ולא נרשמים וכך התופעה נעלמת מעיני הציבור ומעיני רשויות החוק והטיפול.

במחקר הנוכחי נמצאו מאפיינים רבים וייחודיים לגבי כל סוג פגיעה עבור שתי הקבוצות הנחקרות, אך באופן כללי ניתן לאמר שמן המחקר עולה, שחברת בני הנוער היא חברה אלימה, פוגעת ולא נותנת כבוד לאחר. רבים מבני הנוער חווים פגיעה פיזית, מינית ורגשית על ידי חבריהם מקבוצת השווים. ובתוך כל אלה נמצאים בני הנוער עם הנכויות, שהדעות השליליות עליהם, המיתוסים והסטיגמות רק מחמירים את מצבם ומעמידים אותם בסיכון גבוה יותר להתעללות ופגיעה. למחקר הנוכחי תרומה תיאורטית רבה בהבנת תופעת הפגיעה והניצול כלפי אנשים עם נכויות וזאת בעזרת המודל האקולוגי המאפשר לראות את התמונה הכוללת של סביבות ומערכות יחסים בהן קיימת התעללות בהקשר המשפחתי, החברתי והתרבותי. למחקר גם תרומה יישומית במספר תחומים: לתחום המודעות החברתית והציבורית, לתחום

החקיקה ואכיפת החוק הקיים, לתחום האיתור והזיהוי של מקרי פגיעה ולתחום תוכניות המניעה, ההתערבות והטיפול.

ממצאי המחקר הנוכחי מעמידים לפנינו אתגרים חברתיים וחינוכיים. רייטר (2004) מציינת כי האתגר הוא כפול: מצד אחד לגדל דור של אנשים צעירים שידעו לקבל את בני גילם ובני גילם הנכים ויטייחו לכל אחד ואחת בכבוד ובסובלנות, ומצד שני לגדל ולהעצים דור של אנשים עם נכויות שידע לעמוד על זכויותיו וילחם כנגד גילויים של ניצול ופגיעה בו בדרכים חוקיות וחברתיות.

1. מבוא

נושא המחקר הנוכחי: בני נוער עם נכות התפתחותית- פיגור שכלי גבולי וקל, והתנסויותיהם כקורבנות פשיעה והתעללות בהשוואה לבני גילם הרגילים, ללא נכויות. ילדים כקורבנות פשיעה וניצול הוא נושא מעורר דאגה מזה שנים רבות ומהווה עניין למחקר ולגיבוש מדיניות וחוקים בדבר הגנת הילד ושמירתו ממצבים המסכנים את בריאותו הגופנית והנפשית.

מתוך כ- 2 מיליון ילדים החיים בישראל, 160,000 מוגדרים כילדים עם צרכים מיוחדים שהם מהווים 7.7% מכלל הילדים. בשנים האחרונות גוברת ההתעניינות של אנשי מקצוע העוסקים בתחום של ילדים עם נכויות התפתחותיות בזיקה שבין נכות הילד למידת חשיפתו למצבי סיכון (מרומ ועוזיאל, 2001).

ע"פ הספרות המחקרית (Sullivan, 1999; Sobsey, Randall & Parrila, 1999; Sobsey 1994; Bryen, 2003) כי ילדים ובני נוער עם נכות התפתחותית בסיכון גבוה יותר לחוות התעללות פיזית, מינית ורגשית על ידי אנשים איתם הם באים במגע, מוכרים וזרים.

עוד עולה מן המחקר (Newport, 1991; Marge, 2003), כי נכות הילד ומוגבלותו עלולה להעמידו במצבים שונים של ניצול לרעה, שאינם אופייניים בדרך כלל לילדים ללא נכויות. לרוב, ההתעללות היא מתמשכת ולא חד פעמית. ילדים עם נכויות הם בסיכון לחוות ניצול לרעה בגלל המגבלה השכלית ו/או הגופנית, קשיים בתקשורת ויכולות הגנה עצמית מוגבלות בנוסף לגורמים סביבתיים ותרבותיים המגבירים את הסיכון.

מחקר זה מבוסס על דוח מקיף (מרומ ועוזיאל, 2001) הסוקר את נושא ילדים עם נכויות במצבי סיכון והגורס כי בארץ אין מספיק מידע שיטתי על מימדי ומאפייני תופעת הסיכון בקרב ילדים עם נכויות וכי נושא זה דורש התייחסות מחקרית. עקב חוסר המחקרים בישראל נעשה ניסיון לקבל מידע על שכיחות התופעה ע"י ניתוח משני של נתונים מתוך מאגרי נתונים קיימים (כמו למשל, קובץ ילדים בסיכון בעיר אשדוד או מתוך קובץ נתוני יסוד של משרד הרווחה). המידע שהתקבל כללי מידי, מעורפל ואינו מספק מידע על סוגי הנכויות שנבדקו ומצבי הסיכון שלהם חשופים הילדים.

אם כן, בארץ לא נעשו עד היום מחקרים רלוונטיים בתחום ולכן, אין נתונים מספקים על היקף התופעה, מאפייניה והתייחסות לאוכלוסיות עם לקות ספציפית (כמו עיוורון, נכות פיזית, פיגור) הנמצאות בסיכון בתוך הקבוצה של הילדים עם הנכויות. החשיבות של התמקדות בסוג לקות ספציפית נובעת מהנחת היסוד כי לכל לקות המאפיינים הייחודיים לה במפגש עם מצבי התעללות ופגיעה. אם כן, המחקר הנוכחי בחר

להתמקד במצבי הפגיעות והניצול שלהם חשופים אוכלוסיית בני הנוער עם נכות התפתחותית, המוגדרים עם פיגור שכלי גבולי וקל ולומדים בביה"ס לחינוך מיוחד (חטיבה עמלנית), על ידי איסוף נתונים וסיפורים אישיים של הילדים עצמם, וכן להשוותם לקבוצה של ילדים רגילים בני גילם. יש חשיבות עצומה לאיסוף נתונים מהילדים הנכים עצמם שיספקו מידע והבנה של המתרחש בתהליך הפגיעה, מידע שלא יכול להתקבל מנתונים כמותיים בלבד.

לרוב, קולם של ילדים שהם קורבנות לא נשמע והדבר מורכב עוד יותר כאשר מדובר בילדים עם מוגבלות. רבים ממקרי ההתעללות לא מדווחים ולא מטופלים וישנו קשר של שתיקה כאשר מדובר בפגיעה באנשים עם נכויות (ברייך, 2002; Bryen, Carey & Frants, 2003). מחקר זה ינסה לחשוף את תופעת הפגיעה בבני נוער בעלי מוגבלות שכלית על שכיחותה ומאפייניה תוך השוואה והבנה של התופעה בקרב בני נוער ללא נכויות.

למחקר זה השלכות רבות הנוגעות לנושא המודעות החברתית להגנה על ילדים בכלל וילדים עם נכויות בפרט, שמירה על זכויות, חקיקת חוקים וכן בחשיבה על תוכניות מניעה והתערבות הולמות.

2. סקירת ספרות

2.1 הגדרת ההתעללות

קורבנות מפשיעה היא התנסות קשה לפרט ובעלת השלכות מיידיות כמו גם ארוכות טווח על המשך חייו ותפקודו של האדם הנפגע. הדבר קשה עוד יותר כאשר מדובר בילד שהוא קורבן. ילדים נעשים קורבנות כאשר הם חווים אלימות, התעללות ופגיעה גופנית, מינית או רגשית, ע"י בן משפחה, מכר, חבר או זר (Finkelhor, 1995).

פגיעה פיזית- הנה כל צורה של אלימות כלפי הגוף: הכאה, בעיטה, תקיפה, שוד, מניעת מזון ושתייה. פגיעה מינית- הנה קיום פעילות בעלת אופי מיני החל ממבט או מגע, מעשה מגונה ועד ליחסי מין או אונס מתוך כורח, איום או מרמה.

פגיעה רגשית- דחייה (בוז, השפלה, קריאות גנאי), איום והפחדה, בידוד, והתעלמות מופגנת. בנוסף, פגיעות יכולות להיות גם נגד רכוש של הילד כגון: גניבות וסחיטות.

חלק מהפגיעות בילדים נחשבות ל"פשע" או "עבירה" ומתייחסים אליהם בכובד ראש וברצינות, בעוד שישנן פגיעות שנחשבות בחברה לקלות יותר (הצקות, איומים, קריאות גנאי), במיוחד כשמדובר בפשעים של ילד כלפי ילד. נוטים לראות בהתנהגויות אלה כחלק אינטגרלי מחייו של הילד, בעוד שהוא עצמו לא פעם חש פגוע, מאוים ונפחד (Finkelhor, 1998). בנוסף ישנן פגיעות הנחשבות כפשע בחוק וישנן פגיעות שהינן נחשבות "בצל החוק". הכוונה בעיקר לפגיעה והתעללות רגשית, שההתייחסות לגביה מעורפלת ולא מספיק רצינית וחד משמעית, המשאירה פרצה לאנשים להשתמש בה ביתר קלות כלפי ילדים.

קשה לאמוד את התופעות הקשורות לילדים שהם קורבנות שכן, לפי טבען רבות מהן אינן נחשפות או מדווחות והמקרים הידועים והמדווחים הם רק קצה הקרחון, אך ברור הוא כי ילדים לעומת מבוגרים הם בסיכון לפגיעות עקב היותם תלויים באחרים, העדר הניסיון שלהם, תמימותם ומוגבלות יכולתם להתגונן (Finkelhor, 1995; גל ווינדמן, 2002). כל אלה עלולים להפוך אותם למטרה נוחה למניפולציות ולניצול.

בישראל יש למעלה מ- 2 מליון ילדים, מתוכם כ 16% הם ילדים בסיכון (דו"ח הועדה לזכויות הילד, 2003). הגדרת ילד בסיכון על פי הצעת חוק זכויות ילדים בסיכון בישראל היא: "ילד הנמצא במצב הפוגע או העלול לפגוע ביכולתו להשתלב באורח החיים התקין בלימודים, בחיי החברה או המשפחה או במצב שיש בו חשש ממשי להתפתחותו התקינה בין אם הוא נובע ממנו, ממשפחתו או מסביבתו".

גורם סיכון- הינו גורם שבגיניו קיימת סבירות שפגיעה בילד תתרחש. גורמי הסיכון יכולים לנבוע מגורמים הקשורים בילד, במשפחה, בקהילה או בחברה והם יכולים להיות קבועים או זמניים, ברי ניבוי או בלתי צפויים. כל ילד עלול להיות קורבן של פשיעה, אך ישנן קבוצות בין הילדים שהינם בסיכון גבוה יותר

לפגיעות וקורבנות. קבוצת הילדים ובני הנוער שהינם בעלי צרכים מיוחדים הסובלים ממוגבלות כלשהי הם בסיכון גבוה להיות קורבנות פשיעה ולחוות אלימות והתעללות יותר מאשר ילדים רגילים (מרום עוזיאל ונאון, 2002; Sullivan, 1999; Sobsey, Randall & Parrila, 1999; Sobsey 1994; Bryen, 2003).

2.2 הגדרת הנכות

ישנן מספר הגדרות חופפות המקובלות לתיאור מצבם של אנשים עם נכות (WHO, 1989) :

נכות (Disability) - הגבלה או חוסר יכולת לבצע פעילות בטווח הנחשב נורמאלי כתוצאה מפגיעה במערכת הפיזיולוגית, האנטומית, הקוגניטיבית או הנפשית.

ליקוי (Impairment) – אובדן או פגיעה במערכת הפיזיולוגית, האנטומית, הקוגניטיבית או הנפשית.

מוגבלות (Handicap) – חיסרון שיש לאדם בעקבות ליקוי או מוגבלות, המגבילים אותו או מונעים בעדו למלא את תפקידו, בהתאם לגילו, מינו, ולנורמות החברה והתרבות.

נכות התפתחותית - מתייחסת לליקוי קוגניטיבי או פיזי או שניהם (פיגור שכלי, אוטיזם, חירשות, עיוורון, ניוון שרירים) אשר מופיע לפני גיל 18 וממשיך להופיע. נכות התפתחותית משפיעה על הפרט וגורמת להגבלה משמעותית בשלושה או יותר תחומים בחיי היום יום: טיפול עצמי, שפה, למידה, נידות, הכוונה עצמית, יכולת לחיים עצמאיים, דאגה לכלכלה עצמית ופנאי (Abramson, 2002).

המחקר יתמקד באוכלוסיית התלמידים עם פיגור שכלי גבולי וקל הנמצאים בתוך הקטגוריה של הנכות ההתפתחותית, הלומדים בביה"ס לחינוך מיוחד.

ההיבט החברתי של הגדרת הנכות - חוקרים (Westcott & Cross, 1996) מציינים את התפקיד המשמעותי שיש לחברה בקביעת ההתייחסות לנכות ולאנשים נכים, לפיה הגדרת הנכות נובעת מן היחס החברתי המפלה, הדעות הקדומות והסביבה הפיזית המגבילה ולא ממאפיינים של הנכים עצמם. הגישה החברתית הזו לנכות מדגישה את ההבחנה בין הליקוי הפיזי של הנכות (Impairment) לבין הנכות

(Disability) שהיא תוצר של יחס החברה לליקוי זה. בעבר, שלטה התפיסה הסיעודית שראתה בנכים אנשים מסכנים שיש לרחם עליהם ולסעוד אותם. תפיסה נוספת, היא התפיסה הרפואית המתייחסת לאנשים עם נכויות כאל חולים הזקוקים למסגרת טיפולית. בשנים האחרונות תופסת מקום תפיסה חדשה המבוססת על המודל ההומניסטי הטוען, כי יש להתייחס אל אנשים עם נכויות כאל בני אדם עם החלקים התקינים שלהם כמו גם עם קשייהם. המודל מדגיש את השימוש הקלוקל בהגדרות מובדלות כמו: "מפגרים" "מופרעים" ודוגל בהגדרות כוללניות. המודל ההומניסטי לגבי אנשים עם נכויות מחדד את

ההבחנה בין הלקות שהיא פגם פיזי המחייב טיפול רפואי, לבין האדם עצמו, על תכונותיו ואישיותו, אותן יש לטפח ולפתח (רייטר, 2004). האדם הוא קודם כל ישות בעלת ערך וערך זה אינו תלוי בליקוי כזה או אחר.

2.3 אנשים עם נכויות במצבי סיכון להתעללות ופגיעות

בשנת 2000 הוציא לראשונה המשרד לטיפול בקורבנות פשיעה בארה"ב OVC- Office for Victims Crime תדריך ראשוני להבנת הצרכים של קורבנות פשיעה. התדריך הציע מענה לארבעה סוגי אוכלוסיות שנפגעות: 1. קורבנות מבוגרים 2. קורבנות פשיעה מינית, 3. קורבנות ילדים 4. וקורבנות אלימות במשפחה. התדריך לא התייחס לאנשים עם מוגבלות. בשנת 2001 יצא תדריך נוסף, טיפול בקורבנות תאונות דרכים שנגרמו כתוצאה משתיית אלכוהול. רק בשנת 2002 הוציא המשרד תדריך מיוחד שעניינו, מענה לקורבנות פשיעה שהינם בעלי נכויות (Ashcroft, Daniels & Gillis, 2002). הוצאת תדריך זה, הינה בגדר הצהרה כי ישנה אוכלוסיה ספציפית שהיא בסיכון לקורבנות ושיש להתייחס אליה באופן מיוחד. בין הנכויות המוזכרות בדוח מופיעים הפיגור, החירשות והעיוורון.

מחקרים משמעותיים בנושא קורבנות פשעים החלו מאמצע המאה ה-20. Von Henting (1948), היה הראשון שדיבר על הקשר שבין לקות או נכות לבין קורבנות, כשהוא הזכיר ארבע קבוצות פגיעות במיוחד: 1. הקשישים 2. הנשים 3. הילדים 4. הלקויים שכלית. אך הקשר שבין לקות לקורבנות העסיק מעט מאוד את החוקרים ומשך תשומת לב מעטה מדי. עד לשנות ה-60, כאשר מחקרים מצאו שיעור גבוה של ילדים

עם לקויות פיזיות, התנהגותיות ושכליות בקרב ילדים מנוצלים ומוכים (Birrel & Birrel, 1968; Elmar, 1970; Gil, 1970; & Gregg, 1967). מאז, מחקרים שנעשו בשני העשורים האחרונים מדווחים שילדים ומבוגרים עם נכויות התפתחותיות הם בסיכון גבוה לחוות התעללות פיזית, רגשית ומינית, יותר מאשר אנשים ללא נכות. (Baladerian, 1991; Cross, Kaye & Ratnofsky, 1993; Llewelyn- Scorey, 1998; Sobsey, 1994; Sobsey & Mansell, 1990, 1998; Wolbering, 1994), טוען שקבוצת המוגבלים הינה הקבוצה בעלת הסיכון הגבוה ביותר לחוות ניצול ואלימות, אך יחד עם זאת, החברה אינה ערה לבעיה. אנשים עם נכויות התפתחותיות חשופים לסכנה שיפלו קורבן לפשע פי ארבעה עד עשרה יותר מאשר אנשים ללא נכויות (Sobsey, 1994). ההבדלים בשיעור הקורבנות בולטים במיוחד כאשר מדובר בפשעים של תקיפה מינית (פי 10.7) ושוד (פי 12.7) (Petersilia, 1998). פשעים כנגד אנשים עם לקויות כוללים אלימות, תקיפה, גניבה, שוד, וכן התעללות מינית, רגשית ופיזית ע"י חברי משפחה, מכרים או זרים (Petersilia, 1998).

Sobsey (Foote & Crwell, 2000), וכן, קיימת הסתברות גבוהה של פשיעה חוזרת כנגד אותם קורבנות. (1994), מדווח כי אנשים עם נכויות חשופים פי חמש להתעללות חוזרת ונשנית. אלה המתעללים באנשים עם נכויות התפתחותיות במשך הזמן מתחילים לראות בהם טרף קל- קורבנות שניתן לתקוף אותם תוך סיכון נמוך שהפשע יתגלה או שהמתעללים יענשו. כלומר, ההתעללות היא מתמשכת ולא חד פעמית. Sherry (2000), אף מחמיר בגישתו וטוען כי פשעים כנגד אנשים עם מוגבלויות נחשבים ל "פשעי שנאה". הכוונה לביצוע פעולה קרימינלית כנגד מישהו רק בגלל שהוא מייצג קבוצה מסוימת. זו יכולה להיות קבוצה אתנית כל שהיא, גזע, מין וקבוצת בעלי הנכויות. מה הם אם כן הסיבות לממצאים אלה? מדוע אנשים עם נכויות חשופים יותר לניצול, התעללות ואלימות כלפיהם לעומת אנשים ללא נכויות?

גישות חברתיות משפיעות על יצירת סטריאוטיפים שליליים ומיתוסים כלפי אנשים עם מוגבלויות התורמים לפגיעות שלהם ולסיכון שלהם להיות קורבנות. Tyiska (1998), מציין מספר מיתוסים כאלה:

1. אנשים עם מוגבלות הם אנשים "סובלים" ולכן זקוקים לצדקה ורחמנות במקום זכויות ואחריות.
2. אנשים עם מוגבלות לא מסוגלים לקבל החלטות ולכן זקוקים לאחרים שינהלו להם את חייהם.
3. המוגבלות של האדם המוגבל היא מדבקת ולכן יש להלחם בפגע או להתרחק ממנו.

Sosbey (1992), מציין חמישה מיתוסים ערכיים, המשקפים גישות כלפי בעלי מוגבלויות:

1. דה-הומניזציה של המוגבל- המוגבל הוא פחות מבן אדם שלם 2. מיתוס הסחורה הפגומה- החיים של המוגבל שווים פחות ולכן אין לו מה להפסיד. 3. המוגבל לא מרגיש כאב- למוגבל אין רגשות ולכן לא כואב לו. 4. המוגבל כאיום- המוגבל נתפס כשונה, כבלתי צפוי וכמסוכן. כתוצאה ממיתוס זה ישנה מוטיבציה לאנשים בסביבה הקרובה למנוע מהמוגבל השתלבות בקהילה.
5. המוגבל כחסר אונים- התפיסה שיחידים בעלי מוגבלות הינם חסרי אונים ולא יכולים לדאוג לעצמם, מקדמת פגיעות לניצול ומניפולציה של אחרים כלפיהם.

בנוסף, החברה ובמיוחד אנשים בעמדה של כוח (למשל חוקרי משטרה) מתעלמים ממעשי תקיפה וניצול כלפי מוגבלים בשכלם בטענה כי הם אינם אמינים (Sherry, 2000). אם כן, הגישה השלילית כלפי מוגבלים משחקת תפקיד מרכזי בחשיפתם של המוגבלים לפשיעה נגדם. סיבות נוספות להיותם של המוגבלים בסיכון יתר להיפגע ממעשי פשיעה קשורה לטבע של הלקות. מוגבלים לא פעם, מתקשים לזהות מצבי סכנה, מתקשים להגן על עצמם ומתקשים לנצל את מערכת הצדק בגלל היותם פגועים (Petersilia, Foot & Crowell, 2001).

מי הם הפוגעים? Sobsey (1992), טוען כי ארבעה הפוגעים באנשים עם מוגבלויות הנפוצים ביותר הם: 1. נותני השירותים למוגבלים 2. מכרים ושכנים 3. חברי משפחה 4. מוגבלים אחרים.

2.4 ילדים ונוער עם נכויות במצבי סיכון להתעללות ופגיעות

ההתעניינות בנושא של ילדים עם נכויות במצבי סיכון הופיעה באמצע שנות השמונים (Sigmon & Edmonds, 2002) ובמשך שלושים השנים האחרונות גוברת ההתעניינות בזיקה שבין נכות הילד למידת חשיפתו למצבי סיכון (מרום ועוזיאל, 2001). נשאלת השאלה: האם ילדים עם נכויות חשופים לסיכון (התעללות פיזית, מינית, רגשית, הזנחה, אלימות) יותר מאשר ילדים ללא נכויות? אכן, בשל נכותו, הילד עלול להיות נתון לפגיעה פיזית, מינית ורגשית וכן לניצול, הן בתוך המשפחה והן בסביבה הקרובה. מחקרים שנעשו ע"י המרכז הלאומי לילדים שעברו ניצול והזנחה (NCCAN), מצאו שילדים עם נכות מכל סוג הם בסיכון של פי-2 להיות מנוצלים מינית ובסיכון של פי-2 להתעללות פיזית (Cross, Kaye & Rotnofsky, 1993).

הספרות מעידה כי ילדים עם נכויות נתקלים במצבים של ניצול לרעה, שאינם אופייניים בדרך כלל לילדים ללא נכויות (Kenndy, 1993; Newport, 1991) למשל:

- רבים מהילדים והנוער שהינם בעלי מוגבלות זקוקים לאנשי טיפול ואנשי שירותים על מנת לעזור להם בחיי היום יום. המצב הזה, לא פעם מביא את אנשי הטיפול והשירות לנצל את פגיעותם של הילדים. לא נעשו די מחקרים לזהות מצבי התעללות ע"י מטפלים ונותני שירותים לילדים ומחקר זה ינסה לבחון סוגיה זו. מחקר אחד, שאולי ממנו ניתן להשליך על אוכלוסיית הילדים בסיכון, נעשה לגבי אוכלוסיית נשים עם מוגבלויות (Young et al, 1997) ומדווח, שבצורה מוכחת, נשים עם מוגבלות הן בסיכון לניצול מאוכלוסיית המטפלים. כשהנשים נשאלו מדוע לא הפסיקו את הפגיעה בהן, התשובות היו: שלא ידעו למי לפנות, מביך מידי ופחד מנקמה. הספרות אכן מציינת, שבגלל הפגיעות שלהם והצורך שלהם בטיפול והשגחה, ילדים הם בשכיחות גבוהה לסיכון של התעללות וניצול ע"י הורים ומטפלים אחרים (Petersilia, Foot & Crowell, 2000).

- ילדים עם נכויות חשופים יותר להתעללות ולהזנחה רגשית ע"י הוריהם מאשר ילדים ללא נכויות. ההיבט הרגשי כולל מצד אחד הגנת יתר (over protection) כלפי הילד, ומצד שני הזנחת צורכי הילד לאהבה ולחום, הפליית הילד הנכה לרעה לעומת הילדים האחרים במשפחה והתעלמות ממגבלותיו ופיתוח

ציפיות לא מציאותיות כלפיו. לעיתים מענישים את הילד או לא מבטאים כלפיו אהבה, בשל חוסר עמידתו בציפיות.

• הגבלה פיזית: השארת הילד בתוך הבית ללא חשיפה לגירויים חיצוניים. אי חשיפה לגירויים (אינטלקטואליים, חברתיים ואחרים) פוגעת בסיכוי הילד לממש את הפוטנציאל שלו ולהגיע לרמת התפקוד הטובה ביותר, בהתאם לנכותו. לעיתים הדבר נובע מתוך רגשות בושה וחוסר רצון לחשוף את הילד "החריג" לעיני כל.

• ישנם קשרים בין סוגים מסוימים של נכויות בקרב ילדים ובני נוער לבין סיכון לניצול והגררות לעבריינות. שתי קבוצות האוכלוסייה המועדות לניצול הן: ליקויי הלמידה (Johnson & Fennel, 1992) והפיגור השכלי הגבולי והקל (79- 50 IQ) (Jarvelin et al., 1994). לשתי קבוצות אלה, יש תכונות אישיות דומות, המציבות אותם בסיכון גבוה להיגרר אחרי קבוצות שוליים. תכונות אלה כוללות: חוסר שליטה בדחפים, חוסר יכולת לחיזוי תוצאות התנהגותם, אי הבנה של חוקים חברתיים, חוסר מנוחה, נטייה להשתכנע בקלות ונטייה להתנהגות מוחצנת. תכונות אלה מעמידות את הנערים בפני ניצול ע"י חזקים מהם. יתכן גם והסיבה לכך היא הרצון של הילדים המוגבלים להיות משויכים חברתית, אהובים ומוערכים והם יעשו הכול על מנת להתקבל לקבוצה חברתית, גם אם היא עבריינית.

McCabe, Cummins & Reid (1994), טוענים שבהרבה מקרים אנשים עם מוגבלות עשויים לחוש בעלי ערך בקשרים בין אישיים ולאז דווקא לחוש שמדובר בניצול.

• להקשר החברתי יש פאן נוסף שמעמיד את הילדים עם המוגבלות במצבי סיכון יותר מאשר ילדים ללא מוגבלות. מאחר ורבים מן הילדים עם המוגבלויות לומדים במסגרות החינוך המיוחד, הם כמהים לקשר חברי עם בני גילם הגרים בסביבתם הקרובה ולבילוי שעות הפנאי עמם והם מחפשים הזדמנויות ליצירת קשרים. מן הצד השני, העמדות השליליות שיש כלפיהם בקרב קבוצת השווים, חוסר הסובלנות כלפיהם וראייתם כשונים וכחריגים גורמת להתנהגות של לעג, בוז ואף התאכזרות אליהם (Fidler & Antonak, 1991).

אם כן, המצבים שהוזכרו לעיל, אשר מעמידים את הילד עם המוגבלות בסיכון יתר להתעללות כלפיו נובעים מעמדת החולשה ומתלותו של הילד הנכה במטפלו ומתפיסות מוטעות של החברה ביחס למצבו המנטאלי.

2.4.1 ממצאי מחקרים על ילדים עם נכויות שחו התעללות וניצול:

המחקר בנושא ילדים עם נכויות התפתחותיות במצבי סיכון בודק שני כיוונים:

1. שכיחות הנכויות בקרב ילדים שהם קורבנות התעללות.

2. שכיחות ההתעללות בקרב קבוצת הילדים עם הנכויות.

המחקרים, רובם ככולם הם מהספרות הבין לאומית. בארץ, לא נעשו מחקרים בתחום אלא רק הצלבות של קובצי נתונים.

1. שכיחות נכויות בקרב ילדים שחו התעללות:

מחקר (Sullivan & Knutson, 1998), מצא ש 64% מן הילדים שעברו התעללות סבלו מסוג מסוים של נכות. מתוכם, מחצית סבלו ממספר נכויות. הנכויות השכיחות ביותר היו: הפרעות התנהגות, בעיות דיבור ושפה, פיגור שכלי, לקויי למידה וליקויי שמיעה. מבין סוגי הנכויות השונים, ילדים עם פיגור שכלי סבלו מן השילובים הקשים ביותר של התעללות פיזית ומינית.

Cross, Kaye & Ratnofsky (1993), בחנו מדגם של 1834 ילדים ובני נוער בארה"ב, שעל פי הדיווחים חוו התעללות או הזנחה. הם מצאו כי ילדים עם נכויות היו בסיכון גבוה יותר של עד פי 1.7 לחוות התעללות לסוגיה, בסיכון גבוה יותר של עד פי 1.6 לחוות הזנחה פיזית ופי 2.8 לחוות הזנחה רגשית, בהשוואה לילדים ללא נכויות. מחקר אחר (Lujan, Debruyne, Maye & Bird, 1989), מדווח כי מתוך 53 ילדים שעברו התעללות (הנתונים התקבלו מתוך רישומים), 30% היו בעלי נכויות. מחקר נוסף, המתייחס לנושא המגדר של הקורבנות נעשה על ידי (Sobsey, Randall & Parrila, 1997), הם מצאו כי בנים ובנות עם נכויות חוו התעללות במידה רבה יותר מבנים ובנות ללא נכויות. עוד נמצא, כי בנים היו בשכיחות גבוהה יותר לחוות התעללות פיזית ובנות היו בשכיחות גבוהה יותר לחוות התעללות מינית.

2. שכיחות של התעללות בקרב ילדים עם נכויות:

מחקר על ילדים ומתבגרים הסובלים מפיגור שכלי שנערך על ידי (Verdugo, Bermejo & Fuertes, 1995), מצא כי 11.5% מהם עברו התעללות לעומת 1.5% בקרב הילדים שאינם עם פיגור (קבוצת ביקורת). מתוך הקבוצה הזו: 92% סבלו מהזנחה פיזית, 82% סבלו מהזנחה רגשית, 65% סבלו מהתעללות רגשית ו- 31% מהתעללות פיזית. לא חלה ירידה באחוז הילדים שסובלים מהתעללות עם העלייה בגיל. כלומר, מתוך מחקר זה, החוקרים מצאו כי ההסתברות למצוא ילד שחוה התעללות במדגם של בעלי פיגור שכלי גבוהה פי שבע מההסתברות למצוא ילד שחוה התעללות בקבוצת ההשוואה, שכללה ילדים ללא פיגור או נכויות אחרות. מחקר של (Andre, 1985), שבדק רישומים של שירותי הרווחה שכללו 609 ילדים עם נכויות ו 614 ילדים ללא נכויות, מצא ש 23% מן הילדים עם נכויות סבלו התעללות, ביחס ל 16% מן הילדים בקבוצת

ההשוואה. מחקר אחר דיווח על היסטוריה של התעללות מינית בקרב 25% מנערות מתבגרות עם פיגור שכלי (Chamberlain, Ruth, Passer & Mcgrath, 1984).

Thompson, Whitney & Smith (1994), ראינו 186 ילדים בני 6-18. מחצית מהם סבלו מליקויי למידה. כשני שלישי מן הילדים ליקויי הלמידה דיווחו שהיו קורבנות לבריונים בביה"ס, לעומת כרבע מהילדים ללא הליקויים. מן הראיונות עולה, שההתעללות קשורה לליקוי שלהם. ילדים עם ליקוי דיווחו גם על פחות חברים מילדים רגילים ונראה היה שהם מעדיפים ילדים דומים להם כחברים. נמצא קשר בין חומרת הליקוי להתעללות. ילדים עם ליקוי בינוני דיווחו על יותר התעללות מילדים עם הליקוי הקל. ממצאים דומים התקבלו גם במחקרם של O'Morre & Hillery (1989).

קבוצת סיכון נוספת של ילדים עם נכויות החשופים לפגיעה וניצול, הם הילדים השוהים במוסדות. שהייה במוסד עלולה להגביר את הסיכון של התעללות או הזנחה (Greenbaum & Auerbach, 1998; Sobsey, 1994). יחד עם זאת, למרות ששנים התעללות בילדים הייתה קשורה למוסדות שבהם ילדים עם נכויות שוהים, בשנים האחרונות, כשהמגמה היא השארת הנכה בקהילה, פשיעה כנגד ילדים עם נכויות הגרים בקהילה החלה מעוררת דאגה (Sigmon & Edmonds, 2002).

2.4.2 ממצאים על ילדים עם נכויות במצבי סיכון בישראל

כפי שנאמר קדם לכן, בישראל לא נעשו מחקרים לבירור היקף התופעה ומאפייניה. מרום ועוזיאל (2001), במסגרת מחקרם, מדווחים על ביצוע של ניתוחים משניים מתוך מאגרי נתונים שעמדו לרשותם. בניתוחים אלה נעשתה הצלבה של מצבי הסיכון הנבחנו עם משתני נכות או מוגבלות. לדוגמא: נבדק קובץ נתונים של ילדים בסיכון בעיר אשדוד. קובץ זה כלל נתונים על ילדים בבתי ספר רגילים ובבתי ספר לחינוך מיוחד באשדוד. מהנתונים נראה, ששיעור הילדים בסיכון בקרב תלמידי בתי הספר לחינוך מיוחד בעיר (22%), גבוה פי 2 משיעור הילדים בסיכון בבתי הספר הרגילים (11%). זאת, עבור ילדים בגיל ביה"ס היסודי. בגיל ביי"ס תיכון הפער מצטמצם, אך עדיין מצביע על שיעור גדול יותר של ילדים בסיכון בקרב תלמידי בית הספר לחינוך מיוחד (19%), בהשוואה ללומדים בבתי ספר רגילים (11%).

ניתוח נוסף שעליו מדווחים מרום ועוזיאל (2001), הוא ניתוח מקובץ נתוני יסוד של משרד הרווחה. קובץ זה כולל נתונים על ילדים המוכרים לשירותי הרווחה בישראל. בקובץ אין מידע על נכות או על מוגבלות הילדים, ולכן נעשתה הצלבה של משתנים הקשורים לנכות (כמו בעיות התנהגות ובעיות פסיכולוגיות, מחלות כרוניות ופיגור) עם מצבי סיכון. אחד מהממצאים מניתוח זה הוא, כי שיעור בעלי הפיגור בקרב המאותרים כמצויים בסיכון ישיר הוא 5.4%. המחברים מדווחים כי הממצאים מהווים הערכת פחת של

המצב במציאות ולפיכך יש להתייחס אליהם לאור הסתייגות זו. לסיכום, מהמעט ניתוחים שבוצעו מסתמנת מגמה זהירה שלפיה יש שיעור גבוה של ילדים בעלי נכויות שונות בקרב ילדים שאותרו כמצויים בסיכון. יחד עם זאת, אין בישראל מחקרים אחרים שיצביעו על מימדי התופעה, סוגי ההתעללות ומצבי הסיכון שבפניהם עומדים ילדים עם נכויות וכן אין התייחסות לאוכלוסיות ספציפיות (פיגור, נכות פיזית ועוד). מחקר זה, אמור לשפוך אור על התופעה כפי שבאה לידי ביטוי באוכלוסיה ספציפית.

בכל מקרה, הטראומה שממנה סובלים קורבנות ילדים בעלי כל סוגי הנכויות חמורה מבחינה רגשית וחברתית בדיוק כמו הטראומה שעוברים ילדים שחוו פשיעה ושאינם נכים (Finkelhor, 1998). למעשה, הטראומה הרגשית עלולה להיות אף יותר חמורה ומושכת בקרב אוכלוסיית הילדים הנכים (Marchant & Page, 1992; Westcott, 1993). חוקרים אלה טוענים שהסיבה לכך נעוצה בדימוי העצמי הנמוך ממילא של הנכה, בתחושת חוסר האונים המלווה אותו עקב נכותו ובעובדה שהוא נתקל לעיתים בחומה של חוסר אמון בדבריו ובתלונותיו על התעללות. למרות הנאמר, מעט מאוד מחקרים נעשו על מנת לבדוק את ההשפעה של ההתעללות והפגיעה על אנשים עם מוגבלויות (Bryen, Carey & Frantz, 2003).

לא זו בלבד שקיימת שכיחות גבוהה יותר של פגיעה בילדים ובמבוגרים עם נכויות התפתחותיות, אלא שקורבנות הפשיעה עם נכויות התפתחותיות הם על פי רוב בלתי נראים וישנו קשר של שתיקה (בריון, 2002; Sanders et al, 1997; 2002; Pettersilia, 1997; Sorensen, 1997). פשעים אלה לא מדווחים או במקרים שהם כן מדווחים- נתקלים בספקנות. מקרים רבים לא מגיעים כלל להעמדה לדין, כאשר אישום והרשעה הם נדירים עוד יותר (Carmody, 1991). כדי לשבור את קשר השתיקה עלינו לאסוף נתונים וסיפורים אישיים על אנשים עם נכויות התפתחותיות, שהיו קורבנות לפשעים (בריון, 2002).

למרות שהשנים האחרונות מאופיינות (בעיקר בעולם, אך גם בישראל) בעלייה במודעות לנושא תופעת הסיכון בקרב ילדים עם נכויות, עדיין המחסור במחקר על מאפייני התופעה בישראל בולט לעין (מרום ועוזיאל, 2001). הנתונים הסטטיסטיים המתפרסמים בארץ מעידים על כך, שבארץ לא נעשה כל מאמץ מיוחד לאתר מקרי התעללות בילדים נכים (מרום, ועוזיאל, 2002). כפי שכבר צוין קודם לכן, רוב המחקרים מתבססים על מידע שהתקבל מגורמים שהם חיצוניים לקורבן (הורים, אנשי מקצוע, רישומים ברשויות), ואין איסוף מידע מן הילדים עצמם. אחת הסיבות לכך היא הקושי הקיים באיסוף מידע מילדים עם נכויות, משום ששיטות המחקר המקובלות (למשל, שאלונים) מותאמות לאוכלוסייה של ילדים ללא נכויות. קושי נוסף, טמון בריבוי ההגדרות לנכות, להתעללות ולהזנחה. חוקרים שונים נוטים לאמץ הגדרות מגוונות, המקשות על הסקת מסקנות מן המחקרים השונים. ריבוי ההגדרות להתעללות והזנחה אופייני גם למחקרים על ילדים ללא נכויות. לטענת Kelly (1992), חוסר האחידות בהגדרות המשמשות בתצפיות על

נכות ועל התעללות תורם במידה רבה לשונות בממצאים האמפיריים בנוגע להיקף תופעת ההתעללות וההזנחה בקרב ילדים עם נכויות. בנוסף, רבים מן המחקרים התמקדו בהתעללות מינית דווקא ובהשפעותיה על הקורבן, בעוד שלגבי סוגים אחרים של התעללות יש מעט מידע (Sullivan, 2000). לאור סקירת הספרות המעלה נתונים קשים על תופעת הקורבנות בקרב ילדים ונוער עם נכויות, ועקב מיעוט הנתונים הקיימים על התופעה בישראל, בא מחקר זה לתת מענה למספר אספקטים החסרים במחקרים שדווחו: התייחסות לאוכלוסיה עם ליקוי ספציפי, התייחסות לסוגי התעללות שונים, דיווח מפי הילדים עצמם לגבי התנסויותיהם ולא מגורמים אחרים.

2.5 מודלים תיאורטיים לניבוי מצבי סיכון לקורבנות של ילדים עם נכויות

להסבר תופעת ההתעללות והפשעה כנגד ילדים עם נכויות, ייסקרו מספר מודלים הקיימים בספרות (Petersilia et al, 2001) להבנת הדינאמיקה של הפגיעה ויהוו בסיס להסבר הממצאים שיאספו במחקר זה:

מודל תסכול- לחץ: זהו מודל מסורתי שהיה מקובל עד לשנות התשעים. המודל מדבר על הלחץ שבו נמצאים המטפלים הישירים בילד המוגבל (בד"כ בני המשפחה, ההורים). מכיוון שהילד או הנער עם הלקות הוא דורשני וזקוק יותר לטיפול והשגחה, הדבר מטיל לחץ על ההורה שלעיתים מתפרץ בצורה אלימה כלפי הילד. כלומר, מאחר והטיפול בילד נכה מלווה בתחושת עומס יתר על ההורים ובעקבות זאת הילד נחשב ל"בעייתי" או "קשה", הדבר גורם לתסכול מצטבר שבעקבותיו ההורה פורק את זעמו על הילד הנכה. התוצאה היא אלימות כלפי הילד. המודל הזה מתאים פחות להסבר התעללות שמקורה מחוץ למשפחה (למשל בשכונת המגורים) והתעללות הנגרמת על ידי אנשים אחרים, שאינם מטפלים בילד באופן ישיר. מודל תסכול-לחץ ספג ביקורת, משום שהילד שהוא הקורבן הופך להיות "האשם", "הבעיה" ואילו הוריו הופכים להיות הקורבן.

מודל הלמידה החברתית: מודל זה מתמקד בעובדה שלמידה חברתית משפיעה על היווצרותה של התנהגות פוגעת. אינטראקציה משפילה או פוגעת המקבלת חיזוק ועידוד תימשך ותתגבר שכן, הפוגע מורווח מהפגיעה. הפגיעה תיפסק כשהפוגע ייענש על התנהגותו או כאשר הפוגע יגלה שפגיעתו נחשפה.

המודל הרב מימדי לאלימות: Sobsey & Calder (1999) רכזו מספר מודלים תחת מודל רב מימדי אחד: המודל הפסיכולוגי- מודל מאבקי הכוחות (counter- control), המודל הקרימינולוגי (life style), והמודל האקולוגי (ecological model) המאגד בתוכו מספר תיאוריות ומציע ראייה רחבה להבנת התופעה, תוך

התחשבות בגורמים הקשורים במאפייני הקורבן, גורמים הקשורים במאפייני המבצע, וגורמים הקשורים ליחסים בין שניהם.

המודל הפסיכולוגי- מודל מאבקי הכוחות ה counter- control : הנחת היסוד של המודל: אינטראקציות חברתיות הופכות לפוגעות כשמופר האיזון בכוח והפעלתו. בד"כ, כאשר אדם מפעיל כוח על אדם אחר, היחיד מגיב בהתנגדות. כאשר מדובר בילדים עם מוגבלות, הם פחות מסוגלים להתנגד ואינם מצליחים לגייס כוחות כנגד מפעיל הכוח, מה שהופך אותם פגיעים יותר וחשופים יותר לפגיעה וניצול.

המודל הקרימינולוגי life style : סגנון החיים השגרתי של הילד עם המוגבלות והטיפול שחוזר על עצמו מזמן מצבים של חשיפה למנצלים פוטנציאלים. ככל שהחשיפה יותר גדולה, כך הסיכון לקורבנות יותר גבוהה. לפי מודל זה, שילובם של שלושה מרכיבים יוצרים את הסיכון לפגיעה: 1. נוכחות של אדם בעל מוטיבציה לפגיעה 2. צריכה להיות מטרה מתאימה ונוחה לביצוע העבירה כלפיה (כלומר, קורבן זמין) 3. היעדרם של אמצעי הגנה מתאימים להגנה על הפרט הנפגע, כך שהמבצע מאמין שאין סיכוי שייתפס או יענש על התנהגותו.

המודל האקולוגי: פותח על ידי Bronfenbrenner (1977). המודל הוא סוציו תרבותי ומציע מסגרת להבנת הסיבות לפגיעה. המודל מתמקד בקשר שבין האדם לסביבה וההשפעה ההדדית ביניהם. היחסים בין הפוגע והקורבן הם מיקרוקוסמוס של האווירה הקיימת בחברה ובתרבות. מה שקורה ביחידות הגדולות: משפחה, חברה, תרבות משפיעות על היחידה הקטנה יותר: פוגע- קורבן.

היחידה הראשונה היא ה- MICROSYSTEM זוהי הסביבה המשפחתית בה גדל הילד.

היחידה השנייה היא ה- MESOSEYSTEM זוהי הסביבה החברתית הקרובה שעימה בא הילד במגע. כוללת את היחסים הבין אישיים הנחווים על ידו מחוץ למשפחה.

היחידה השלישית- EXOSYSTEM הסביבה הרחוקה יותר, המשפיעה באופן עקיף על הילד.

היחידה הרביעית- MACROSYSTEM זוהי הסביבה החברתית- תרבותית הרחבה של הילד ובני משפחתו (עמדות, ערכים, חוקים, נורמות).

כל אחת מהיחידות האלה יכולה להשפיע על ניצול והתעללות בילדים בכלל ובילדים נכים בפרט. המודל האקולוגי הינו הוליסטי והוא מתייחס למערכת אדם- סביבה ומאפשר להבין את התהליכים והאינטראקציות בכל הרמות.

גורמים הקשורים במאפייני הקורבן:

גורמים ישירים: עצם הלקות או המוגבלות משפיעה על המסוגלות של הילד להגן על עצמו, להפגין אסרטיביות, לברוח בשעת צרה ולהזעיק עזרה. כלומר, מיומנויות פיזיות, תקשורתיות וקוגניטיביות לקויות חושפות את הילד לפגיעה.

גורמים סוציאליים: בתהליך החברות של ילדים עם לקויות מלמדים אותם להיות אדיבים, אך לא מספיק מלמדים את הילדים אסרטיביות, זכויות, חינוך מיני ודרכי פתרון בעיות.

תפיסת הקורבן: לעיתים הילד בעל הלקות מציג התנהגות בעייתית שמזמנת או מתגרה במבצע. לא שאליונות מצד המבצע היא מוצדקת, אך לעיתים קורים מצבים אבסורדים וטעויות טרגיות הנגרמות בגלל התנהגות בעייתית וחוסר כישורים חברתיים של הילד (כמו מילים שאומר, תנועות סטריאוטיפיות שיכולות להתפרש כמתגרות, צורת תקשורת ועוד).

תלות של הקורבן באחרים: מעט אלטרנטיבות לבחירה, התנסות מצומצמת בקבלת החלטות ופתרון בעיות בחיי היום יום.

אטרקטיביות של הקורבן: הקורבן הופך פגיע משום שיש לו "משהו" שהפוגע רוצה ויש לו היכולת והמוטיבאציה להשיג זאת ביתר קלות. הקורבן עם הלקות משחק לידיו והוא גורם מעודד ובעל פוטנציאל. גורמים מוטיבציוניים: **שליטה**- הפוגע רוצה להעניש את הקורבן. **מין**- לחלק מהמנצלים יש משיכה מינית כלפי אנשים עם לקויות. אחרים, מנצלים זאת כדרך להוציא אגרסיות מיניות או פנטזיות והם עושים זאת דרך אותם אנשים פגיעים. כסף- בחלק מהמקרים הקורבנות עם הנכות עומדים בתווך שבין המנצלים לבין סכום כסף גדול. קיימת מוטיבציה לנטרל את "הגורם המפריע" על מנת להשיג את הכסף. הפוגע עושה זאת על ידי הפחדה, בידוד ושימוש בכוח.

גורמים הקשורים במאפייני הפוגע:

מתקבלת התמונה הבאה: הפוגע יכול להיות בכל גיל, לרוב מדובר במין זכר כפוגע (פי 3 יותר גברים), זרים (8%), מספקי שירותים (10%), בני משפחה (17%), מטפלים קבועים (28%), אנשי הסעה (5%). לרוב מדובר באנשים עם צורך בשליטה- הפוגעים מאופיינים בהתנהגות צייתנית, היעדר כוח ועוצמה ואילו הפוגע מאופיין בצורך לשלוט, להפגין כוח וליצור תלות אצל הקורבן. בעלי עמדות משפילות כלפי מוגבלים ואמונה שהאלימות מוצדקת- הקורבן נתפס כרשע ולכן הדבר מפחית את האמפטיה כלפיו.

גורמי סביבה:

התפקיד של הסביבה בהגברת או מניעת הפגיעה הוא מרכזי במיוחד עבור ילדים עם מוגבלויות. הסביבה יכולה: להפגיש קורבנות ופוגעים, לספק מודלים של התנהגות חברתית או אנטי חברתית, הסביבה יכולה לעשות דה-פרסונליזציה של קורבנות ולספק רציונליזציה לפוגעים. ישנן סביבות שמעודדות פשיעה,

כי אין דווח על פגיעות, אין אכיפת חוק ואין ענישה. לעומת סביבות שעושות מאמץ למנוע. ישנן סביבות מכילות לעומת סביבות דוחות.

אם כן, כל אחד מהמודלים שהוצגו לעיל מספק מסגרת תיאורטית להבנת הגורמים המשפיעים על התעלות בילדים עם נכויות והזנחתם.

2.6 חשיבות המחקר

למחקר זה חשיבות רבה שכן, נגזרות ממנו השלכות תיאורטיות ויישומיות.

מבחינה תיאורטית, מחקר זה יסייע להבין את תופעת הקורבנות בקרב ילדים עם נכות התפתחותית על מימדיה ומאפייניה הייחודיים לאור המודלים שהוזכרו.

מבחינה יישומית, בראש ובראשונה ביצירת מודעות לתופעה בקרב אנשי מקצוע מתחום החברה והמשפט. הגברת המודעות תביא לעלייה במאמצים לפעול למען אוכלוסייה זו על ידי הסברה, חקיקה, תקציבים ופיתוח תוכניות מניעה והתערבות וכן, לשיח ציבורי בדבר זכויותיהם של ילדים עם נכויות המצויים בסיכון לחוות התעלות. השלכות יישומיות נוספות קשורות לממצאי המחקר. הממצאים יחשפו קרוב לוודאי, את המאפיינים הייחודיים של תופעת הקורבנות בקרב ילדים עם נכות. המאפיינים וההיבטים שיתגלו יהיו בסיס לפיתוח תוכנית מניעה רלוונטית שהרי, כל תוכנית מניעה צריכה להתבסס על המציאות שאותה היא רוצה למנוע. בשביל להבין את אותה מציאות יש לחקור אותה. הדבר נכון גם לגבי פיתוח תוכניות התערבות. רק תוכנית התערבות שתבנה על סמך המציאות אותה חווים הילדים, תוכל לתת מענה הולם.

2.7 מטרת המחקר

לאסוף נתונים ע"י דיווח עצמי מאוכלוסיית הנוער עם נכות התפתחותית (פיגור שכלי גבולי וקל) על מידת חשיפתם למצבי סיכון המתבטאים בעבירות ופשיעה נגדם (אלימות פיזית, מינית ורגשית, גניבה, סחיטה). כמו כן, לבחון את סוגי הפשיעה, סוג המבצע והמאפיינים הנוספים שחווים אוכלוסיית הנערים עם הנכות בהשוואה לאוכלוסיית נוער רגילים- ללא נכות התפתחותית, וזאת מתוך ההנחה כי ילדים עם נכות התפתחותית מוצאים עצמם במצבי סיכון שונים אשר אינם מאפיינים ילדים ללא נכויות. מדובר במחקר ייחודי וראשוני שלא נעשה עדיין בארץ, ושיבדוק לראשונה היבטים הקשורים לאוכלוסייה ספציפית בהקשר של קורבנות (אוכלוסיית הפיגור).

למחקר זה יש גם נופך אישי שכן, מלבד הנתונים הכמותיים, הסטטיסטיים יובאו גם דבריהם של הילדים כפי שהם תופסים את החוויה, "קולם" יישמע ותהייה התייחסות למוטיבים והסיפורים שיעלו (מתודולוגיה איכותנית).

2.8 שאלות המחקר

1. באיזו מידה חשופים בני נוער ישראלי עם נכות התפתחותית (בעלי משכל גבולי ופיגור קל) למצבי פגיעות והתעללות בהשוואה לבני נוער רגילים.
  2. מה הם המאפיינים השונים של מצבי הפגיעות שלהם חשופים בני הנוער עם הנכויות? מהם סוגי הפגיעה? מי הם הפוגעים? היכן מתבצעת הפגיעה? מה תדירותה? כיצד הפגיעה השפיעה על הקורבן?
  3. האם קיימים הבדלים בין שתי הקבוצות הנחקרות במידת השיתוף והדיווח ובצורת הטיפול במקרה של פגיעה והתעללות בנער/ה? ומהם אותם הבדלים?
- המתודולוגיה של המחקר הנוכחי תתבסס על שילוב של שיטות מחקר כמותי ואיכותי. המחקר האיכותי יבחן אפיונים נוספים של ההתעללות כפי שיבואו לידי ביטוי מתוך תיאוריהם של הנחקרים בשתי האוכלוסיות הנחקרות. לא ניתן מראש לקבוע קריטריונים לניתוח איכותני (Patton, 1980), הדבר יעשה רק לאחר ניתוח המידע שיתקבל. ניתן להניח שיהיו מוטיבים שיחזרו על עצמם בתיאורי הנחקרים כמו: רגשות, תפיסות, דרכי התמודדות ועוד, והם יהוו בסיס לניתוח ויוסיפו מידע רב על התנסויותיהם של בני הנוער כקורבנות פגיעה.

2.9 השערות המחקר

1. בהשוואה לקבוצת בני הנוער הרגילים, אוכלוסיית התלמידים בעלי הנכות ההתפתחותית ידווחו על אחוזים גבוהים יותר של פגיעה והתעללות מינית, רגשית ופיזית כלפיהם.
2. ימצאו הבדלים במאפיינים של הפגיעה (סוג הפשע, סוג המבצע, מקום) בין שתי אוכלוסיות המחקר כך, שימצאו מאפיינים שהינם ייחודיים לאוכלוסיית בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית ושאינם מופיעים אצל בני הנוער הרגילים.

3. שיתוף ודיווח: יימצאו הבדלים במאפיינים של השיתוף והדיווח לאחר הפגיעה בין שתי אוכלוסיות המחקר:

(א) יימצא הבדל בין שתי אוכלוסיות המחקר במידת השיתוף בפגיעה שעברו כך, שאוכלוסיית המתבגרים עם הנכות ההתפתחותית **ישתפו פחות** בפגיעות שחוו.

(ב) בהשוואה לאוכלוסיית המתבגרים הרגילים ימצא, שהמקרים שבהם נפגעו בני נוער עם נכות (פגיעה פיזית או מינית) **ידווחו פחות למשטרה**.

(ג) יימצאו הבדלים בין שתי אוכלוסיות המחקר **בדרך הטיפול המשטרית** במקרים בהם יש חשד לעבירה כלפי המתבגר כך, שבאוכלוסייה הרגילה ימצא שיותר מקרים נחקרו והוגש כתב אישום לבית המשפט.

השערה 3 תיבחן בנפרד עבור שתי סוגי פגיעות: שיתוף ודיווח לאחר פגיעה מינית ולאחר פגיעה פיזית.

4. לא יימצאו הבדלים בין שתי הקבוצות בהשפעה של ההתעללות על הקורבן, כך שהקורבנות משתי האוכלוסיות יחוו נזק והשפעה פיזית, רגשית וחומרית (נזק לרכוש אישי) דומה של תוצאות ההתעללות בהם.

3. השיטה

3.1 הנבדקים

קבוצה א' - מתבגרים עם נכות התפתחותית: 50 בני נוער בגילאי 12-21, 25 בנים ו 25 בנות הלומדים בביה"ס לחנוך מיוחד - "חטיבה עמלנית". אוכלוסיית ביה"ס כוללת תלמידים עם נכות התפתחותית בעלי פיגור גבולי, פיגור קל, רב בעייתיים. השתתפו במחקר כל התלמידים שהסכימו להשתתף ושהוריהם נתנו הסכמתם להשתתפות ילדם במחקר, ללא מסגרת דגימה. מתוך הורי התלמידים שהוצע להם להשתתף במחקר, 10% התנגדו ולא נתנו הסכמתם להשתתפות ילדם במחקר. כמו כן, היו מספר תלמידים שסירבו להשתתף במחקר. בסופו של דבר השתתפו 50 תלמידים. אוכלוסיית בית הספר הטרוגנית. התלמידים מגיעים ממספר יישובים ושכונות ברמה סוציאקונומית בינונית.

קבוצה ב' - מתבגרים רגילים: 50 בני נוער בגילאי 12-18, ללא נכות, הלומדים בביה"ס רגיל, בכיתה רגילה. הנחקרים נבחרו בשיטת כדור השלג- חבר מביא חבר, אך הייתה הקפדה של עורכת המחקר שהמתבגרים יגיעו מאותם יישובים ושכונות שבהם גרים המתבגרים עם הנכות מקבוצת המחקר הראשונה. כלומר, אותה רמה סוציאקונומית וגילאים דומים. היו אף מקרים שבני הנוער הרגילים חיו בסמיכות בניינים לבני הנוער עם הנכות. ההקפדה על אותם אזורי מגורים נובעת מנושא המחקר הבודק בין השאר גם אלימות בסביבת המגורים. ענו על השאלונים בני נוער שהסכימו להשתתף במחקר.

3.2 כלי המחקר

על מנת לבדוק את מצבי הסיכון שלהם חשופים אנשים עם מוגבלויות, פותח שאלון "לשבור את קשר השתיקה" (ראה נספח) והוא הועבר במסגרת מחקר (Bryen, Carey & Frantz, 2003). השאלון הינו רב מימדי והוא בודק חשיפה למצבי התעללות ופגיעה פיזית, מינית ורגשית. השאלון מבוסס על שני מקורות: 1. על שאלון אחר: ה- "National Crime Victimization Survey" (Department of Justice, 2001). 2. נעשו התאמות שהתבססו על מחקריו של Sobsey (1994) שחקר את הנושא של פשעים כנגד אנשים עם נכות התפתחותית. השאלון תורגם לעברית לצורך מחקר זה והותאם לאוכלוסייה עם תפקוד אינטלקטואלי נמוך. השאלון פתוח ומאפשר הבעה חופשית. מחקרים (Milne & Bull, 2000), הראו שעבור אוכלוסייה עם קשיים קוגניטיביים שאלות פתוחות עדיפות על שאלות סגורות.

השאלון בנוי ממספר חלקים: חלק א- פרטי רקע על הנחקר, חלק ב- שאלות בנוגע להתעללות ופגיעה פיזית. חלק ג- שאלות בנוגע להתעללות ופגיעה מינית, חלק ד- שאלות בנוגע לפגיעה והתעללות רגשית. בכל חלק הנחקר מתבקש לתאר את אירוע הפגיעה, מי המבצע, המקום בו התרחשה הפגיעה והתדירות של הפגיעה (האם היא חד פעמית או מתמשכת). בנוסף, הנחקר נשאל על הדיווח והטיפול במידה והייתה פגיעה (האם המקרה דווח, למי וכיצד טופל).

מאחר ואוכלוסיית התלמידים בביה"ס לחינוך מיוחד מתקשים בקריאה וכתובה ויש להם קושי לענות בצורה עצמאית על השאלון, השאלות הוקראו להם ואיסוף הנתונים התבצע בצורת ראיון מובנה. חשוב לציין כי אוכלוסיית התלמידים בחטיבה העמלנית הינה אוכלוסייה ורבליית והתלמידים מסוגלים לתאר אירועים וחוויות בצורה ברורה ומובנת. במחקר גישוש (Pilot), רואיינו 15 תלמידים מהחינוך המיוחד, שתיארו את ההתנסויות שלהם. לא היה נראה קושי בולט בהבעה והם הצליחו להעביר את המסרים שרצו. לבדיקת תוקף השאלון נעשתה בדיקת תוקף מבנה מסוג מתכנס- המידע שהתקבל מהתלמידים על התנסויותיהם השווה למידע שהתקבל מההורים, מהמורים ושירותי הרווחה ונמצא תואם ואמין. בנוסף, השאלון תוקף גם ע"י 5 שופטים מתחום הרווחה, החינוך והאקדמיה שהצביעו על תוקף נראה.

מהימנות: מאחר ובמחקר זה יש חקר של תופעה, בשלב הראשון היה ניתוח כמותי בשיטת הסקר (בדיקת אחוזים). בשלב השני היה ניסיון להבין את מהות התופעה על ידי ניתוח נתונים תיאוריים תוך הלימה בין המשמעות שהעניקו הנחקרים לתופעה לבין המשמעות שהעניקה החוקרת. המהימנות מתקבלת מיצירת "אמינות בניתוח הנתונים". לא ניתן לבצע בדיקת מהימנות אחרת.

במחקר הנוכחי, חלק מאוכלוסיית התלמידים הרגילים ענו בצורה עצמאית על השאלון וחלקם עברו ראיון ע"פ השאלון כפי שנעשה עם אוכלוסיית הנכות ההתפתחותית על מנת להתגבר על ההבדלים בין ראיונות לשאלונים.

3.3 הליך המחקר

לאחר ידוע ההורים וקבלת אישור מהם להשתתפות ילדם במחקר ולאחר הסכמת בני הנוער עצמם רואיינו על ידי מבצעת המחקר התלמידים הלומדים בביה"ס לחינוך מיוחד- חטיבה עמלנית, כקבוצת מיקוד ללא מסגרת דגימה ע"פ השאלון. במקביל, ניתן אותו שאלון לבני הנוער הרגילים, שחלקם ענו עליו עצמאית וחלקם רואיינו. לאחר איסוף השאלונים החל שלב איסוף הנתונים וניתוחם. מעבר לניתוחים של הממצאים הכמותיים, החל איסוף שיטתי של הנתונים האיכותניים מתוך השאלונים. התיאורים והדיווחים של הנבדקים נקראו מספר פעמים במטרה לגלות מכנים משותפים ותמות מרכזיות ונעשה ניתוח תוכן.

3.4 ניתוחים סטטיסטיים

הניתוחים כללו עיבוד נתונים על ידי סטטיסטיקה תיאורית- חושבו אחוזים עבור כל סוג פגיעה ומאפייניה ונעשה שימוש במבחן חי בריבוע למציאת הבדלים בין שתי קבוצות המחקר.

3.5 סוגיות אתיות

המחקר הנוכחי זימן התייחסות אתית, כיון שנידון כאן נושא רגיש ומורכב של פגיעה והתעללות בקטינים וחסרי ישע. סוגיות אתיות חשובות כמו חובת הדיווח מול הקפדה על פרטיותו של הנחקר נידונו טרם ביצוע המחקר עם גורמים מקצועיים, תוך התייעצות עם ארגוני זכויות הילד. כמו כן, המחקר קיבל את אישורה של ועדת האתיקה באוניברסיטת חיפה. במהלך המחקר ננקטו על ידי החוקרת כל אמצעי הזהירות הדרושים, שמירה על רמת חשיפה המתאימה לפרט והתייעצות עם גורמים מקצועיים במקרים שהתעוררו קשיים. צדיק (2002), במאמרו על חובת הדיווח טוען, שעיסוק באספקטים חוקיים ודיון בדילמות אתיות תורם לקידום המלחמה נגד התעללות בקטינים וחסרי ישע.

4. ממצאים

להלן מוצגים ממצאי המחקר. תחילה יוצגו מאפייני המשתתפים על פי משתני רקע, ולאחר מכן יוצגו התוצאות על פי השערות המחקר.

המדגם כלל 100 מתבגרים. 50 מתבגרים עם נכות התפתחותית, מתוכם 25 בנות (50%) ו- 25 בנים (50%). 50 מתבגרים רגילים, מתוכם 33 בנות (66%) ו- 17 בנים (34%). טווח הגילאים במדגם היה בין 13-21 עבור המתבגרים עם הנכות ההתפתחותית, הגיל הממוצע 16.58, ובין 13-18 עבור המתבגרים הרגילים, הגיל הממוצע 16.10. תיאור מפורט של מאפייני המדגם מופיע בטבלה 1, שלהלן.

טבלה 1: תיאור המדגם (סה"כ בני הנוער N=50)

עם נכות N=50		רגילים N=50		משתנה	
שכיחות באחוזים (%)	שכיחות במספרים	שכיחות באחוזים (%)	שכיחות במספרים		
50	25	66	33	בנות	מין
50	25	34	17	בנים	
74	37	84	42	ישראל	ארץ לידה
18	9	10	5	חבר העמים	
5	4	6	3	אתיופיה	
88	44	96	48	בית	מגורים
12	6	4	2	פנימיה	
68	34	80	40	נשואים	מצב משפחתי הורים
24	12	12	6	גרושים	
8	4	6	3	אלמנים	
-	-	2	1	חד הוריים	
	16.58		16.10	ממוצע (X)	גיל הנער/ה
	1.90		1.58	סטית תקן (SD)	

המחקר הנוכחי בחן את חשיפתם והתנסויותיהם של מתבגרים עם לקות שכלית ומתבגרים רגילים למצבי פגיעה פיזית, מינית ורגשית.

ממצאי המחקר שיובאו להלן כוללים נתונים כמותיים ואיכותניים. כפי שידווח בהמשך, חלק מהשערות המחקר אוששו כמותית באופן מובהק כלומר, נמצאו הבדלים מובהקים בין שתי קבוצות המחקר. עם זאת, היו מקרים מסוימים שבהם כמותית לא נמצא הבדל מובהק בין שתי קבוצות המחקר, ועל פניו נראה כי שתי הקבוצות מתמודדות עם אותה פגיעה ובאותה המידה, אך התיאורים והסיפורים של המתבגרים תרמו מהבחינה האיכותנית מידע חשוב נוסף, שלרוב הדגיש וחיידד בכל זאת את ההבדלים בין שתי הקבוצות, הבדלים שלא ניתן היה לקבל אותם על סמך מידע כמותי בלבד.

השערה 1:

השערה זו גרסה כי בני הנוער בעלי הנכות ההתפתחותית ידווחו על אחוזים גבוהים יותר של פגיעה בשלושת המימדים: הפיזי, המיני והרגשי. בטבלה 2 מוצגת מידת הפגיעה באחוזים והמספר הגולמי בסוגריים, לגבי כל סוג פגיעה עבור שתי הקבוצות הנחקרות וערכי חי בריבוע למציאת הבדלים בין הקבוצות.

טבלה 2: מידת הפגיעה במימד הפיזי, המיני והרגשי

	בני נוער עם נכות התפתחותית באחוזים (מספר גולמי) N=50	בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N=50	סוג הפגיעה	
8.47 **	24 (12)	52 (26)	גניבה	מימד פיזי
3.69	42 (21)	24 (21)	איום לפגיעה פיזית	
.39	38 (19)	32 (16)	פגיעה פיזית, תקיפה	
7.10 **	28 (14)	8 (4)	כפיה, הכרח, סחיטה	
10.23 ***	14 (7)	-	מניעת דבר מה לקיום	
7.32**	40 (20)	16 (8)	איום מיני או הטרדה מינית	מימד מיני
5.04*	38 (19)	18 (9)	נגיעות מיניות	
3.21	14 (7)	4 (2)	כפיה לגעת באחר	
4.20*	50 (25)	30 (15)	השפלות, העלבות	מימד רגשי
1.34	18 (9)	10 (5)	דחייה, חרם	

*P<.05 **P<.01 ***p<.001

מניתוח ממצאי המחקר הנוכחי אודות מידת הפגיעה באחוזים ב- 3 מימדים: הפיזי, המיני והרגשי שחווים בני נוער עם לקות שכלית לעומת בני נוער רגילים ללא לקות, מתקבלת התמונה הבאה:

מימד הפגיעה הפיזית:

התחומים שנבדקו: גניבה, איום על פגיעה פיזית, תקיפה פיזית, כפיה והכרח לעשות משהו בניגוד לרצונם של הנער או הנערה, ומניעת דבר מה הנחוץ לחייהם של הנבדקים.

בשני תחומים מתוך המימד הפיזי ההשערה אוששה ונמצא הבדל כמותי מובהק בין שתי האוכלוסיות, כך שאוכלוסיית בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית נמצאו פגיעים יותר.

התחום הראשון: בני הנוער נשאלו האם מישהו הכריח אותם לעשות דברים שאינם רוצים לעשותם (להביא משהו, לקנות משהו, לעשות משהו בניגוד לחוק כמו גניבה ועוד), למעשה שאלה זו בודקת מצבים של סחיטה וניצול. נמצא ש 28% מבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית חוו מצבים שבהם הכריחו אותם לעשות דברים שאינם רוצים לעומת 8% מבני הנוער הרגילים. הבדל זה נמצא מובהק ($P \leq .01^{**}$).

התחום השני: בני הנוער נשאלו האם מישהו מנע מהם משהו הנחוץ לקיומם היום יומי (אוכל, כסף, תרופות, מכשיר רפואי, אמצעי תקשורת). נמצא ש 14% מבני הנוער עם הלקות דיווחו שמנעו מהם בכוונה דבר הנחוץ לקיומם. לעומת זאת, אף אחד מבני הנוער הרגילים לא דיווח כי מישהו מנע מהם בכוונה דבר שהם זקוקים לו לחיי היום יום. מהניתוח האיכותני עולה כי 6% מבני הנוער הרגילים דיווחו שבשל מצב כלכלי קשה בבית נמנע מהם אוכל בכמויות שהיו רוצים, אך המניעה של אוכל מהם לא הייתה מכוונת רק אליהם אלא כללה גם את שאר בני המשפחה. לעומת זאת, בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית כן הדגישו את ההפליה שחשו מצד הסובבים אותם כלומר, המניעה של דבר מה מהם או סירוב ללתת להם משהו שהם זקוקים לו הייתה מכוונת כלפיהם בלבד ולא כללה את שאר בני המשפחה. הבדל זה בין שתי אוכלוסיות המחקר נמצא מובהק ($P \leq .001^{***}$).

בתחום האיום על פגיעה פיזית: בני הנוער נשאלו האם מישהו איים לפגוע בהם. נמצא ש 42% מבני הנוער עם הלקות דיווחו על איום לפגוע בהם פיזית לעומת 24% שדיווחו בני הנוער הרגילים. הבדל זה לא נמצא מובהק כמותית.

בתחום הפגיעה הפיזית: בני הנוער נשאלו האם מישהו התקיף אותם, היכה אותם ופגע בהם גופנית. 38% מבני הנוער עם הלקות דיווחו על פגיעה פיזית לעומת 32% שדיווחו בני הנוער הרגילים. גם בממצא זה לא נמצא הבדל מובהק כמותית, אך מבחינה איכותנית- מניתוח סיפוריהם של בני הנוער ותיאוריהם את

הפגיעה הפיזית שעברו, ניכרים הבדלים בין שתי הקבוצות הנחקרות, בעוצמת הפגיעה והשפעתה על הנער. הבדלים אלה ידווחו בהשערה השנייה שעניינה המאפיינים הייחודיים של כל פגיעה.

תחום הגניבות: בני הנוער נשאלו האם מישהו גנב מהם דבר מה השייך להם. נמצא הבדל מובהק

($P \leq .01^{**}$) בין שתי האוכלוסיות, כך שדווקא אוכלוסיית בני הנוער הרגילים דיווחו על אחוזים גבוהים יותר של גניבה מהם מאשר בני הנוער עם הלקות. נמצא שמעל מחצית (52%) מבני הנוער הרגילים חוו גניבה מהם, לעומת כרבע (24%) מבני הנוער עם הלקות.

מימד הפגיעה המינית:

ההשערה אוששה. אכן, נמצאו הבדלים מובהקים בין שתי אוכלוסיות המחקר במימד הפגיעה המינית. בני נוער עם נכות התפתחותית חשופים יותר להטרדה מינית ופגיעה מינית מבני נוער רגילים. נמצא כי 40% מבני הנוער עם הלקות חוו הטרדה מינית או איום לפגיעה מינית לעומת 16% מבני הנוער הרגילים ($P \leq .05^*$). כמו כן, 38% מבני הנוער עם הלקות דיווחו שחוו פגיעה מינית לעומת 18% מבני הנוער הרגילים ($P \leq .05^*$). לגבי הכרח לגעת נגיעות מיניות באחר נמצא ש 14% מבני הנוער עם הלקות דיווחו שמישהו הכריח אותם לגעת באחר נגיעות מיניות בניגוד לרצונם, לעומת 4% מבני הנוער הרגילים שדיווחו על כך. הבדל זה לא נמצא מובהק.

מימד הפגיעה הרגשית:

ההשערה אוששה. בני נוער עם הנכות ההתפתחותית חשופים יותר לפגיעה רגשית הכוללת השפלות, העלבות וקריאה בשמות גנאי. מחצית (50%) מבני הנוער עם הלקות חוו פגיעה רגשית מצד הסובבים אותם, לעומת 30% מבני הנוער הרגילים ($P \leq .05^*$). בנוסף, נבדק גם נושא הדחייה והחרם. בני הנוער התבקשו לענות האם מישהו דוחה אותם ולא מאפשר להם לקחת חלק בפעילות משפחתית או חברתית. מהדיווחים עולה כי 18% מבני הנוער עם הלקות חוו דחייה לעומת 10% מבני הנוער הרגילים. הבדל זה לא נמצא מובהק כמותית, אך כפי שהנושא ידון בהמשך הממצאים, הרי שמאפייני הדחייה (מי הדוחה, עוצמת הדחייה ועוד) בהחלט שונים בין שתי אוכלוסיות המחקר ומדגישים את ההתמודדויות הייחודיות של כל קבוצה.

השערה 2:

השערה זו גרסה כי ימצאו הבדלים בין שתי אוכלוסיות המחקר במאפיינים של כל סוג פגיעה, כך שימצאו מאפיינים שהינם ייחודיים לאוכלוסיית בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית. להלן כל סוג פגיעה ומאפייניו כפי שעולה מניתוח הנתונים, בהתייחס לשתי קבוצות המחקר.

2.1 ממצאים בתחום הפגיעה הפיזית:**2.1.1 גניבות**

טבלה 3 מציגה את מאפייני תופעת הגניבות באחוזים בהשוואה לשתי קבוצות המחקר, לפי המידה שבה התופעה קיימת, סוג המבצע, מקום התרחשות הפגיעה והשכיחות שבה הפגיעה נעשתה וכן ערכי חי בריבוע למציאת הבדלים בין הקבוצות.

טבלה 3: מאפייני תופעת הגניבות

χ^2	בני נוער עם נכות באחוזים (מספר גולמי) N = 50	בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N = 50		
8.47 **	24 (12)	52 (26)	אחוז המדווחים על גניבה	
6.36 *	58.3	73.1	בני נוער	המבצע
	37.3	3.8	משפחה	
	8.3	23.1	זר	
20.25 ***	8.3	57.7	בית ספר	מקום
	8.3	30.8	מקום ציבורי	
	50	3.8	חדר פרטי	
	33.3	7.7	חדר בפנימיה	
2.94	41.7	57.7	פעם אחת	שכיחות התופעה
	58.3	42.3	מספר פעמים	

*P<.05   **P<.01   ***p<.001

מטבלה 3 עולה, כי תופעת הגניבות מבני הנוער רווחת בשיעורים גבוהים אצל שתי אוכלוסיות המחקר. מחצית מבני הנוער הרגילים וכרבע מבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית דיווחו שגנבו מהם דבר מה. אלא, שדווקא בני הנוער הרגילים חוו גניבות פי 2 מבני הנוער עם הלקות. כפי שעולה מניתוח הנתונים הכמותיים

והאיכותניים : אצל בני הנוער הרגילים 73.1% מהגניבות מתבצעות על ידי חברים או בני נוער אחרים. מעל ממחצית מהגניבות (57.7%) מתבצעות בבית הספר. בני הנוער הרגילים מדווחים על נורמה של גניבות מהם כמו: כסף, כרטיסיות אוטובוס, פלאפונים וחפצים אישיים אחרים בבית הספר. אחת הבנות מספרת: "כל הזמן גונבים כסף, כרטיסיות, זה תופעה." גם בני הנוער עם הלקות דיווחו באחוזים גבוהים (58.3%) שהגניבה מהם נעשתה על ידי בני נוער אחרים, אלא שרק 8.3% מהגניבות מתבצעות בבית הספר שבו לומדים התלמידים עם הלקות ואילו רוב הגניבות מתבצעות בביתו של הנער עם הלקות, בתוך חדרו על ידי בני נוער דהיינו, ילדים מהשכונה שיצרו עם הנער הלקוי בשכלו קשר "חברי" כלשהו, נכנסים לחדר של הנער או הנערה בביתם ושם גונבים מהם דברים השייכים להם. להלן ציטטות מדברי המתבגרים עם הנכות ההתפתחותית:

א' נער עם פיגור קל, בן 18 מספר: "אח שלי נכנס עם חבר שלו לחדר שלי והוא (החבר) נגע לי בדברים שלי. והייתה שם בובה של פאואר רינגרס' שקיבלתי מתנה. והיא נעלמה."

ג' בת 17 סיפרה: "חברה שלי עלתה אלי וישבנו בחדר. אמא שלי קראה לי ושחזרתי חברה שלי אמרה שהיא צריכה ללכת והוקמן שלי נעלם."

מאפיין חשוב שנמצא במחקר הנוכחי הוא נושא הגניבות על ידי בני משפחה. רק 3.8% מבני הנוער הרגילים דיווחו על גניבה מהם על ידי בן משפחה. מדובר במקרה אחד והנער מספר: "אבא ואמא גרושים, ואבא תמיד לוקח מאמא כסף וממני בגלל שאין לו כסף. הוא תמיד דוחף אותי ומבלגן לי את החדר."

לעומת זאת, 33.3% מבני הנוער עם הלקות שדיווחו על גניבות, מדווחים שבני משפחה גונבים מהם. ר' נער בן 19, עם פיגור קל שהחל להשתלב במסגרת תעסוקתית מספר: "אמא שלי כל הזמן מוציאה לי כספים מהכספומט. שאלתי אותה מאיפה את יודעת את הקוד הסודי? אז היא אמרה: כשהיה לך התקף אפילפסיה פעם אז אתה גילית את המספר. אמרתי לה שאני אחליף את הקוד הסודי. אז היא אמרה שאם אחליף היא תשבור לי את הכרטיס."

נ' נערה עם פיגור קל בת 15 ספרה: "רוני (אבא חורג) כל הזמן נכנס לחדר שלי ולוקח לי כסף ותכשיטים כשאני ישנה."

ב' נערה בת 17 מספרת: "הבעל של אחות שלי לקח ממני כסף שהגיע אלי בדואר, מלגה. שמתני את זה בחדר שלי והוא לקח לי. רק הוא היה בבית. גיליתי לאבא שלי וזה נשאר בסוד. אבא עושה לו פרצופים שהוא יבין, אז הוא הבין שכועסים עליו. הוא גם לקח לי חמישים שקלים מהארנק ונתקעתי בתל אביב ולא יכולתי לחזור הביתה. הוא חושב שאני ילדה קטנה, שאני לא מבינה מה קרה."

גם ב' נערה כבדת שמיעה ספרה על גיסתה (אשתו של אחיה) שנכנסה לחדרה והעלימה לה כל הזמן כסף:

” לא ידעתי לאן הכסף שלי נעלם, זה לא יכול להיות, אני שמה בחדר וזה איננו, חשבתי שאני משוגעת עד שגיליתי שהיא לוקחת לי. חשבתי שהיא חברה שלי. סיפרתי לאמא אבל היא אמרה שזה לא יכול להיות. עד שבסוף גיסי הודתה.”

מקום נוסף שבו מתבצעות גניבות הוא מקום ציבורי או מקום בילוי. 30.8% ממקרי הגניבות מבני הנוער הרגילים התרחשו במקומות בהם נוהגים להסתובב: מועדונים, בית קפה, משחק כדורסל. זאת לעומת 8.3% בלבד מהמקרים שדיווחו בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית, שכן הם פחות יוצאים למקומות בילוי מעין אלו. לגבי הישנות הגניבות, 57.7% מבני הנוער הרגילים ו 41.7% מבני הנוער עם הלקות דיווחו שגנבו מהם פעם אחת. 34.6% מבני הנוער הרגילים ו 58.3% מבני הנוער עם הלקות דיווחו שגנבו מהם מספר פעמים.

2.1.2 איומים לפגיעה פיזית

טבלה 4 מציגה את מאפייני תופעת האיומים לפגיעה פיזית באחוזים בהשוואה לשתי קבוצות המחקר, לפי המידה שבה הפגיעה קיימת, המבצע של הפגיעה, מקום התרחשות הפגיעה והשכיחות שבה הפגיעה נעשתה וכן ערכי חי בריבוע.

טבלה 4: מאפייני תופעת האיומים

χ^2	בני נוער עם נכות באחוזים (מספר גולמי) N = 50	בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N = 50		
3.69	42 (21)	24 (12)	אחוז המדווחים על איומים	
2.66	81	83.3	בני נוער	המבצע
	19	8.3	משפחה	
	-	8.3	זר	
10.61 *	4.8	50	בית הספר	מקום
	66.7	41	שכונה	
	19	8.3	בית	
8.03 *	9.5	-	הסעות לביה"ס	שכיחות
	5	41.7	פעם אחת	
	95	58.3	מספר פעמים	

*P<.05 **P<.01 ***p<.001

מתוך טבלה 4 עולה כי 24% מבני הנוער הרגילים ו 42% מבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית דיווחו שחוו איום לפגיעה פיזית בהם. הבדל זה בין שתי הקבוצות לא נמצא מובהק כמותית. שתי אוכלוסיות המתבגרים במחקר הנוכחי חווים איומים לפגיעה פיזית בהם על ידי בני נוער אחרים באותה מידה. 83.3% מבני הנוער הרגילים שדיווחו על איום לפגיעה פיזית, ו- 81% מבני הנוער עם הלקות שדיווחו על איום לפגיעה פיזית חוו זאת מצד חברים ובני נוער אחרים, מה שיכול להמחיש לנו את מימדי האלימות וחוסר הסובלנות של בני הנוער בישראל כלפי חבריהם וכלפי ילדים אחרים. אך בעוד שבני הנוער הרגילים חווים איומים על ידי בני גילם, שהם קבוצת השווים, בבית הספר (50%) ובשכונה (41.7%), הרי שבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית סופגים איומים בשני שליש מהמקרים (66.7%) בסביבת המגורים, על ידי בני נוער שאינם קבוצת ההתייחסות החברתית שלהם וברוב המקרים חזקים מהם. דווקא בית הספר שבו לומדים בני הנוער עם הנכות אינו מקום שבו הם סופגים איומים וזאת לעומת בני הנוער הרגילים שבית הספר שלהם הוא כן זירה להתרחשות האיומים. מבחינה איכותנית, מסיפורי המתבגרים ניתן ללמוד על ההבדלים בהתייחסות לאיומים והשפעתם על המאויים.

המתבגרים הרגילים מספרים:

ר' בן 14: "אני וילד מהכיתה רבנו ואז הוא איים עלי שאחרי בית הספר הוא יביא ת'חברים שלו והם יהרגו אותי מכות"

א' בן 15: "ילד איים שיהרוג אותי וידקור אותי בעקבות ריב שהיה לי עם ילד אחר. סיפרתי לסגנית המנהלת והוא אמר אם עוד פעם תגיד אני אכניס לך סלע לראש."

ש' בן 16: "יש איומים, לא מתרגשים מזה. איימו עלי וגם אני מאיים."

המתבגרים עם הנכות ההתפתחותית מספרים:

ד' בן 15: "אומרים לי ילדים גדולים וגם קטנים מהשכונה: תלך מפה, תעוף, שלא נראה אותך. אם לא, נרביץ לך."

ב' בן 17: "יש ילדים שאומרים לי יש לך מזל שאתה חולה, אחרת היינו נכנסים בך" שאלתי את ב' בראיון: "למה רוצים להיכנס בך?" והוא ענה: "כי חושבים שאני מפגר. לאח שלי הקטן אומרים: אתה אח של ב'? בוא נכה אותך. מה האח שלי אשם בגללי?"

ג' בן 15: "איימו עלי בשכונה שיתנו לי מכות. אני מסתובב לי, אני לא עושה להם כלום והם באים ומתחילים איתי. משעמם לי אז אני בחוף. והם כל פעם באים: תעוף, מנסים להתגרות בי."

הסיפורים חוזרים על עצמם ומכולם ניתן להסיק איכותנית כי בני הנוער עם הלקות מאוימים על ידי בני נוער אחרים ואפילו על ידי קטנים מהם בגלל נכותם ובני הנוער הרגילים סופגים איומים מחבריהם לבית הספר ולשכונה בגלל אינטראקציה ותקשורת שלילית איתם וכחלק מנורמה אלימה. ממצא חשוב נוסף הוא האיומים שסופגים המתבגרים מהוריהם ומבני משפחה אחרים. 19% מבני הנוער עם הלקות שדיווחו על איומים כלפיהם, חווים זאת מבני משפחתם לעומת רק 8.3% מהרגילים. תדירות האיומים: אצל בני הנוער הרגילים שחוו איומים לפגיעה: 41.7% חוו איומים פעם אחת ו 58.3% מספר פעמים. אצל בני הנוער עם הנכות שחוו איומים: רק 5% מהם חוו איומים פעם אחת וכל השאר, 95% חוו איומים מספר פעמים. כלומר, אצל בני הנוער עם הנכות מדובר בתופעה שחוזרת על עצמה. רובם המכריע של המתבגרים חוו איומים מספר פעמים.

2.1.3 תקיפה פיזית

טבלה 5 מציגה את מאפייני תופעת התקיפה הפיזית באחוזים בהשוואה לשתי קבוצות המחקר, לפי המידה שבה הפגיעה קיימת, המבצע של הפגיעה, מקום התרחשות הפגיעה והשכיחות שבה הפגיעה נעשתה וכן ערכי חי בריבוע.

טבלה 5: מאפייני תופעת התקיפה הפיזית

χ^2	בני נוער עם נכות באחוזים (מספר גולמי) N = 50	בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N = 50		
0.39	38 (19)	32 (16)	אחוז המדווחים על איומים	
3.31	68.4	68.8	בני נוער	המבצע
	31.6	25	משפחה	
	-	6.3	זר	
3.73	10.5	37.5	בית הספר	מקום
	57.9	37.5	שכונה	
	31.6	25	בית	
7.93 *	5.3	43.8	פעם אחת	שכיחות
	94.7	56.2	מספר פעמים	

*P<.05

תחום נוסף שנבדק הוא תקיפה פיזית הכוונה למכות ופגיעה גופנית. לא נמצא הבדל כמותי בין שתי קבוצות המחקר. כמו באיומים, שתי הקבוצות מדווחות בשיעורים גבוהים על פגיעה פיזית בהם. 32% מבני הנוער הרגילים ו 38% מבני הנוער עם הלקות דיווחו כי חוו פגיעה פיזית.

68.8% מהרגילים ו 68.4% מבני הנוער עם הלקות שדיווחו שחוו אלימות פיזית נגדם, חוו זאת מבני נוער אחרים. אך בעוד שאצל המתבגרים הרגילים 37.5% מקרי האלימות מתרחשים בין כותלי בית הספר ו- 31.3% מתרחשים בשכונת המגורים, הרי שאצל המתבגרים עם הנכות ההתפתחותית מתקבלת תמונה שונה. 10.5% ממקרי האלימות מתרחשים בבית הספר המיוחד ואילו 57.9% מהמקרים מתרחשים בסביבת מגוריו של המתבגר. כמותית, לא ניתן לעמוד על ההבדלים, אך מניתוח איכותני של סיפורי הנבדקים מצטיירת התמונה הבאה: המתבגרים הרגילים מדווחים על שגרה של תקיפות ומכות הדדיות בינם לבין בני נוער אחרים מבית הספר, אלימות שאחר כך גם נמשכת מעבר לשעות הלימודים, בבחינת סגירת חשבונות. מתוך הסיפורים מתקבל הרושם של חוסר סובלנות ואיפוק, ונורמה רווחת של אלימות בין בני הנוער:

ח' בן 14: " מרביצים לי וגם אני מרביץ. אני לא שותק".

ל' בת 15: " הייתי אצל חברה שלי ושמונו מוזיקה חזק ואז השכנה, קצת יותר גדולה ממני, נכנסה לבית ונתנה לי עם מקל בבטן".

מ' בן 16: " זה היה בבית הספר. אני בעטתי בכדור בטעות על איזה ילד אז הוא הרביץ לי."

י' בן 16: " מריבות של חברים זה הדדי. בעקבות זה שקיללתי את אחותו של מישהו, הוא הביא שלושה ילדים והם הכו אותי".

ת' בן 16: " היה פעם איזה סכסוך בבית הספר. ילדים יותר גדולים באו עם מקלות, עם שרשראות"

ני נערה בת 17: " חבר שלי לשעבר היכה אותי."

דיווח מעניין היה של נער רגיל בן 18, מדריך בצופים, שהוא במקרה אח של נער מוגבל וכך הוא סיפר: "כשהייתי ילד, היו לי שליקס ותלו אותי על עץ ארבע שעות עד שהענפים נשברו בגלל שאני אח של ילד מוגבל. לא הייתה שום סיבה לעשות לי את זה, הילדים אמרו במפורש שזה בגלל אח שלי הגדול. בכלל, כל זמן שלמדתי בבית הספר שבו כל הילדים מהשכונה לומדים ומכירים אותנו, עברתי התעללות, בגלל שמכירים את אח שלי. ברגע שעברתי בית ספר (מחוץ לשכונה) הכל השתנה. אף אחד לא הכיר אותי והאלימות נגדי הפסיקה. התחילו להעריך אותי. אפילו המורים".

בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית מתארים את מקרי האלימות שחוו בסביבת מגוריהם:

א' בן 16: " הם אומרים לי (ילדים בשכונה) תיזהר נרביץ לך. לוקחים את הכדור בכוח וזורקים לי על העץ.

קיללו וזרקו לי אבן בראש. יש אויבים בשכונה שלי. מתי שאני הולך לשחק, סתם באים נותנים לי מכות

עם מקל. פעם קיבלתי אגרוף לאוזן. אומרים לי תשתוק. פעם אחת התחילו איתי ואבא שלי בא אז הם כבר מפחדים".

ג' בן 18: "ילדים מהשכונה שלחו אותי להביא סיגריות מאיזה אדם. ואז הם דחפו אותי פנימה לתוך איזה מקום וסגרו את השער ולא נתנו לי לצאת. וצעקו: גבי, גבי, מה אתה עושה שם? צעקתי להם: תפתחו לי. אבל הם אמרו: נפתח לך אבל נעשה הסכם או שאתה מפצה אותנו במשהו או שכל אחד נותן לך עונש אגרוף. אמרתי: אין עלי כלום. אז הוציאו אותי וכל אחד נתן לי אגרוף."

א' כיום בן 20: "יש לנו גן משחקים וירדתי לשחק והם (ילדים מהשכונה) שיחקו כדורגל ולא הפרעתי להם בכלל. והכדור היגיע אלי ולא נגעתי בו. הם אמרו: תביא ת'כדור. אמרתי: לא רוצה. הם התחילו להשכיב אותי על הרצפה והפילו אותי והשתינו לי על הראש. הם חשבו שאני כמו מפגר. כמו שכל השכונה חשבה. רואים ילד חריג אז הם עושים שטויות. הדברים שאני עברתי, אני לא מאחל לאף אחד." הבחור ממשיך ומספר: "פעם כשעליתי על קו 70 היה ילד מהשכונה שמכיר אותי והוא אמר אני לא מסכים שמפגר יעלה על האוטובוס הזה. אז הוא דחף אותי מהאוטובוס ונפלתי וקיבלתי מכה."

ד' בן 16: מספר על ילדים מהשכונה. "הם מרביצים, גם הגדולים וגם קטנים ממני. אני לא מתחיל איתם. הם לבד באים ומתחילים. כמה באים ומרביצים. ילד בא ומזמין עוד."

כ' נערה בת 15 עם פיגור: "הבנים בשכונה מתחילים ומציקים אז אני אומרת להם תשתקו, תעופו, אז הם באים ומושכים לי בשערות ואחד גם נתן לי סטירה והוא אומר לי אם עוד פעם אני אתפוס אותך אני לא יודע מה אני עושה לך."

ל' בן 18: "כל הזמן מציקים לי למטה. אני מפחד לרדת. ישבתי פעם על נדנדה בגינה ליד הבית שלי ובאו הילדים ונדנדו חזק וצעקתי שיפסיקו."

ח' בן 17: "כל פעם שהייתי יורד למטה להסתובב כי משעמם לי בבית היו תופסים סלעים, לא אבנים, סלעים וזורקים עלי וזה פגע בי ברגל. אני מפחד לצאת החוצה."

מניתוח איכותני של תיאורי המתבגרים הן הרגילים והן עם הלקות ניתן לעמוד על חומרת האלימות הפיזית הקיימת כיום בין בני נוער ושאינה נאלצים להתמודד המתבגרים משתי הקבוצות. מתיאורי המתבגרים הרגילים מתקבלת תמונה של שגרת אלימות הדדית בין קבוצת השווים. דרך לפתרון בעיות. המתבגרים הרגילים אף מגיבים באלימות חזרה כשהם מותקפים. לעומת זאת, האלימות שחווים המתבגרים עם הנכות ההתפתחותית הינה בגדר התעללות מכוונת וקשורה לעובדת חריגותו של הנער. לרוב, הנער המותקף לא יכול להתגונן או להגיב חזרה והוא נשאר חסר אונים אל מול פני המתקיפים. ממצא נוסף הוא האלימות הפיזית שסופגים בני הנוער על ידי בני משפחה. 25% מבני הנוער הרגילים

1.6% 31 מבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית שדיווחו כי עברו פגיעה פיזית, חוו זאת על ידי בני משפחה. לא נמצא הבדל מובהק כמותית במספר הילדים החווים אלימות פיזית במשפחה, אך מניתוח איכותני של תיאורי המתבגרים בולט ההבדל בין שתי הקבוצות הנחקרות. בעוד שאצל המתבגרים הרגילים מדובר בהורה אלים (בד"כ האב) שמכה גם את שאר האחים ובני המשפחה או בשני הורים אלימים, הרי שאצל המתבגרים עם הנכות מדובר, בדרך כלל, באם דוחה שפוגעת פיזית בילדה הנכה כחלק מהדחייה והיחס המשפיל שהוא סופג ממנה.

מתיאורי המתבגרים הרגילים את האלימות הפיזית בבית:

נערה בת 17: " אבא פעם הרביץ לי בגלל שהברזתי מבית הספר. הוא זרק עלי טלפון של הבית ונתן לי סטירה. אבל זה קרה רק פעם אחת."

נערה בת 18, בת להורים גרושים עונה לשאלה האם מישהו התקיף אותה, היכה אותה: "אחד ההורים כשהם כועסים. נתנו סטירה חזקה, אגרוף או זרקו חפץ, אבל עכשיו אני מספיק גדולה בכדי להחזיר וזה מה שאני עושה."

נער, בן 18: " אבי הרביץ לי ולאחים שלי באופן קבוע, גם עם מטאטא. זה קרה בדרך כלל כשהוא היה תחת השפעה של אלכוהול."

נער, בן 18, בן להורים גרושים: " אבא היה מכה אותי ואת אמא, אבל לדעתי הוא הפסיק. הוא כבר חודשיים לא התקרב לאמא ואלי."

מתיאורי המתבגרים עם הנכות ההתפתחותית:

ד' נער בן 15, הלוקה בנכות פיזית בנוסף ללקות השכלית, נער נבון ושובה לב, מספר על מסכת של השפלות שסופג מאימו וכוללת גם אלימות פיזית נגדו (הנער סיפר כי אמו היא אשת חינוך העובדת כמחנכת): "היא מחקה את ההליכה שלי, היא צולעת כמוני, היא אומרת לי נכה, פוזל. היא מביאה לי מכות ועושה לי סימנים. לפעמים עם מחבט טניס, מה שהיא מוצאת. דוחפת אותי לקיר כדי שאני לא אזוז. היא הדביקה לי את הראש לקיר. נותנת בעיטות. היא עושה את זה כשאבא לא רואה, כשהוא בעבודה או בסידורים. אני לא מספר לו מה קרה כי אחר כך הם רבים בגללי ואמא מאשימה אותי שבגללי הבית מתפרק והם עוד יתגרשו . . . אבא מגן עלי והוא רב איתה בגלל זה. האחים שלי לפעמים אומרים לה די תפסיקי, בעיקר אח שלי הגדול, אבל בזמן האחרון הם עושים כמוה, בעיקר הקטנים, הם מתגרים בי ומציקים לי כדי שהיא תכעס עלי ואז הם שמחים. הם גם התחילו להרביץ לי."

ג' בת 19, עם פיגור קל ולקות שמיעה מספרת על האלימות הפיזית שסופגת מאימה, גם כן כחלק מיחס משפיל ודחייה. " בחוץ לפני כל האנשים היא (אמא) לא תעשה, בבית כשאין אף אחד היא הרביצה לי. כשאבא לא היה בבית היא הייתה מכה אותי. אבא שלי לא היה יודע מזה, לא סיפרתי לו כי לא ידעתי מה

יהיה ההמשך. לא ידעתי איך אבא יגיב, איך אמא תגיב. פעם היא רצתה לתת לי טייפ בראש". לשאלה האם יש מישהו שממשיך לפגוע בדך? היא ענתה: "היא מרביצה לי פחות, בגלל שדיברו איתה (ג' ספרה בהמשך על התערבות של רשויות הרווחה). היא עכשיו יותר כועסת מאשר מרביצה. כל החיים היא כועסת עלי. על אחותי ועל אחי לא".

נ' נערה בת 16 עם פיגור קל: היא כועסת. היא צובטת אותי, נותנת לי סטירות אומרת לי: מפגרת. גם אח שלי מרביץ לי (אח של נ' מעל גיל 20). אני צועקת די תפסיק".

תדירות האלימות הפיזית: 43.8% מבני הנוער הרגילים ורק 5.3% מבני הנוער עם הנכות שחוו פגיעה פיזית, חוו זאת פעם אחת. 56.2% מבני הנוער הרגילים ו 94.7% מבני הנוער עם הנכות שחוו פגיעה פיזית דיווחו שחו פגיעה פיזית מספר רב של פעמים. הבדל זה נמצא מובהק. ניתן לאמור, כי העובדה שהמתבגר עם הנכות חווה פגיעה חוזרת ונשנית הופכת את העניין להתעללות, שהינה בעצם פגיעה חוזרת ומכוונת שוב ושוב.

2.1.4 כפיה או הכרח לעשות משהו בניגוד לרצונו של הנער:

טבלה 6 מציגה את מאפייני תופעת הסחיטה והניצול באחוזים בהשוואה לשתי קבוצות המחקר, לפי המידה שבה הפגיעה קיימת, המבצע של הפגיעה, מקום התרחשות הפגיעה והשכיחות שבה הפגיעה נעשתה וכן ערכי חי בריבוע.

טבלה 6: מאפייני תופעת הכפיה על המתבגר לעשות משהו בניגוד לרצונו

χ^2	בני נוער עם נכות באחוזים (מספר גולמי) N = 50	בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N = 50		
7.10**	28 (14)	8 (4)	אחוז המדווחים על מיישהו שהכריח אותם לעשות משהו בניגוד לרצונם (סחיטה וניצול)	
3.51	57.1 14.3 28.6	50 50 -	בני נוער/חברים משפחה מכרים/ מבוגרים	המבצע
6.25	7.1 57.1 14.3 21.4	25 - 25 25	בית הספר שכונה בית מקום ציבורי	מקום
.766	7.1 92.8	25 75	פעם אחת מספר פעמים	שכיחות

**P<.01

מתוך הנתונים עולה כי 28% מבני הנוער עם הנכות דיווחו שמישהו הכריח אותם לעשות דבר מה בניגוד לרצונם לעומת 8% מבני הנוער הרגילים. הבדל זה נמצא מובהק (**P ≤ .01).
אצל בני הנוער הרגילים מחצית מן המקרים קרו במשפחה ומחצית מן המקרים קרו על ידי חברים.
בני הנוער מספרים:

נער, בן 18, בן להורים גרושים: "אבא מכריח אותי לתת לו את הכסף שאני מרוויח מהעבודה. הוא גם עושה את זה לאמא"

נער נוסף: "אבא מכריח אותי לקנות לו סיגריות כשנגמרות לו. וזה תמיד בלילה ואני מפחד ללכת בחושך לבד. החנות רחוקה. הוא מאיים שאם לא אלך הוא ירביץ לי."

נער בן 15: "תלמידים מהכיתה ביקשו שאני אביא להם סיכומים שעשיתי למבחנים. הם רצו ואני לא הסכמתי. הם הודיעו שייקחו לי מהתיק בכוח וגם דחפו אותי. סיפרתי לרכזת בית הספר והיא דיווחה לשוטר בית הספר."

נער המתחנך בפנימייה: "הילדים הגדולים דורשים שנסדר להם את הארונות בחדרים ושנקה להם את החדר."

מתוך תיאורי המקרים שדווחו על ידי בני הנוער הרגילים לא ניתן לאפיין בקווים מיוחדים את התופעה. אצל בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית עולה באופן בולט שמעל ממחצית (57.1%) מן המקרים מתרחשים על ידי בני נוער. להלן תיאורי המתבגרים:

ג', נער בן 16 עם נכות פיזית ברגלו מספר על בחור מהשכונה שהתיידד איתו: "כל הזמן הוא מבקש ממני כסף לסיגריות ואני נותן לו. וכשאני לא נותן לו הוא אומר לי דובי, צוחק עלי, אתה לא יכול ללכת מטר, צולע. אני לא חבר שלך יותר תלך."

ק' בן 17: "חבר, שכן שלי ביקש שאני אגנוב בשבילו דיסקים מחנות, פחדתי, והוא אמר שהוא יבוא איתי וישמור. ולא הסכמתי אז הוא אמר שהוא ישאיר אותי לבד בקניון ולא יחכה לי. ואז נכנסנו לחנות והוא גנב ואמר לי לשמור. והייתה מצלמה ותפסו את שנינו."

הוא ממשיך ומספר: "ניצלו אותי גם בכסף. שכן שלי בגילי, ביקש שאני אתן לו 50 ₪ ונתתי. כי הוא איים שיעשה עלי חרם אם אני לא אתן. ואחר כך הוא ביקש עוד ועוד ועוד. אמרתי את זה להורים שלי והם הלכו להורים שלו. הוא כעס עלי למה אמרתי."

א' בן 15 מספר על ילדים בסביבת מגוריו: "אמרו לי תקנה לי תקנה לי ואני לא קונה אפילו שיש לי. הם רוצים שאני אקנה להם דברים, כל מיני מהכסף שלי. אני לא חייב לקנות להם. הם אומרים: קמצן, ולא נותנים לי לעבור. אתה תעבור רק אם תקנה לנו. אני אומר להם תלכו, תנו לי לעבור."

י' בן 18: "חברים, ביקשו ממני כסף, ילדים מהשכונה, שאני אלווה להם. הם אמרו שיחזירו, זה סכומים קטנים. אבל אף אחד לא החזיר."

מתוך תיאורים אילו ותיאורים נוספים שדווחו ניתן ללמוד על מצבי ניצול וסחיטה שבהם מתנסים בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית בסביבת מגוריהם. הנערים עם הנכות ההתפתחותית נתונים לחסדי ילדי השכונה, שמנצלים את תמימותם ורצונם לזכות בתשומת לב וביחס חברי וסוחטים מהם כסף או שווה ערך לכסף. כשיש ניסיון מצד הנער להתנגד, אזי מאיימים עליו ומפחידים אותו ולא מותירים לו ברירה אלא להיכנע לסחטנות. ממצא נוסף הוא הנתון כי 28.6% מהמקרים שבהם בני הנוער עם הנכות דיווחו כי מישהו הכריח אותם לעשות משהו בניגוד לרצונם, מתייחס למכרים דהיינו, אנשים מבוגרים או סמכותיים

שיש להם קשר עם הנער הנכה ומכירים את קשייו ודרשו ממנו לעשות דברים שלא רצה. להלן מספר דוגמאות מתיאורי הנבדקים:

י' בן 18: "היה קטע לא נעים. באתי לבית של חבר שלי ד' מבית הספר (גם כן נער עם פיגור). ודוד של ד' היה שם. ראינו סרט בווידאו ואז דוד שלו אמר לי לך תקנה לי חבילה סיגריות. אמרתי אין לי כסף. אז הוא אמר תקפוץ הביתה תנסה להשיג מההורים ואם ההורים ישאלו למה, תגיד שתם אני צריך לפיצה. אמרתי אני לא יכול. ואז הוא תפס לי בצוואר ואמר אתה לא תבוא יותר לד' אם אתה ככה. אמרתי: כשיגמר הסרט אני אביא". הנער המשיך וסיפר כיצד נאלץ לשקר לאביו והביא כסף לדוד של החבר.

מקרה נוסף של א' בן 20, שהשתלב במקום עבודה: "אחד מהעובדים שהיה לי קשר טוב איתו יום אחד ביקש שאני אלווה לו 150 ₪. לא כל כך רציתי, אבל כל הזמן הוא ביקש כבר נמאס לי. בסוף נתתי לו ואמרתי אבל אתה מחזיר לי. ואחרי כמה ימים שביקשתי חזרה הוא אמר אתה לא נתת לי כלום אתה חולם. אמרתי לו אבל נתתי לך ואמרת שתחזיר. הוא אמר תעוף לי מהעיניים ואל תדבר איתי יותר על הכסף הזה. ואיזה יום פיטרו אותו והתקשרתי אליו לפלאפון והוא אמר שאם עוד פעם אני אתקשר הוא יבוא ויהרוג אותי."

מתיאורים אלה ניתן ללמוד כי גם מבוגרים ודמויות סמכותיות מנצלים לא פעם את חולשותיהם ופגיעותם של הנערים עם הלקות וסוחטים מהם כספים בדרך של הפחדה ואיומים.

2.1.5 מניעת דבר מה מהמתבגר הנחוץ לו לקיום יום יומי או לאיכות חייו

טבלה 7 מציגה את מאפייני תופעת הסחיטה והניצול באחוזים בהשוואה לשתי קבוצות המחקר, לפי המידה שבה הפגיעה קיימת, המבצע של הפגיעה, מקום התרחשות הפגיעה והשכיחות שבה הפגיעה נעשתה וכן ערכי חי בריבוע.

טבלה 7: מאפייני תופעת המניעה של דבר הנחוץ לנער/ה לקיום יום יומי ולאיכות חייו

χ^2	בני נוער עם נכות באחוזים (מספר גולמי) N = 50	בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N = 50		
10.23***	14 (7)	-	אחוז המדווחים על מניעת דבר לקיום יום יומי ולבריאות גופנית ונפשית	
	100	-	משפחה	המבצע
	100	-	בית	מקום
	14.3	-	מספר פעמים	שכיחות
	85.7	-	באופן קבוע	

***P<.001

הנבדקים במחקר נשאלו האם מישהו מנע מהם משהו שהם זקוקים לו. מבחינה כמותנית עולה כי 14% מבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית דיווחו שמנעו מהם משהו שהם זקוקים לו, לעומת זאת, אף אחד בני הנוער הרגילים לא דיווח על כך. הבדל זה נמצא מובהק (P ≤ .001***). מניתוח הממצאים האיכותניים עולה ש 6% מבני הנוער הרגילים ספרו כי בבית יש לעיתים מצבים של חוסר באוכל בגלל מצב כלכלי קשה ולכן הם לא מקבלים את כמות האוכל שהיו רוצים אך המניעה היא מכל בני המשפחה ולא מכוונת אליהם. עוד עולה מניתוח הממצאים כי כל המקרים של המניעה (100%) שדיווחו עליהם בני הנוער עם הנכות, בוצעו על ידי המשפחה בבית. ב 42.9% מהמקרים, הנבדקים דיווחו שמנעו מהם סכומי כסף ששייכים להם. בכל אותם המקרים מדובר בבני נוער מעל גיל שמונה עשרה שמקבלים קצבה מהביטוח הלאומי וההורים מונעים מהם לעשות שימוש בקצבה לצורכיהם ולאיכות חייהם. להלן דוגמאות מדברי הנבדקים:

א' בן 20: "הכסף שאני מרוויח מהביטוח הלאומי ומהעבודה הולך להורים. אני גם צריך לשלם מזה חשבון חשמל. אמא אמרה שאני חלק מהבית ואם אני לא רוצה אז שאני אמצא מקום אחר לגור. אחותי הגדולה גם מרוויחה כסף וממנה הם לא מבקשים. אני גם רוצה לצאת לדיוור ולהיות עצמאי אבל הם לא מסכימים

כי אז נצטרך לתת את הכסף של הביטוח הלאומי לדיור. אמא אומרת שיש מספיק חדרים בבית. משעמם לי אני רוצה להיות עם חברים שלי בדיור אבל ההורים שלי לא נותנים לי.”

ס' בת 20: "כל הכסף שלי מהביטוח לאומי ומהעבודה נכנס לחשבון של אמא שלי והיא לא נותנת לי כלום. כל דבר שאני רוצה אני צריכה לבקש. היא אומרת: מה שאת צריכה תגידי ואני אקנה לך. אבל אני רוצה להסתובב ולקנות לי משהו. ביום עצמאות הלכתי עם חברה להסתובב. ביקשתי 70 ₪ שיהיה לי ככה למשהו אם אני ארצה. והיא (אמא) לא רצתה לתת לי. נמאס לי ככה, אני כבר גדולה. ואני רוצה לעצמי איזה בגד או דיסק והיא לא נותנת לי. רציתי לעשות חשבון נפרד והיא לא מסכימה. היא אומרת שהיא אחראית. היא גם מכריחה אותי לגור איתה בבית ולא בהוסטל של ניצן עם חברות שלי, בגלל שנצטרך למסור את כל הכסף. וגם אנחנו מקבלים הנחות בעירייה כי אני גרה איתה ובגלל זה אני לא יכולה לצאת להוסטל.”

ר' בן 19: "אבא שלי אומר שקודם נכסה את החובות של העסק שלו כי ביטוח לאומי אמר לו: קודם נותנים את הכסף לאבא ורק אחר כך לילד.”

בעוד שחלק מהנבדקים דיווחו כי מונעים מהם סכומי כסף השייכים להם ושתוארו לעיל, ב 57.1% מהמקרים דיווחו הנבדקים עם הנכות ההתפתחותית שמנעו מהם דברים אחרים החשובים לקיומם היום יומי:

ג' בת 20, מתארת מניעה ואפליה מכוונת מצד אמה לעומת שני אחיה הגדולים כחלק מדחייה שהנערה חווה בבית: "כשהייתי יותר קטנה היא (אמא) נתנה לי עונש לא לאכול. אם היא הייתה שואלת אותי על כפל ולא ידעתי, לא הייתי מקבלת אוכל. היא גם אף פעם לא קונה לי בגדים חדשים. הכל אני מקבלת ישן מאחותי. אחותי בעצמה קונה לה. גם החזיות זה מאחותי, מה שקטן עליה היא נותנת לי. בגלל זה אני לא לובשת חזיות. גם נעליים קנו לי מזמן והם נהיים לי קטנים ואמא שלי לא רוצה לקנות לי. אני אומרת לה שזה קטן והיא מתווכחת, היא אומרת שזה לא קטן. גם המכשירי שמיעה כבר לוחצים לי וכואבים לי מאוד וזה עושה לי בעיות. הם מכיתה ג'. המורה אומרת שאני צריכה לשים אותם אבל אני לא מוכנה כי זה כואב לי ולוחץ ואמא לא מסכימה לקנות חדשים." ג' ממשיכה ומספרת: "התחלתי לבקש כסף מאחרים כי בבית לא נותנים לי כסף. אני מבקשת בעיקר מהנהג, שני שקל, ואני מבזבזת. אני קונה לעצמי משהו, סוכרייה, שוקולד. ואמא לא יודעת. כשהייתי מבקשת ממנה כסף לקנות בקיוסק היא לא נתנה לי. רציתי רק לקנות לי איזה ממתק. אף פעם לא קניתי לעצמי משהו.”

י' בן 15 שגם הוא דחוי על ידי אימו מספר על אפליה בינו לבין שאר האחים: "תמיד היא קונה לאחים שלי בגדים ולי לא. אבא שלי רואה את זה אז לפעמים הוא מפצה אותי וקונה לי. כל פעם שהייתי חוזר

מביה"ס בתקופת החורף הייתי רואה בגדים חדשים על המיטה של אחים שלי ולי לא. זה העליב אותי
שלי קונים בגדים פעם ב. . ."

נערה בת 18 עם פיגור קל מספרת: "את שתי האחיות שלי לקחו לחוץ לארץ לטיול בת מצווה ואותי לא
אפילו שאני יותר גדולה מהם. הן מקבלות הכול חדש ואני מקבלת את מה שלא מתאים להם כבר".
מתוך דברי הנבדקים עם הנכות ההתפתחותית עולים תחושות קיפוח לעומת בני משפחה אחרים, אפליה
ומניעה מכוונת כחלק מנידוי.

2.2 ממצאים בתחום הפגיעה המינית

2.2.1 איום לפגיעה מינית והטרדה מינית:

טבלה 8 מציגה את מאפייני תופעת ההטרדה המינית באחוזים בהשוואה לשתי קבוצות המחקר, לפי המידה שבה הפגיעה קיימת, המבצע של הפגיעה, מקום התרחשות הפגיעה והשכיחות שבה הפגיעה נעשתה וכן ערכי חי בריבוע.

טבלה 8: מאפייני תופעת ההטרדה המינית

χ^2	בני נוער עם נכות (מספר גולמי) N = 50		בני נוער רגילים (מספר גולמי) N = 50		
	בנים N = 25	בנות N = 25	בנים N = 17	בנות N = 33	
7.32**	40 (20)		18 (9)		אחוז המדווחים על הטרדה מינית
25.29***	12 (3)	68 (17)	11.8 (2)	21.2 (7)	אחוז המדווחים מתוך המגדר
17.3	-	29.4	-	57.1	חברים / בני נוער
	33	5.9	50	-	משפחה
	33	58.9	-	14.3	מכרים / נותני שירותים
	33	5.9	50	28.6	זרים
21.09*	33	-	-	28.6	בית ספר
	33	47.1	-	42.9	שכונה
	-	5.9	50	14.3	בית
	33	5.9	50	14.3	מקום ציבורי
9.35	-	41.2	-	-	הסעה
	66.7	17.6	50	42.9	פעם אחת
	33.3	82.4	50	57.1	מספר פעמים

*P<.05 **P<.01 ***p<.001

מטבלה 8 עולה, כי 40% מבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית דיווחו כי עברו הטרדה מינית לעומת 16% מבני הנוער הרגילים. הבדל זה נמצא מובהק ($P \leq .05^*$). מבדיקת היחס בין בני לבנות עולה כי אצל בני

הנוער עם הנכות ההתפתחותית הבנות מהוות 85% מהמקרים והבנים מהווים 15% מהמקרים. אצל בני הנוער הרגילים, הבנות מהוות 75% מהמקרים והבנים 25%. מפילוח המדגם עולה כי ההבדל בשיעורי ההטרדה המינית בין בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית לבין בני הנוער הרגילים נובע מהבדלי מגדר דהיינו, הבנות הן אלה שיוצרות את ההבדל. בעוד שהבנים משתי אוכלוסיות המחקר עוברים הטרדה בשיעורים דומים (12% בנים עם נכות לעומת 11.8% בנים רגילים) הרי שאצל הבנות מתקבלת התמונה הבאה: 68% מהבנות עם הנכות ההתפתחותית עוברות הטרדה מינית לעומת 21.2% מהבנות הרגילות כלומר, בנות עם נכות חשופות פי 3 ויותר להטרדה מינית מאשר בנות גילן הרגילות. הבדל זה נמצא מובהק. בניסיון להבין מי הם המטרידים והיכן ההטרדה מתבצעת לגבי כל אחת מהקבוצות הנחקרות, התקבלו הנתונים הכמותיים הבאים: 57.1% מהבנות הרגילות שדיווחו על הטרדה, עברו הטרדה על ידי חברים ובני נוער, 14.3% על ידי נותני שירותים ו 28.6% על ידי זרים. מתוך תיאורי הבנות הרגילות עולה שאכן, המטרידים העיקריים הם דווקא הבנים מקבוצת השווים- חברים וידידים של הנערות מבית הספר ומהשכונה. לרוב, הבנות מכירות היטב את הבנים ונמצאות איתם בקשרי ידידות הדדיים. הבנות מדווחות על נורמה שבה הבנים מכיתתן או מבית הספר והשכונה מטרידים אותן מינית ומציעים להן הצעות בעלות גוון מיני ואף מאיימים או מפעילים כוח. הן לא מתלוננות על כך בפני אף גורם שכן, "לא נעים" להן להתלונן על ידידים טובים שלהן. ואכן, מהנתונים עולה ש 28.6% מההטרדות המיניות שחוות הבנות הרגילות מתרחשות בין כותלי בית הספר, ו 42.9% מתרחשות בשכונה. עוד עולה שנותני השירותים שמטרידים את הבנות אלו מורים גברים מבית הספר. דוגמאות מתוך תיאורי הבנות:

בת 16: "ישבנו בשכונה וכל החברים הלכו. רק אני והוא נשארנו, רציתי ללכת הביתה כי היה מאוחר. הוא לא נתן לי ורצה לנשק אותי למרות שאני לא רציתי."

בת 18: "ישבנו עם חברה בבית שלי ואנחנו קצת שתינו בירה והיינו מסטולים קצת. והוא רצה סקס עם כוח"

בת 17: "אחד מהחברים שהכרתי המון שנים והיינו נורא קרובים בא אלי יום אחד וניסה לשכנע אותי שאני אתנשק איתו ולא רציתי. הוא ניסה לכפות את עצמו עלי אבל העפתי אותו ממני."

בת 15: "הלכתי לבית של ידיד שלי מהכיתה ושם הוא ועוד שני ילדים מהכיתה איימו עלי בסכינים שאם אני לא שוכבת איתם אני לא יוצאת חיה משם". בהמשך, הנערה נאלצה כנראה לקיים איתם יחסי מין בניגוד לרצונה.

בת 18: "היו כל מיני מקרים של בנים מהשכבה אבל המקרה הבולט היה דווקא של מורה שהזמין אותי אליו ואמר שיפנה את הבית מאשתו ומהבנות שלו על מנת שנוכל להיות לבד. אבא שלי היה המפקד שלו בצבא."

בנות שמספרות על מטרידים זרים :

בת 16: "אדם זר היה מחכה לי עם המכונית שלו ליד הבית, רודף אחרי עם הרכב בדרך לבית הספר.

מחייך: איזה חמודה, תיכנסי למכונית."

בת 16: "כשעברתי ברחוב, מישהו קרא לי ואמר לי בואי נעשה סיבוב אני אקנה לך דברים, אני אביא לך

כסף, אבל אל תגידי לאף אחד. לא הקשבתי לו והמשכתי ללכת. הוא המשיך לרדוף אחרי כמה פעמים עד

שסיפרתי לאמא שלי והיא דאגה לכך."

לגבי קבוצת הבנות עם הנכות ההתפתחותית התקבלו הנתונים הבאים: כפי שדווח לעיל, 68% מהבנות עם

הנכות ההתפתחותית דיווחו כי חוו הטרדה מינית. זהו נתון קשה ומדאיג, שכן למעלה משני שלישי מהבנות

עם הנכות חוו הטרדה. להלן מאפייני ההטרדה כפי שמתקבלים מהנתונים הכמותיים והאיכותניים גם

יחד: הממצא הבולט הוא כי 47.1% ממקרי ההטרדה שדווחו, התבצעו על ידי נותני שירותים. מבדיקת

הדיווחים עולה שנותני השירותים הם בכל המקרים נהגי ההסעות שמסיעים את ילדי החינוך המיוחד לבתי

הספר ובחזרה. אם כן, הבנות דיווחו במחקר הנוכחי כיצד הן מוטרדות על ידי הנהגים. להלן ציטוטים

מתיאורי הבנות עם הנכות ההתפתחותית:

צ' בת 16, שהחלה רק השנה ללמוד בבית ספר לחינוך מיוחד, לאחר שעד כה שולבה בבית ספר רגיל במקום

מגוריה, ונאלצת להשתמש בשירותי הסעה בפעם הראשונה בחייה, מספרת על חוויה שעברה עם נהג

ההסעה החדשה: "אני נשארתי אחרונה בהסעה, הוא דווקא היה קרוב לבית שלי אבל הוא קודם הוריד

את כולם ואז הוא לא נסע בדרך שאני צריכה לרדת, הוא נסע למקום אחר ואז הוא אמר איזה יפה את, יש

מישהו אצלך בבית? לא ענית לי לו ואז צעקתי: שכחת אותי תחזיר אותי הביתה והוא החזיר. באתי הביתה

בוכה ואמא התקשרה מהר להסעות (לחברת ההסעות) ובמשרד של ההסעות אמא צעקה שאם לא

מחליפים את הנהג, היא הולכת למשטרה. הנהג אמר אני לא מבין עברית, הוא עשה את עצמו, איך הוא

אמר לי את הדברים האלה אם הוא לא מבין עברית? הוא גם אמר שישנתי בהסעה. בכלל לא ישנתי."

ג', בת 15: " הנהג של ההסעה שואל: יש לך חבר? מה את עושה איתו? את בתולה? רוצה שאני אכיר לך

מישהו, את כבר צריכה חבר. אני אומרת לו: תסתום, תעזוב אותי בשקט"

נ' בת 14: " איכס, הנהג שלנו מגעיל, כשאני נזכרת מה הוא עושה בא לי להקיא. קודם הוא אומר לבנות

לשבת לידו. הוא כאילו מחליט מי ישב קדימה ותמיד הוא רוצה שאני או ח' (בת נוספת) נשב לידו.

בהתחלה הסכמנו כי לא ידענו שהוא יעשה את זה. אחר כך, בנסיעה הוא שם כאילו ידיים על הברכיים

שלנו, כאילו במקרה. והא כל הזמן שואל: מה את לא עייפה? תשני קצת. מה, אני לא מבינה שהוא רוצה

שאני אישן ואז הוא יגע בי? ואיזה מבטים יש לו, ממש מגעיל. הוא סוטה הנהג הזה. איזה מצחיק,

תשמעי, הוא ידע שאנחנו רוצות להתלונן עליו אז הוא הלך לבית של ע' (אחד הבנים בהסעה) וביקש ממנו

שישכנע אותנו לא לספר. אה, והוא גם נותן לנו ממתקים, סוכריות, כאילו שנחשוב שהוא נחמד. עכשיו

הוא יותר לא מסייע אותנו. אני מפחדת שהבן שלו יתנקם בי כי התלוננו עליו." "

מ' בת 15 מפנימייה, שעולה על הסעה אחרת מספרת: " הנהג אומר לי את יפה, את מיוחדת, בואי ניפגש.

הוא גם אומר: שכולם ירדו מהאוטובוס תישארי קצת, נדבר, אני רוצה להגיד לך דברים בשקט. הוא גם

אמר לי: מה את רוצה לעשות שתהיי גדולה? את רוצה רישיון? בואי ואני אתן לך שיעורי נהיגה בחינם.

תישארי ואני אלמד אותך. כשירדתי מהאוטובוס הוא קרא לי ונלחצתי. התחלתי לבכות והמדריכה שלי

ראתה שאני בלחץ. "

ב' בת 15, גם היא עולה על הסעה: "יש לנו נהג חרמן, חדש, קוראים לו נ'. הוא מסתכל עלינו והוא לא

מרוכז בנסיעה והוא אומר לנו כל מיני דברים, גסויות. "

ע' בת 17: "הנהג אומר לי יש לך חוטיני? אני לא יודעת מה לענות לו. הוא גם צופר ברמזור וצועק מהחלון

מי רוצה לקנות בחורה כוסית אני מוכר בזול. זה מעליב מה שהוא אומר. הוא גם מספר על אשתו, מה הוא

עושה איתה. את מי זה מעניין".

מתיאורי הבנות עולה כיצד הנהגים מטרידים את הבנות מינית, משפילים אותן, במקרים מסוימים מנסים

לפתות את הבנות במחמאות, בהצעות ומנצלים בצורה בוטה את תמימותן וחולשתן, ובמיוחד את העובדה

כי הן תלויות בשירותיו של הנהג.

מאפיין נוסף הוא הנתון כי 29.4% ממקרי ההטרדה שדווחו על ידי הבנות עם הנכות ההתפתחותית

מתבצעים על ידי בני נוער או בחורים גדולים מהן בשכונת מגוריהן.

כ' בת 14: " למטה בשכונה, ליד החנויות יש כמה בחורים. ואחד אומר לי כל הזמן בואי אני אצלם אותך

ותהיי דוגמנית. הוא כבר צילם אותי פעם אחת ונתן לי תמונה אחת. (כ' מוציאה תמונה ומראה לי). אבל

אני לא רוצה יותר, כי הוא אומר לי לעשות כל מיני תנועות וחבר של אמא שלי כעס עלי שהסכמתי. "

ב' בת 17: "איזה ידיד שלי, שכן שהייתי איתו בקשר מדבר איתי על סקס, תרימי את החצאית, אומר

שטויות שאני לא מבינה. אני רוצה לשכב איתך. הוא אומר תגעי בחזה שלך ותגידי לי איך זה. אמרתי לו

אל תתקשר אלי יותר ואל תדבר איתי. הוא גם אמר שאם אני לא אשכב איתו הוא יהרוג אותי. וסיפרתי

לעובדת הסוציאלית. "

צ' בת 18: "כשאני יוצאת בחוץ יש שם איזה בחור שאומר לי: את יפה, את נחמדה, בואי לדירה שלי. הוא

פעם התחיל גם לכעוס שאני לא באה איתו. אני עכשיו יוצאת רק עם אחותי. "

לגבי שכיחות ההטרדות שעוברות הבנות משתי קבוצות המחקר: מתוך הבנות הרגילות שדיווחו על הטרדה

מינית כלפיהן 42.9% דיווחו שחוו הטרדה פעם אחת, ו 57.1% דיווחו שחוו מספר פעמים.

מתוך הבנות עם הנכות ההתפתחותית שדיווחו על הטרדה מינית: 17.6% דיווחו שחוו הטרדה פעם אחת,

2.2.2 נגיעות מיניות (מעשים מגונים)

טבלה 9 מציגה את מאפייני תופעת הנגיעות המיניות באחוזים בהשוואה לשתי קבוצות המחקר, לפי המידה שבה הפגיעה קיימת, המבצע של הפגיעה, מקום התרחשות הפגיעה והשכיחות שבה הפגיעה נעשתה וכן ערכי חי בריבוע.

טבלה 9: מאפייני תופעת הנגיעות המיניות (מעשים מגונים)

χ^2	בני נוער עם נכות (באחוזים (מספר גולמי) N = 50		בני נוער רגילים (מספר גולמי) N = 50		
	בנים N = 25	בנות N = 25	בנים N = 17	בנות N = 33	
5.04*	38 (19)		18 (9)		אחוז המדווחים על נגיעות מיניות
7.9*	28 (7)	48 (12)	11.8 (2)	21.2 (7)	אחוז המדווחים מתוך המגדר
13.53	28.6	41.7	50	71.4	חברים / בני נוער משפחה מכרים / נותני שירותים זרים
	14.3	-	-	14.3	
	42.9	50	-	-	
	14.3	8.3	50	14.3	
15.29	14.3	-	-	28.6	בית ספר שכונה בית מקום ציבורי הסעה
	57.1	41.7	50	42.9	
	14.3	-	-	14.3	
	14.3	25	50	14.3	
	-	33.3	-	-	
6.94	71.4	50	50	42.9	פעם אחת מספר פעמים באופן קבוע
	28.6	50	50	28.6	
	-	-	-	28.6	

*P<.05

במשתנה הנגיעות המיניות שכולל: ליטופים, נשיקות ומגע גופני באיברים אינטימיים התקבלו הנתונים הבאים: מתוך הטבלה עולה, כי 38% מהמתבגרים עם הנכות ההתפתחותית דיווחו שחוו ניצול מיני לעומת

18% מהמתבגרים הרגילים. נערים ונערות עם נכות התפתחותית חוו ניצול מיני פי שניים מנערים ונערות בני גילם הרגילים. הבדל זה נמצא מובהק ($P \leq .05^*$).

בפילוח המדגם לפי מגדר עולה ששני המינים תורמים במידה שווה לתופעה. 48% מהבנות עם הנכות ההתפתחותית דיווחו שחוו ניצול מיני לעומת 21.2% מהבנות הרגילות. כלומר, בנות עם נכות שכלית חשופות פי שניים ורבע לניצול מיני מאשר בנות גילן הרגילות. לגבי הבנים הממצאים דומים: 28% מהבנים עם הנכות ההתפתחותית דיווחו על ניצול מיני לעומת 11.8% מהבנים הרגילים. כלומר, בנים עם נכות שכלית חשופים לניצול מיני פי שניים ויותר מבני גילם הרגילים. הבדלים אלה, נמצאו מובהקים הן לגבי הבנות והן לגבי הבנים.

להלן מאפייני התופעה של נגיעות מיניות לא רצויות כפי שבאו לידי ביטוי בממצאים הכמותיים והאיכותניים אצל שתי אוכלוסיות הנבדקים הרגילים ואלה עם הנכות על פי מגדר:

בנות רגילות

מתוך הבנות הרגילות שדיווחו כי נגעו בהן מינית למרות שלא רצו בכך, ב 71.4% מהמקרים המבצעים היו חברים ובני נוער אחרים, ב 14.3% מהמקרים המבצע היה מישהו מהמשפחה וכן 14.3% היה אדם זר. הבנות הרגילות לא דיווחו על ניצול מיני מצד נותני שירותים או מכרים. מתוך הנתונים הללו עולה כי הפוגעים העיקריים בבנות הם דווקא בנים, בני נוער מקבוצת השווים. גם הנתונים הכמותיים על מקום הפגיעה מחזק ממצא זה. 42.9% ממקרי הניצול המיני התרחשו בשכונת המגורים, ו 28.6% התרחשו בביה"ס. מניתוח איכותני של תיאורי הבנות עולה נורמת התנהגות של בנים, שנוגעים בבנות ושולחים ידיים לאיברים אינטימיים בלי שהן רוצות בכך. להלן דיווחי הבנות:

בת 14: " ילד בשכבה כל הזמן שולח ידיים, נוגע בחזה, בישבן. אני לא עושה עם זה כלום כי זה מישהו מהכיתה. הוא עושה את זה להרבה בנות וחושב שזה מצחיק."

בת 13: " חבר ללימודים כל הזמן נוגע במקומות אינטימיים."

בת 15: סיפרה על ילד מהכיתה שהזמין אותה לביתו ושם הוא ועוד שני ילדים מהכיתה ניצלו אותה מינית תוך כדי איומים על חייה. הנערה התקשתה לתאר בדיוק מה עשו לה אך רמזה שהאיום לאנוס אותה אכן מומש על ידם.

בת 15: נער שאני מכירה, שכנ שלי, אנחנו בקשר טוב. הוא כל הזמן נוגע בי, בתחת, בחזה, וכל פעם אני מורידה לו את היד ואומרת אני לא אוהבת את זה והוא ממשיך."

בת 16: "ידיד טוב, בגילי, נישק אותי נגע בי בחזה ולמטה למרות שלא רציתי, אבל זרמתי עם זה בגילי."

בת 18 ספרה על מקרה שקרה בעבר עם אחד מבני המשפחה, אך הפוגע היה נער בגילה: "ישנתי אצל דודים שלי וישנו כולם על מזרונים על הרצפה ובן דוד שלי הכניס לי את היד שלו לחזה שלי. הוא חשב שישנתי."

המשכתי לעשות את עצמי ישנה. אני לא רציתי לעשות מזה עניין ואני חושבת שבן דוד שלי עשה את זה מתוך תמימות."

בת 17 סיפרה על נגיעות של זר: "עליתי לטרמפ, והנהג, גבר זקן שלח אלי ידיים וליטף אותי. הוא ניסה לשלוח ידיים לכיוון איבר המין שלי אבל חסמתי אותו עם היד שלי."

בנות עם נכות התפתחותית

48% מהבנות עם הלקות השכלית דיווחו כי חוו נגיעות מיניות למרות שלא רצו בכך. כמעט אחת מכל שתי בנות נוצלה מינית. מניתוח הנתונים עולה שגם כאן, כמו בהטרדה המינית המבצעים העיקריים שפוגעים בבנות אלו נותני השירותים וכאלה שמכירים היטב את הבנות, מודעים למוגבלות שלהן ובכל זאת מנצלים אותן. מחצית מן המקרים (50%) המדווחים בוצעו על ידי נותני שירותים ומכרים. הרוב המכריע של נותני השירותים הם נהגי ההסעות שנמצאים במגע יום יומי עם הבנות ונותנים להן שירות הסעות לביה"ס המיוחד ובחזרה. להלן דיווחי הבנות:

ני בת 14 מספרת על הנהג של ההסעה: "דניאל (הנהג) הוריד את כל הילדים ורק אני נשארתי. הוא עשה סיבוב והגענו לבית העלמין והוא עצר, והיה שם אנשים ואם הייתי צועקת היו שומעים. ואז הוא אמר אם יש לך אומץ, אם את גיבורה תרימי את החצאית ותראי לי, תראי לי את החזה שלך הוא יפה והוא הרים לי את החולצה. אמרתי: לא. הוא הוריד את המכנסיים ואמר תנגעי לי ולא הסכמתי והוא לקח את היד שלי בכוח והזזתי אותה אחורה. אמרתי לו תיקח אותי הביתה עכשיו. והוא אמר כשאת מגיעה הביתה אל תספרי. זה יהיה ביני ובינך. אמא התקשרה לנהג: מה קרה לבת שלי, למה היא באה עצובה? והוא אמר: לא נגעתי בה, היא כמו הבת שלי, היא כמו הילדים שלי."

ב' נערה בת 17 כבדת שמיעה מספרת על הנהג הוותיק שמסיע אותה כבר שנים למסגרות החינוך המיוחד: "מ' (ילד מההסעה) היה צריך לרדת אחרון אבל הוא לא היה באותו יום ואני נשארתי אחרונה במונית. רפי (הנהג) התחיל לשאול אותי אם יש לי חבר, הוא תמיד שואל, לאיפה אני יוצאת, מה אני עושה עם חבר שלי. הוא שאל שאלות ופחדתי, לא יודעת למה. הוא התחיל לשאול אותי על נהיגה. הוא אמר אני אלמד אותך לנהוג יהיה לך כיף. בואי תשבי קדימה עלי. הוא משך לי את היד. עברתי אליו והתיישבתי לו על ברך אחת. פחדתי. זה פעם ראשונה שקורה לי דבר כזה. והוא המשיך לנהוג ומשך אותי על שני הברכיים שלו. והוא גם נגע לי בחזה וצעקתי: די, תעזוב אותי. והוא אמר: תיהני יהיה לך כיף. אפשר לעשות בסודיות. זה היה טראומה, באותו רגע לא ידעתי מה קרה לי, מה אני אשמה, איך הגעתי למצב הזה. חשבתי שאני אשמה. רציתי לרדת באמצע הדרך ואז הוא אמר: לא, אני אקח אותך הביתה. כשירדתי הוא אמר בואי תני נשיקה. נתתי לו נשיקה בלחי כי הוא לא נתן לי לרדת. פחדתי. הוא גם אמר: רגע, אל תספרי לאף אחד. אמרתי: בסדר. הגעתי הביתה, לא היה לי חשק לאכול ובכיתי בחדר עד שסיפרתי

לאמא. ב' ממשיכה ומספרת מה קרה בהמשך: "סיפרתי לאמא והיא האמינה. כשאבא חזר הם התקשרו לאבא של הנהג. הם מכירים טוב טוב את הנהג והמשפחה שלו כי כבר שהייתי בת שלוש היו מסייעים אותי למיח"ה ושמע. הנהג שיקר ואבא שלי אמר: אם לא תגייד את האמת אני הולך למשטרה. הם הגיעו ואני לא רציתי לצאת מהחדר. בכיתי כל הזמן. אבא ביקש שאני אספר את האמת מה קרה, אבל הוא לא הודה. אמרתי: אל תשקר תגייד את האמת. רק בסוף הוא אמר: זה נכון מה שקרה וזה לא יחזור שוב. אחר כך נסעתי שבועיים לבית הספר באוטובוס. לא הסכמתי לעלות להסעה עד שהחליפו נהג ושמו מלווה." נ' בת 14: "עלינו להסעה והנהג אמר לי את יפה, אני אוהב אותך אני אקנה לך מתנות. הייתי בערך בכיתה ד'. יום אחד הוא הוריד את כולם ורק אותי הוא השאיר. הוא התחיל לגעת בי והכניס את הידיים לחולצה שלי ואמר: תביאי לי נשיקות. יש לך גוף יפה. הוא סגר את הוילונות של ההסעה והוא ניסה להשכיב אותי על הספסל. וילד אחד מההסעה ראה את זה ואמר לשומר של הפנימייה (הנערה שוהה בפנימייה ומוסעת בכל יום לבית הספר המיוחד). וזה בסוף נודע לפנימייה והזמינו חוקרת נוער והיא האמינה. גם עכשיו הנהג מתעסק איתנו. זה לא אותו נהג, זה מישהו אחר. הוא לוחש לנו דברים באוזן ומחבק בנות."

ג' בת 19: "הנהג הקודם של ההסעה ניסה לאנוס אותי. ניסה כל הזמן לנשק אותי. לא ממש רציתי אבל בכל זאת עשיתי כי לא היה לי כוח לדחוף אותו וגם לא היה שם אף אחד. זה היה בתוך ההסעה בתוך מונית גדולה. הנהג אמר לי לא לספר לאף אחד. הוא עשה כל הזמן עם הידיים שלו. כל הזמן נגע בי. ואז הוא גם שכב עלי והרגשתי את הזה שלו. לא סיפרתי לאף אחד. פחדתי שההורים יכעסו עלי ושהנהג לא ייקח אותי לבית ספר. ואז החליפו נהג. הנהג הקודם (הפוגע) החזיר אותי תמיד אחרונה הביתה והנהג הזה מחזיר אותי ראשונה ואחר כך את הילדים. הוא אומר: בחורות תמיד צריכות להיות ראשונות. סיפרתי את זה לר' לעובדת הסוציאלית שלי מבית הספר רק עכשיו אפילו שזה קרה מזמן והוא כבר לא מסייע אותי."

גם בניצול המיני כמו בהטרדה המינית משתמע מתיאורי הבנות כי הנהג "תכנן" את ביצוע הפגיעה על ידי כך שפיזר קודם את כל הילדים לביתם והשאיר את הקורבן אחרונה, כך שיוכל להישאר איתה ביחידות ללא עדים לנעשה.

ממצא מעניין נוסף שעלה קשור בעובדה כי 16% מהבנות עם הנכות ההתפתחותית שעברו תקיפה מינית הן בנות כבדות שמיעה בנוסף ללקות השכלית ומרכיבות מכשירי שמיעה. כולן עברו ניצול על ידי נהגי ההסעות.

כפי שהוזכר קודם לכן, גם מכרים של המשפחה או מבוגרים שיש להם קשר כלשהו לבנות מנצלים זאת לרעה. להלן תיאורי הבנות:

ר' בת 15 ספרה על ניצול מיני מתמשך שחוותה על ידי רב במקום מגוריה שהינו ידיד טוב של המשפחה ומרבה לבקר אותם בביתם והם בביתו: " יש איזה רב (ר' נקבה בשמו) אני ואחי הולכים אליו הביתה לשאול מה שלומו. אשתו נפטרה וכשאחי מדבר עם הבן שלו, הוא לוקח אותי למטבח שאני יעזור לו להכין פיצה ומתחיל לגעת בי. הוא מנשק ונוגע. הוא אמר לי אל תספרי ובסוף סיפרתי לאמא והיא לא האמינה לי ואמרה לי: אל תתקרבי אליו יותר. פעם הוא בא לבית שלנו וכשלא ראו הוא עשה לי נשיקות באוויר. יום אחד כשבאנו אליו הוא אמר בואי למטבח תעזרי לי להכין נס. ואח שלי היה בסלון. הוא (הרב) נישק אותי בכוח ונגע לי מתחת לחצאית ברגליים למעלה. סיפרתי לאמא עוד פעם שהוא מציק לי ובסוף היא האמינה אבל היא אמרה: אל תגידי לאבא כי הוא יהיה לצד הרב והוא יכעס עליך. כל יום אחרי התפילה בבוקר הוא בא אל אבא שלי הביתה ויחד הם יושבים ומדברים ושותים קפה. אבא שלי מזמין אותו כי אין לו אישה. ואני מפחדת לפגוש אותו ואני מקווה שהאוטו של ההסעה יבוא לקחת אותי לפני שהם באים".

צ' בת 16: " באתי לקחת את אח שלי מהגן והמלמד אמר לי תיכנסי לחדר השני ותחכי עד שנגמור את הגן. ואחר כך הוא נכנס לחדר שהייתי והוא השכיב אותי על השטיח והוריד לי את המכנסיים והוא נישק אותי. שתקתי, לא אמרתי כלום. ופתאום פתחו את הדלת אז הוא קם והלכתי הביתה".

מתוך התיאורים ניתן ללמוד כיצד באופן בוטה מנצלים אנשים סמכותיים את סמכותם ופוגעים בבנות חסרות ישע תוך שהם יודעים כי מעשיהם אסורים. ברוב התיאורים עלה המוטיב של "אל תספרי", הפוגעים דרשו מן הבנות שלא יגלו את סודם. בנוסף, עולה מתוך התיאורים חששן של הבנות שלא יאמינו לדבריהן. היה חשוב לבנות להדגיש לי בדיווחים " אמא האמינה לי" כביכול, אולי מטילים ספק באמינות דבריהן. כמו כן אצל חלקן עולה תחושת אשמה על מעשיהן.

פוגעים נוספים בבנות עם הנכות ההתפתחותית הם בני נוער מסביבת מגוריהן. מהנתונים עולה כי 41.7% ממקרי הפגיעה המינית התבצעו על ידי בנים, ילדים מהשכונה. להלן דוגמאות מתיאורי הבנות:

ב' בת 17 מספרת על "ידיד" מהשכונה: "הוא עושה את עצמו משחק ומדבר איתי ותוך כדי, נוגע בי בחזה ואני מעיפה לו את היד. אני אומרת לו: אני אגיד לאבא שלי. הוא מפחד מאבא שלי. הוא ניסה שאני אגע לו בזה ואני לא רציתי לגעת. ואני מזיזה את היד שלי. הוא ניסה לעשות אותי מפגרת. הוא אומר: תקחי מהכיס שלי סוכרייה. מה, אני מבינה שאין שם סוכרייה".

ר' בת 15 מספרת על ילדים מהשכונה שלה: "כשהייתי יורדת למכולת אז הם היו מלווים אותי והיו שמים עלי ידיים ונוגעים בי. הם אמרו לי: תעשי את זה רק פעם אחת, לא נספר לאחותך ולאמא שלך, ואם לא תבואי איתנו נספר עליך שקרים לכולם. התנשקתי איתם והם שכבו עלי עם הבגדים. סיפרתי את זה לאמא ולאחותי. הם (הבנים) אמרו שלא קרה כלום. אמרתי להם: לפחות אל תשקרו".

בת 14: " איזה ילד אחד, שכן שלי קרא לי: בואי רגע. זה היה כשהלכתי למכולת. הוא לקח אותי מאחורה ואמר לי לשכב על האדמה ואז הוא שכב עלי. אמרתי לו: די תן לי לקום אני אספר לאמא שלי. ברחתי הביתה וסיפרתי לאמא."

ממצאים אלה מדגישים את הסכנות האורבות לבנות בכלל ולבנות עם לקות שכלית בפרט בסביבתן הקרובה. לגבי תדירות הפגיעה: מתוך הבנות הרגילות שדיווחו על פגיעה מינית בהן, 42.9% דיווחו שחו פגיעה פעם אחת, 28.6% דיווחו שחו פגיעה מספר פעמים, וכן 28.6% חוו פגיעה מינית באופן קבוע. אצל הבנות עם הנכות ההתפתחותית שחו פגיעה מינית, מחציתן (50%) עברו פגיעה פעם אחת ומחציתן עברו פגיעה מספר פעמים. לא דווח על מקרה שבו מישהי חוותה פגיעה באופן קבוע.

בנים רגילים ובנים עם נכות התפתחותית

בניסיון להבין את מאפייני הפגיעה המינית באוכלוסיית הבנים משתי קבוצות המחקר, להלן הנתונים שהתקבלו: 28% מהבנים עם הנכות דיווחו כי חוו פגיעה מינית לעומת 11.8% מהבנים הרגילים. כלומר, הבנים עם הנכות חוו פי שניים ויותר מקרי פגיעה מינית מחבריהם הרגילים. מי הם הפוגעים מינית? בעוד שאצל הרגילים, הפוגעים הם בני נוער וזרים הרי שאצל הנערים עם הנכות ההתפתחותית הפוגעים הם: בני משפחה, בני נוער, מכרים (מבוגרים המכירים את הנער ואת מוגבלותו) נותני שירותים וזרים. המקום שבו מתבצעת הפגיעה: בבית, בבית הספר ובמקום ציבורי הפגיעה מתרחשת באותה שכיחות (14.3%) ואילו בשכונת מגוריו של הנער עם הלקות הפגיעה מתבצעת ב 57.1% מהמקרים. להלן תיאורי המתבגרים עם הנכות ההתפתחותית:

נער בן 18 מספר על שכן רווק מבוגר מאותו הבניין שהזמין אותו בחביבות לבקר בביתו: " הוא הזמין אותי לבקר, אמר בוא לקפה ועוגה. ישבתי אצלו בסלון והוא התחיל לאט לאט. היו נגיעות. אני מתנגד והוא אומר: יאללה, בוא מה אתה מפחד, כולם בגילך עושים את זה, מה אתה תינוק, אתה רוצה להיות בתול? אתה חייב להשתחרר, כאלה דברים הוא אמר לי. הוא הוריד את המכנסיים שלו. הוא ניסה להוריד את שלי. הוא התקרב אלי והרחקתי אותו עם הידיים. הוא ניסה אפילו מאחורה. הוא רצה גם עם היד שלי שאני אגע לו. הוא הכריח ואני התנגדתי. קמתי ויצאתי והוא אמר: אל תספר, אם תספר אני יעשה לך עוד פעם. לא סיפרתי לאף אחד. ומאז קרה עוד כמה פעמים שהוא ואחים שלו היו רואים אותי למטה, היו שולחים ידיים וצוחקים: מה, תלמד את הסיפור, נלמד אותך להיות גבר."

נער בן 18 שקט ומופנם עם בעיות בתקשורת: "הייתי אצל חבר שלי מהכיתה (גם הוא בחינוך המיוחד) והיה שם דוד שלו. ישבתי בחדר וראיתי טלוויזיה והוא (הדוד) התיישב לידי. הוא התחיל לגעת בי למטה, ליטף אותי במכנסיים חזק. קראתי מהר לחבר שלי. הזזתי לו את היד אז הוא חנק אותי ואמר לי: סתום ת'פה, אם לא, ככה אני יעשה לך."

א' בן 20 מספר על מקרה שקרה לו עם אשתו של הדוד שלו כשהיה צעיר יותר, בתחילת גיל ההתבגרות :
 "זה קרה כשהייתי בן 11. הייתי אצל סבתא בבית ואשתו של דוד שלי הייתה שם. סבתא ודוד הלכו
 לסידורים בחיפה ואני נשארתי איתה. הלכתי להתרחץ והיא הציצה לי, ראיתי אותה מהדלת. אחר כך,
 ראיתי סרטים מצוירים בטלוויזיה ואחר כך היא הכניסה וידאו ואני נמנמתי והיא ירדה לידי והיא
 התחילה לגעת בי מתחת לשמיכה שלי והיא הכניסה ידיים למכנסיים שלי והרגשתי. היא אמרה: אם
 תספר אז יהיו לך בעיות, צרות. אז הייתי תמים."

ת' בן 15: "הייתי עובד באיזה חנות הייתי חדש ולא הכרתי את המקום ושבעל הבית נוגע. ואז הוא ניסה
 לגעת בי וישר עזבתי את העבודה הזאת. סיפרתי לאבא שלי והוא לא הסכים שאני אלך לשם יותר"
 מהתיאורים עולה כיצד מבוגר המכיר את הנער עם הלקות, מנצל באופן בוטה את קשרי הקרבה והאמון
 שנוצרו עם הנער ופוגע בו מינית תוך איומים והפחדה וכשהפוגע יודע בבירור שלפניו נער המוגבל בשכלו.
 פוגעים אחרים בבנים, הן הרגילים והן עם הלקות הם זרים. מהתיאורים עולה שהפגיעה מתרחשת במקום
 ציבורי כמו אוטובוס, תחנה, כאשר הזר נצמד לנער, מציע לו הצעות ונוגע בו מעל הבגדים. בכל הפעמים
 מדובר במקרה חד פעמי שאין לו המשך. גם בני נוער פוגעים מינית בנערים משתי הקבוצות הנחקרות,
 נגיעות שהן חלק מהתנהגות מינית לא מקובלת, מתירנית ולא מתחשבת בזולת, ברצונותיו וברגשותיו.
 הנערים עם הנכות אף דיווחו על מקרי פגיעה מינית בתוך בית הספר על ידי נערים אחרים עם נכות.
 שכיחות הפגיעה: אצל הנערים עם הנכות 71.4% ממקרי הפגיעה קרו פעם אחת בלבד וב 28.6% מהמקרים
 הפגיעה חזרה על עצמה מספר פעמים. אצל בני הנוער הרגילים מחצית ממקרי הפגיעה המינית קרו פעם
 אחת בלבד (כשהפוגע הוא זר) ובמחצית מהמקרים הפגיעה חזרה על עצמה מס' פעמים (כשהפוגעים הם בני
 נוער).

2.2.3 נגיעות מיניות באחר

טבלה 10 מציגה את מאפייני תופעת הכפייה לגעת נגיעות מיניות באחר באחוזים בהשוואה לשתי קבוצות המחקר, לפי המידה שבה הפגיעה קיימת, המבצע של הפגיעה, מקום התרחשות הפגיעה והשכיחות שבה הפגיעה נעשתה וכן ערכי חי בריבוע.

טבלה 10: מאפייני התופעה של כפייה על נער/ה לגעת באחר

χ^2	בני נוער עם נכות באחוזים (מספר גולמי) N = 50	בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N = 50		
3.21	14 (7)	4 (2)	אחוז המדווחים על כפייה לגעת באחר בניגוד לרצונם	
1.89	57.1	100	בני נוער/חברים	
	28.6	-	מכרים/מבוגרים	
	14.3	-	נותני שירותים	
.032	85.7	100	שכונה	
	14.3	-	הסעות	

בשאלה זו הנבדק נשאל האם מישהו הכריח אותו לגעת בו במקומות אינטימיים או לעשות לו דברים מיניים שאינו רוצה. הניתוח הכמותי העלה כי 14% מבני הנוער עם הנכות דיווחו כי אכן הוכרחו לגעת באופן מיני במישהו אחר לעומת 4% מבני הנוער הרגילים. הבדל זה לא נמצא מובהק. מי הם הפוגעים? אצל בני הנוער הרגילים בכל המקרים מדובר בבני נוער מקבוצת השווים. לעומת זאת אצל בני הנוער עם הנכות הפוגעים הם ב 57.1% מהמקרים בני נוער, ב 28.6% מהמקרים הפוגעים הם מכרים וב 14.3% מהמקרים הפוגעים הם נותני שירותים. המכרים ונותני השירותים הוזכרו קודם לכן כפוגעים מינית בבני הנוער עם הנכות והדרישה שלהם שיגעו בהם נגיעות מיניות היא חלק מהפגיעה המינית הרחבה יותר שבה הפוגע נוגע מינית בנער או בנערה ומכריח את הקורבן שגם יגע בו. לגבי מקום הפגיעה, ניתוח הממצאים מראה שאצל בני הנוער הרגילים הפגיעה על ידי בני הנוער האחרים התרחשה בכל המקרים בשכונה. אצל בני הנוער עם הנכות, 85.7% מהמקרים התרחשו בסביבת המגורים, כלומר בשכונה, ו 14.3% מהמקרים התרחשו בהסעה על ידי נותן השירות שהוא הנהג. אם כן, למרות שאין הבדל מובהק בין שתי קבוצות המחקר, הרי ברור מניתוח הממצאים כי בני הנוער עם הנכות נפגעים יותר מאנשים מבוגרים, סמכותיים, שמנצלים את מעמדם וכוחם. הן הרגילים והן בני הנוער עם הנכות, סובלים מבני הנוער האחרים כחלק מהתנהגות חסרת גבולות המאפיינת את המציאות האלימה הסוררת כיום בחברתנו.

ממצאים נוספים שהתקבלו במחקר הנוכחי וקשורים למימד הפגיעה הפיזית והמיניית גם יחד, אלו מקרים שדווחו על ידי בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית והמשותף לכולם הוא העובדה שהפגיעות התרחשו בבית הספר הקודם שבו למדו, שהינו בית ספר רגיל או כיתה רגילה, טרום העברתם לבית הספר המיוחד. נמצא כי 10% מבין הנבדקים עם הנכות ההתפתחותית דיווחו בצורה ספונטאנית על כך שילדים מבית הספר הקודם שבו למדו פגעו בהם בדרכים שונות. להלן דוגמאות מתיאורי המתבגרים:

גי ענתה לשאלה האם מישהו הכריח אותך לעשות משהו שאת לא רוצה: "בבית הספר הקודם הילדים אמרו לי לגעת באחד מהילדים. לחבק אותנו ולגעת לו במכנסיים. ואני עשיתי וכולם צחקו".

א' ענה על אותה שאלה: " הילדים מהכיתה אמרו לי לגנוב את הארנק של המורה מהתיק שלה וגנבת".
 יי ענה לשאלה: האם מישהו גנב ממך משהו השייך לך: "בבית הספר הקודם כל הזמן היה נעלם לי האוכל מהתיק. לא ידעתי למה. חשבתי ששכחתי אותו בבית. המורה כעסה: למה אתה לא מביא אוכל? ואמרת לי לה: אבל הבאתי ואני לא מוצא אותו. ככה כל הזמן. לא הבנתי מה קורה פה. איך אני שם וזה נעלם. עד שבסוף גיליתי שלוקחים לי מהתיק".

יי נער עם נכות פיזית בולטת בנוסף לנכות השכלית: " בת אחת מהכיתה הורידה לי את המכנסיים וכולם צחקו".

אם כן, מהתיאורים ניתן ללמוד כיצד הילדים עם הנכות ההתפתחותית היו קורבנות של ניצול ופגיעה בהם על ידי הילדים הרגילים, בבית הספר הרגיל.

ממצאים בתחום המגדר

טבלה 11 מציגה את ההבדלים בין סך כל הבנים והבנות במדגם בשיעורי הפגיעה הפיזית והמיניית.

טבלה 11: הבדלי מגדר בשיעורי הפגיעה הפיזית והמיניית

χ^2	בנים באחוזים N = 42	בנות באחוזים N = 58	
5.05 *	47.6	25.9	פגיעה פיזית
11.09 ***	11.9	41.4	פגיעה מיניית

*P<.05 ***P<.001

מטבלה 11 עולה, כי בנים חווים פגיעה פיזית בשיעורים גבוהים מהבנות, ואילו הבנות חוות פגיעה מיניית בשיעורים גבוהים יותר מהבנים.

2.3 ממצאים מתחום הפגיעה הרגשית

2.3.1 השפלות, העלבות, קריאה בשמות גנאי

טבלה 12 מציגה את מאפייני ההשפלות, ההעלבות וקריאה בשמות גנאי באחוזים בהשוואה לשתי קבוצות המחקר, לפי המידה שבה הפגיעה קיימת, המבצע של הפגיעה, מקום התרחשות הפגיעה וערכי חי בריבוע.

טבלה 12: מאפייני תופעת ההשפלות והעלבות

χ^2	בני נוער עם נכות באחוזים (מספר גולמי) N = 50	בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N = 50		
	4.20*	50 (25)	30 (15)	אחוז המדווחים על השפלות, העלבות וקריאה בשמות גנאי
	24	20	משפחה	המבצע
	76	80	בני נוער/חברים	
	24	20	בית	מקום
	76	6.7	שכונה	
	-	73.3	בית הספר	

* $P < .05$

הנבדקים נשאלו האם מישהו נוהג להשפיל אותם, להעליב אותם ולקרא להם בשמות גנאי. 50% מבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית דיווחו כי חוו השפלות לעומת 30% מבני הנוער הרגילים. הבדל זה נמצא מובהק ($P \leq .05^*$). לגבי שתי אוכלוסיות המחקר מדובר בפגיעה בשיעורים גבוהים, מה שאולי מעיד על ההתנסויות הלא נעימות שחווים בני הנוער במציאות הנוכחית. אחד מכל שניים מבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית ואחד מכל שלוש מבני הנוער הרגילים סופגים השפלות והעלבות. מי הם הפוגעים? אצל בני הנוער עם הנכות הרגילים מתקבלת התמונה הבאה: 80% ממקרי הפגיעה הרגשית מתבצעים על ידי בני הנוער מקבוצת השווים ו 20% מהמקרים מתבצעים על ידי בני משפחה. הרוב הגדול של ההשפלות שסופגים בני הנוער הרגילים מחבריהם מתרחשים בבית הספר (73.3%). אצל בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית מתקבלת תמונה דומה: 76% ממקרי הפגיעה הרגשית מתבצעים על ידי בני נוער ו 24% מהמקרים מתבצעים על ידי בני משפחה, אלא שלא כמו אצל הרגילים, הפגיעה של בני הנוער עם הנכות אינה מתרחשת בבית הספר אלא בשכונת המגורים על ידי ילדים הגרים בסביבה

ופוגעים בנער עם הלקות. ממצא מעניין נוסף הוא העובדה כי 36% מבני הנוער עם הלקות שדיווחו כי פגעו בהם רגשית והשפילו אותם התביישו לספר מה בדיוק אמרו להם ולא הסכימו לחשוף באילו מילים פוגעות ומעליבות הפוגעים השתמשו. הנבדקים אמרו " זה משהו מעליב", " אני לא אומר". חלקם הסכימו בסוף לשתף והמילה שחזרה על עצמה היא "מפגר" "דפוק".

תיאורי בני הנוער עם הנכות :

י" בן 16 : " יש ילדים ברחוב שמקללים אותי, רק אותי. כשהם רואים אותי הם אומרים מפגר. אומרים לי סתם כדי להרגיז אותי. אני לא עושה להם כלום. אני לא משחק עם אף אחד. הם לא משתפים בכדורגל. פעם רציתי לשחק איתם ואמרו: רק אם תהיה בשער."

ג' בן 14 : "הם (הילדים מהשכונה) אומרים לי דברים לא טובים, מקללים, אני לא רוצה להגיז. זה דבר לא טוב."

ל' בן 18 : "את שומעת, אני מפחד לרדת למטה. אומרים לי אתה מסריח, תראה את הצורה שלך. קוראים לי חתול."

נ' בן 14 : "אומרים לי ילדים : דפוק, מפגר, משחק עם ילדים קטנים."

ק' בן 17 : "ממציאים לי שמות." (מתבייש להגיז)

י" בן 17 : "ילדים מהשכונה צוחקים על הגוף שלי, על השיניים. אומרים לי: יצאת מהגטו. מתייחסים אלי בצורה לא יפה. בלי סיבה. לתפוס טרמפ עלי כי אני לא כמוהם. הם באים בחבורות ויורדים עלי."

ג' בן 16 : צוחקים על הרגליים שלי, שאני הולך לאט. אומרים : נכה, מפגר, אוטיסט.

צ' בת 16 : "כשהייתי הולכת ברחוב או יוצאת מהבית היו אומרים לי מכווערת, מפגרת, מגעילה. היו מקללים."

מהתיאורים עולה, כי עובדת היותם שונים וחרגיגים עושה אותם מושא להשפלות והעלבות.

תיאורי המתבגרים הרגילים :

בת 14 : "ילדים מהכיתה מעליבים אותי וקוראים לי מסריחה."

בת 16 : " חבר מהכיתה פוגע בי ומעליב וקורא לי שמנה."

בת 15 : "איזה מכווערת את, איך את נראית. אף אחד לא יצא איתך."

בן 14 : "חברים קרובים ירדו עלי, קריאות בשמות גנאי."

בת ממוצא רוסי : "הישראלים אומרים לי מילים לא טובות ואז פוגעים בי."

השפלות והעלבות מבני המשפחה :בני הנוער עם הנכות :

ג' בת 19 מספרת על השפלות מצד אמא: "כל הזמן היא אומרת לי שמה שאני עושה לא טוב ואני צריכה לחזור על זה. היא כועסת על כל דבר. מה שאני עושה ומה שלא. היא אומרת שאני לא שוטפת טוב כלים, היא מתעצבנת, היא מקללת (ג' מתביישת ולא מוכנה לספר אילו קללות, לבסוף היא מספרת) היא אומרת לי: אידיוטית, מפגרת. היא כל הזמן מגרשת אותי מהבית ואומרת: אני לא רוצה לראות אותך יותר. היו מקרים שחשבתי למות בגלל המצב שבבית. הרגשתי רע. שהמשפחה לא אוהבת אותי. כי אם כל הזמן כועסים עלי זה לא נקרא שאוהבים. אח שלי הגדול מפזר לי את המשחק כשאני משחקת ואומר: תפסיקי לשחק משחקים של קטנים. הוא כל הזמן מציק לי" (האח נשוי).

נ' בת 15: "היא (אמא) מקללת אותי: הלוואי שתמותי, שמנה, מפגרת, אני אשלח אותך לפנימייה." ר' בן 15: "אמא אומרת לי בזכותי אתה חי, חבל שלא השארתי אותך שם. באמת בזכותה אני חי כי נולדתי מאוד פגוע והיא לקחה אותי טפלה בי. היא מקללת אותי: שקרן, תחמן. ואפילו האחים שלי הקטנים אומרים לי מה שהיא אומרת. הם שומעים ואומרים גם. הם אומרים לי: תעוף מהחדר שלנו מפגר, פוזל, נכה, לך לביה"ס שלך של הדפוקים."

בני הנוער הרגילים :

בן: "אבא תמיד משפיל אותי שאני כלום ואני תינוק."

בן: "אבא משפיל אותי. אין לי מילים. אני לא יכול להסביר."

בת: "ההורים שלי פוגעים בי. כבר הרבה זמן שאמא שלי נותנת לי הרגשות משפילות ואבא שלי מקלל אותי. זה לא כל הזמן. אבל כשהם כועסים זה קורה."

אם כן, המתבגרים משתי קבוצות המחקר חווים השפלות מצד הסביבה הקרובה להם: המשפחתית והחברתית. אלא שבני הנוער עם הנכות חווים זאת בשיעורים גבוהים יותר.

2.3.2 דחייה והחרמה של המתבגר

טבלה 13 מציגה את מאפייני תופעת הדחייה וההחרמה באחוזים בהשוואה לשתי קבוצות המחקר, לפי המידה שבה הפגיעה קיימת, המבצע של הפגיעה, מקום התרחשות הפגיעה וערכי חי בריבוע.

טבלה 13: מאפייני תופעת הדחייה וההחרמה

χ^2	בני נוער עם נכות באחוזים (מספר גולמי) N = 50		בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N = 50	
	1.34	18 (9)	10 (5)	אחוז המדווחים על דחייה והחרמה
2.94	66.7	20	משפחה	המבצע
	33.3	80	חברים	
12.5**	66.7	20	בית	מקום
	33.3	-	שכונה	
	-	80	בית הספר	
6.67**	-	40	פעם אחת	שכיחות
	22.2	40	מספר פעמים	
	77.8	20	באופן קבוע	

**P<.01

הנבדק נשאל האם יש מישהו שדוחה אותו, מתרים אותו ולא מאפשר לו לקחת חלק בפעילות חברתית או משפחתית. מניתוח הנתונים עולה כי 18% מבני הנוער עם הנכות דיווחו כי חוו חרם או דחייה לעומת 10% מבני הנוער הרגילים. הבדל זה לא נמצא מובהק, אך מניתוח מאפייני הדחייה עולה כי אצל הרגילים 80% ממקרי הדחייה והחרם מתרחשים בבית הספר ו 20% ממקרי הדחייה קורים בבית, על ידי בני משפחה. לעומת זאת, אצל בני הנוער עם הנכות, 33.3% ממקרי הדחייה והחרם מתרחשים בשכונת המגורים על ידי בני נוער ו 66.7% ממקרי הדחייה קורים בבית על ידי בני משפחה. הבדלים אלה יצאו מובהקים. בני הנוער עם הנכות לא דיווחו כי חוו חרם ודחייה בבית הספר שלהם.

להלן דוגמאות מדברי הבדקים משתי קבוצות המחקר:

המתבגרים הרגילים:

בת 16: שדיווחה על כך שחשה דחייה מהמשפחה: "ההורים לא נותנים לי לצאת לטיולים בבית הספר ולא נותנים לי לצאת לבלות עם חברות. אבא שלי אומר שהוא שומר עלי ועדיף שאני אשב בבית."

בת 17: "חברים מבית הספר, מהשכבה עשו עלי חרם הרבה זמן, לא דברו איתי. לא אמרו לי לאן יוצאים, עד שזה בסוף עבר איכשהו."

בן 14: "חברים מבית הספר. כשמישהו כן ניסה להיות נחמד אלי אז האחרים אמרו לו להתרחק. סתם בלי סיבה. מחליטים לרדת על מישהו ופוגעים בו עד הסוף. כששאלתי למה, הם אמרו: יש לנו סיבות. לא רציתי לבוא לבית הספר."

המתבגרים עם הנכות

בן 15: "היא מתעלמת ממני. היה לי יום הולדת והיא לא התייחסה. לאחים שלי לכולם היא מכינה עוגה ועושה יום הולדת. כשיש דבר רע היא ישר מתעצבנת עלי, כשיש דבר טוב- לא אומרים לי כלום. כשיש מחמאות אני לא מקבל, רק עונשים על הדבר הכי קטן שאני עושה."

בת 20: "כשהיו לי חברות היא לא נתנה לי ללכת אליהם וגם לא להזמין אותם אלי. נשארתי לבד, בלי חברות. בשכונה היא אומרת לי: מה את משחקת עם ילדות קטנות, הם לא בגיל שלך. אבל אין לי חברות בגיל שלי, אני לא מכירה. היא לא מרשה לי ללכת לגן משחקים כדי שאני לא אפגוש קטנים. היא בכלל לא רוצה אותי. היא רוצה רק שאני אשב בחדר שלי ולא יצא. היא עשתה מנוי לבריכה שלנו ביישוב אבל היא לא לוקחת אותי איתה. גם אחותי לא מרשה לי לבוא לבית שלה. אז מה רוצים שאני אעשה?!"

בן 16: "ברחוב שלנו הילדים אומרים: אל תשחקו איתו, יש לו מחלה. אומרים: תפסיק להסתכל עלינו!"
בן 20: "כל פעם שאני יורד למטה, אפילו לתחנה (של האוטובוס) רואים אותי ילדים ורודפים אחרי ומנסים להבריח אותי עם מקלות עם אבנים, עם מה שהם מוצאים. העיקר שאני איעלם."

ניתן לאמור כי המתבגרים הרגילים חווים דחייה וחרם בעיקר על ידי קבוצת השווים בבית הספר כחלק מתופעה כללית יותר של אלימות וחוסר סובלנות ואילו המתבגרים עם הנכות חווים דחייה בעיקר מבני המשפחה כחלק מאי קבלת הילד עם הנכות כשווה בין שווים.

לגבי שכיחות התופעה אצל המתבגרים הרגילים: 40% מאלו שחוו דחייה חוו זאת פעם אחת, 40% חוו דחייה מספר פעמים ו 20% חוו דחייה באופן קבוע. שכיחות התופעה אצל המתבגרים עם הנכות: 22.2% מאלו שחוו דחייה, חוו זאת מספר פעמים ו 77.8% דיווחו שחוו דחייה באופן קבוע.

השערה 3:

עניינה של השערה זו הוא נושא השיתוף והדיווח של המתבגרים על הפגיעה שחוו.

ההשערה גרסה כי ימצאו הבדלים במאפיינים של הדיווח לאחר הפגיעה בין שתי אוכלוסיות המחקר:

א. ימצא הבדל בין שתי אוכלוסיות המחקר במידת השיתוף בהתנסות שעברו כך, שאוכלוסיית

המתבגרים עם הנכות ההתפתחותית ישתפו פחות בפגיעות שחוו.

ב. בהשוואה לאוכלוסיית המתבגרים הרגילים ימצא, שהמקרים שבהם נפגעו בני נוער עם נכות(פגיעה

פיזית או מינית) **ידווחו פחות למשטרה.**

ג. ימצאו הבדלים בין שתי אוכלוסיות המחקר **בדרך הטיפול המשטרית** במקרים בהם יש חשד

לעבירה כלפי המתבגר כך, שבאוכלוסייה הרגילה ימצא **שיותר** מקרים נחקרו והוגש כתב אישום

(הגיעו לבית משפט).

המחקר בדק השערה זו עבור שני מימדי פגיעות: שיתוף ודיווח לאחר **פגיעה מינית** ולאחר **פגיעה פיזית.**

טבלה 14 מציגה את מאפייני השיתוף והדיווח לאחר פגיעה מינית ולאחר פגיעה פיזית באחוזים בהשוואה

לשתי קבוצות המחקר.

טבלה 14: מאפייני השיתוף והדיווח על פגיעות מיניות ופיזיות לגורמי טיפול וחוק

χ^2	בני נוער עם נכות באחוזים (מספר גולמי) N=28		בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N=14		אוכלוסיית הנבדקים שנפגעו מינית	
	בנות N=19	בנים N=9	בנות N=12	בנים N=2	אוכלוסיית הנבדקים שנפגעו מינית לפי מין	
2.25	85.7 (24)		64.3 (9)		אחוז הנבדקים ששיתפו מישהו בפגיעה	דווח על
5.02	89.5 (17)	77.8 (7)	58.3 (7)	100 (2)	אחוז הנבדקים ששיתפו מישהו בפגיעה מתוך המגדר	פגיעה מינית
22.09***	66.7	-	33.3	66.7	למי סיפרו: משפחה חברים	
3.81	33.3	20.8	-	0	גורם מקצועי	פנו למשטרה
	בני נוער עם נכות באחוזים (מספר גולמי) N=25		בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N=19		אוכלוסייה	
5.63**	92 (23)		63.2 (12)		אחוז המשתפים	דווח על
5.27	65.2	-	66.7	16.7	למי סיפרו: משפחה חברים	פגיעה פיזית
4.2*	34.8	39.1 (8)	16.7	75 (9)	גורם מקצועי	
	8.3 (1)		33 (3)		אחוז המדווחים שטיפלו בתלונתם	
					פנו למשטרה	

*P<.05 **P<.01 ***p<.001

שיתוף ודיווח לאחר פגיעה מינית :

השערה 3 לא אוששה והתקבלו ממצאים שונים המדגישים את המאפיינים הייחודיים של נושא השיתוף והדיווח. להלן הממצאים על נושא **הדיווח** לאחר הטרדה ופגיעה מינית כפי שעולה מניתוח הנתונים :

א. הנבדקים נשאלו האם ספרו לגורם כל שהוא על הפגיעה. נמצא, שמבין הרגילים שחוו הטרדה או פגיעה מינית 64.3% ספרו למישהו על הפגיעה בהם. אצל המתבגרים עם הנכות שחוו הטרדה או פגיעה מינית 85.7% ספרו למישהו על הפגיעה בהם. הבדל זה לא נמצא מובהק, כלומר גם הרגילים וגם המתבגרים עם הנכות ספרו למישהו על ההתנסות שעברו בשיעורים דומים.

המחקר הנוכחי רצה לבדוק למי ספרו המתבגרים משתי אוכלוסיות המחקר את מה שקרה להם כלומר, את מי שיתפו בפגיעה שעברו ומה ההשלכות של זה להמשך הטיפול. נמצא, שמבין המתבגרים הרגילים שחוו הטרדה או פגיעה מינית, 33.3% מהם ספרו למישהו מהמשפחה (אמא, אחות, בת דודה) ו 66.7% מהם ספרו לחבר טוב או חברה טובה. אף אחד מבין הרגילים לא שיתף גורם מקצועי (יועצת, עובדת סוציאלית). לעומת זאת, אצל המתבגרים עם הנכות מתקבלת תמונה שונה: מבין אלו שחוו הטרדה או פגיעה מינית 66.6% ספרו למישהו מהמשפחה, כשברוב המקרים מדובר באמא, ובמקרה אחד של היעדר אמא ספרה הנפגעת לאחותה הגדולה. השאר, 33.3% שתפו גורם מקצועי (עו"ס, יועצת, מדריכה). אף אחד מבין המתבגרים עם הנכות לא דיווח ששיתף חבר טוב או חברה טובה. עוד מאפיינים ייחודיים שנמצאו והקשורים לנושא השיתוף והדיווח על ידי שתי קבוצות המחקר לגורם כלשהו :

מתבגרים רגילים

35.7% מהנפגעים מינית לא ספרו על הפגיעה בהם לאף אחד. מניתוח הנתונים עולה שמבחינה מגדרית מדובר בבנות שלא שתפו. הבנים, בכל המקרים שבהם נפגעו מינית שיתפו חבר טוב במה שקרה להם. בנות שעברו הטרדה או פגיעה מינית על ידי חברים או בני נוער אחרים שתפו חברות טובות ולא את המשפחה. אלו שלא שתפו אף אחד במה שעברו והסבירו את הסיבה לכך אמרו :

“ כי הוא ידיד שלי, אני לא רוצה להיות מלשנית ולפגוע בו”

“ לא רציתי להלשין כי בכל זאת זה חבר מהשכבה”

“ בשביל מה לספר, זה במילא לא יעזור”

היו בנות שעברו פגיעה מינית אך לא שתפו וגם לא נתנו הסבר במחקר מדוע לא שתפו.

מתבגרים עם נכות התפתחותית

14.3% מהנפגעים מינית לא ספרו לאף אחד על הפגיעה בהם. מבחינה מגדרית: מחצית מהם בנים ומחצית מהם בנות. הבנות שלא ספרו, הוטרדו בשכונה על ידי בנים. הן הסבירו שלא ספרו כי פחדו שלא יתנו להן

יותר להסתובב בחוץ ושיכעסו עליהן. לעומת זאת, הבנים שלא דיווחו, נוצלו מינית והתביישו לספר על כך ולא רצו שאף אחד ידע מזה כדי שלא יצחקו עליהם.

ב. המחקר הנוכחי ביקש לבדוק באיזו מידה הפגיעות המיניות **מדווחות למשטרה** אצל כל אחת מאוכלוסיות המחקר. מניתוח הממצאים עולה שאצל הרגילים אף מקרה לא דווח למשטרה וזאת בניגוד להשערת המחקר. כשהמתבגרים שיתפו את חבריהם במה שקרה להם, הסוד נשאר אצל החבר הטוב או החברה הטובה ובעצם נשאר ללא טיפול. גם במקרים שבהם היה שיתוף של מישהו מהמשפחה לא הייתה פנייה למשטרה. מניתוח הממצאים עולה שבכל המקרים שבהם כן היה שיתוף של המשפחה מדובר בבנות שהוטדו על ידי זרים וספרו על כך לאמא. באותם מקרים שבהם הזר היה בסביבה, האם התערבה על ידי הפגנת נוכחות ובכך עזרה בהפסקת ההטרדה ללא התערבות המשטרה. לעומת זאת, אצל המתבגרים עם הנכות, שספרו לאמא או לגורם מקצועי רק 20.8% מתוכם הועברו למשטרה והשאר 79.2% נשארו לא מענה חוקי ונסגרו בשקט.

צ' שהוטרדה על ידי הנהג: **"אמא צעקה בחברת הסעות ואמרה שאם לא יחליפו נהג היא תלך למשטרה"** ר' שנוצלה מינית מספר פעמים על ידי הרב במקום מגוריה ספרה לאמא פעמיים, אך אמא בקשה ממנה שתתרחק ממנו ושלא תגלה לאבא.

ק' שעבר פגיעה מינית על ידי דוד של החבר ספר: **"ספרתי לאמא ואמא כעסה מאוד. היא הלכה לדבר עם ההורים של ב' (החבר), אבל הם בקשו ממנה שלא תגיש תלונה."**

ה' שהוטרדה מינית על ידי נהג ההסעה: **"ספרתי לאמא, אבל היא לא עושה כלום"**

ב' שהוטרדה מינית על ידי נהג של ההסעה: **" ספרנו למדריכה ולעובדת הסוציאלית והם לא עושות כלום. הם התקשרו לאחראי על ההסעות והוא הבטיח שלא ישלח את הנהג הזה אבל הוא מגיע."**

ג. המחקר ביקש לבדוק את **דרך הטיפול המשטרתי** ת בכל אותם המקרים שבהם נעשתה עבירה כלפי המתבגר משתי אוכלוסיות המחקר. כפי שצוין קודם לכן, אף עבירה שנעשתה כלפי המתבגרים הרגילים לא דווחה ולכן לא ניתן לדבר על דרך טיפול משטרתית. לעומת זאת, לגבי האוכלוסייה עם הנכות ההתפתחותית ניתן לבחון מנתוני המחקר מה קרה עם ה 20.8% מקרי פגיעה שכן דווחו למשטרה. ובכן, בכל המקרים שדווחו למשטרה מדובר בניצול מיני ברור שכלל נגיעות באיברים אינטימיים. ב 80% מהמקרים מדובר בבנות שעברו ניצול מיני על ידי נהג ההסעה וב 20% מהמקרים מדובר בפגיעה על ידי קרוב משפחה. ב 60% מהמקרים הפנייה למשטרה הייתה על ידי האם שתודרכה לעשות כך לאחר התייעצות עם גורמים בביה"ס וב 40% מהמקרים הפנייה למשטרה הייתה על ידי גורם מקצועי שהבת שתפה אותו בפגיעה. בכל המקרים המתבגרים זומנו למשטרה והתבצעה חקירה על ידי חוקרת נוער.

להלן תיאורי המתבגרים על חוויותיהם מחקירת המשטרה:

נ' בת 14 שהוזכרה כבר במחקר זה כשתיארה כיצד הנהג לקח אותה לבית העלמין בדרך הביתה ופגע בה מינית מספרת: "כשאמא ספרה לאחראית של ההסעות מה שקרה עם דניאל (הנהג) ושהיא מבקשת שיחליפו נהג אז היא אמרה לה שאי אפשר כל הזמן להחליף נהג בגלל שילדים ממציאים. יש הרבה תלונות אבל זה כי ילדים ממציאים על הנהגים. במשרד של הנהגים הוא אמר שאני שקרנית. אבל אני לא המצאתי זה קרה באמת.

במשטרה אמרו לי שזה שקר. שזה לא נכון מה שקרה עם הנהג. אמרתי: איך זה לא נכון? מה לא נכון בזה, זה כן נכון. לא האמינו לי. אמרו לי: אל תעשי את זה יותר. אבל זה הוא עשה, מה אני אשמה? ישבתי עם מישהי (חוקרת) ואמרתי לה כל מה שקרה. אמא אמרה: תוציאי הכול אל תשמרי בלב. היא (החוקרת) אמרה: תגידי ואני יעביר את זה למשטרה. ואז המשטרה אמרה שזה שקר שבסוף יעצרו אותי. הוא שקרן הנהג הזה. חבל שהלכתי בכלל למשטרה הזאת. בסוף החליטו לסגור את זה ואבא אמר לי: תשכחי ולא נדבר על זה יותר."

ב' בת 17 שגם היא הוזכרה במחקר זה כשספרה כיצד הנהג הציע לה ללמוד נהיגה והושיב אותה על ברכיו, מספרת: "אפילו שהוא ביקש סליחה, אני רציתי ללכת למשטרה להתלונן עליו. וגם המנהלת והיועצת אמרו לאמא שלי שחייבים להתלונן. במשטרה בכיתי וסיפרתי ועשינו הדגמה. אני הייתי הנהג והחוקרת הייתה כאילו אני. אחר כך, החוקרת אמרה שהיא דבר עם הנהג. לאמא שלי אמרו שאולי אני ממציאה. אמא שלי אמרה: הבת שלי לא ממציאה. ובסוף לא היה משפט. הייתי רוצה שיהיה משפט. שיענישו אותו על מה שהוא עשה. זה לא רק נקמה, שהוא ילמד מזה. . . מאז אני מרגישה כאילו משהו לא בסדר איתי. חבל שלא היה משפט."

א' בן 20 מספר על חקירת המשטרה לאחר שדודתו (אשתו של הדוד) פגעה בו מינית כשאף אחד לא היה בבית: "חקרו אותי פעמיים, שתי חוקרות וספרתי מה קרה. והם אמרו: אולי המצאת? ראית את זה בסרט? ובסוף זה לא הגיע לבית משפט בגלל חוסר הוכחות."

נ' בת 15 שתיארה כיצד הנהג של ההסעה נשכב עליה וניצל אותה מינית מספרת: "הסיפור הזה הגיע לפנימייה שלי והעובדת סוציאלית הזמינה חוקרת. היא חקרה אותי ואת כל הילדים בהסעה, ואחר כך גם באנו לתחנת המשטרה כדי לזהות את התמונה של הבן אדם. נראה לי שהיה לו בית משפט. אני לא ממש יודעת." לגבי השאלה אם הוא נמצא אשם, נ' ענתה שנראה לה שכן, היא לא יכלה להגיד תשובה חד משמעית. אם כן, מממצאי המחקר הנוכחי עולה כי בספק רב אם מכל מקרי ההטרדה והניצול המיני שהוזכרו, אולי מקרה אחד הובא בפני שופט. מאחר והנערה הייתה קטינה והיא עצמה לא הובאה לבית לא ניתן מדבריה להבין האם היה משפט ומה העונש שנגזר על הפוגע.

בכל מקרה, מדברי הנבדקים עולות תחושות קשות, שלא מאמינים לדבריהם ולהתנסויות המיניות שחווי וכי מטילים ספק באמינותם. אולי זהו הליך מקובל בחקירה שמנסים לבדוק את אמינות הילדים על ידי הטלת ספק בדבריהם וערעור הביטחון העצמי שלהם, אך בכל מקרה הדבר התקבל בצורה קשה ופגע בילדים שחשו שהצדק לא רק שלא נעשה אלא שנגרם להם עוול כתוצאה מהחקירה ומהטלת הספק בדבריהם.

שיתוף ודיווח לאחר פגיעה פיזית: איומים, מכות, סחיטה:

המחקר ביקש לבדוק את נושא השיתוף והדיווח ומאפייניו כאשר מדובר בפגיעה פיזית לגבי 2 אוכלוסיות המחקר.

השערה 3א לא אוששה. נמצא, כי יותר בני נוער עם נכות התפתחותית שיתפו בפגיעה הפיזית שעברו מאשר בני הנוער הרגילים. מניתוח הממצאים עולה כי 92% מבני הנוער עם הנכות ו 63.2% מבני הנוער הרגילים דיווחו על הפגיעה בהם. הבדל זה נמצא מובהק ($P \leq .05^*$).

למי מספרים בני הנוער על הפגיעות הפיזיות שחווי? מבין בני הנוער הרגילים שדיווחו כי הם שיתפו מישהו בפגיעה שעברו: 66.7% ספרו למישהו מהמשפחה, 16.7% מהם ספרו לחברים טובים ו 16.7% ספרו לגורם מקצועי מביה"ס.

מבין בני הנוער עם הנכות שדיווחו כי הם ספרו למישהו על הפגיעה שעברו: 65.2% ספרו למישהו מהמשפחה, ו 34.8% ספרו לגורם מקצועי (יועצת, עובדת סוציאלית). אף אחד מבני הנוער עם הנכות לא דיווח שהוא מספר לחבר טוב או חברה טובה. ניתן לאמר, שכשמדובר בפגיעה פיזית בני הנוער הרגילים משתפים את הוריהם בפגיעה באותה מידה כמו שבני הנוער עם הנכות משתפים. חלקם משתפים גורם מקצועי וחלקם משתפים חברים. בני הנוער עם הנכות משתפים הורים או גורם מקצועי.

הנבדקים במחקר נשאלו האם טיפלו בתלונה שלהם. 75% מבני הנוער הרגילים ששיתפו בפגיעה בהם דיווחו שטיפלו בתלונה שלהם לעומת רק 39.1% מבני הנוער עם הנכות ששיתפו בפגיעה בהם, דיווחו שטיפלו בתלונתם. ממצא זה נמצא מובהק ($P \leq .05^*$).

מאפיינים נוספים: כפי שצוין קודם לכן, 75% מהמתבגרים שדיווחו על הפגיעה בהם טענו שטפלו בתלונתם והפגיעה הופסקה ואילו 25% מאלו ששיתפו, לא טיפלו בתלונתם. חלק מזה קשור בעובדה שהיו מתבגרים ששיתפו את חבריהם הטובים, והללו מלבד להיות אוזן קשבת לא פעלו ולכן התלונה לא טופלה. לעומת זאת, אצל המתבגרים עם הנכות ההתפתחותית 39.1% מהמקרים טופלו אך, 60.9% מהמקרים לא טופלו. מניתוח תיאורי הנבדקים ובדיקת אותם מקרים עולה שאכן, היו מקרים שדיווחו על ידי הנפגעים ולא נעשה דבר כדי להפסיק את הפגיעה, אך נכללו באחוזים אלה גם מקרים שכן הייתה התערבות כלשהיא בעקבות

הדיווח של הנער או הנערה ולכאורה היה טיפול, אך למרות הטיפול הפגיעה המשיכה, או שקרו מקרי פגיעה דומים. אלו בעיקר מקרים שדווחו לעובדת הסוציאלית על פגיעה פיזית במשפחה. לדוגמא: נ' בן ה 15 ששיתף גורם מקצועי בפגיעה שעובר על ידי אמא דיווח למבצעת המחקר שהייתה התערבות, אך בכל זאת היא ממשיכה לפגוע בו, אם כי היו תקופות קצרות שבעקבות ההתערבות הייתה הפחתה בפגיעה. ג' בת 20 מספרת על אלימות אמה כלפיה לאחר התערבות גורמי רווחה: " **עכשיו היא מרביצה לי פחות, עכשיו היא יותר כועסת**". הדבר נכון גם לגבי מתבגרים שחוו פגיעה פיזית, סחיטה ואיומים בסביבת מגוריהם. גם שם הייתה התערבות של הורים להפסיק את הפגיעה, כלומר היה טיפול נקודתי, אך מדברי הנבדקים היה המשך של הפגיעה על ידי אותם פוגעים או פוגעים אחרים וכך, יוצא שכמעט שני שלישי מהמתבגרים חשים שלא טיפלו בדיווח שלהם למרות שהרוב המכריע (92%) מביניהם שיתף בפגיעה.

השערה 3ב אוששה. יותר מקרים של פגיעה פיזית שנעשו לבני הנוער הרגילים דווחו למשטרה על ידי ההורים או גורם מבית הספר לעומת רק 8.3% ממקרי הפגיעה הפיזית ששיתפו לגביהם בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית.

השערה 3ג אוששה. יותר מקרים של פגיעה פיזית בבני נוער רגילים הגיעו לבית משפט. וזאת לעומת אף מקרה של פגיעה פיזית בבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית. מדיווחי הנבדקים עולה כי ב- 50% מהמקרים שדווחו למשטרה הוגשו כתבי אישום לבית המשפט ואף התקיים משפט. לעומת זאת ניתן ללמוד על דרך הטיפול המשטרתית כאשר מדובר בנער עם פיגור שכלי מהתיאור הבא: " **הלכתי עם אבא לתחנת משטרה להגיש תלונה על שאולי (נער מהשכונה שהתעלל קשות בנער, היכה אותו, זרק עליו אבנים, קשר לו את השרוכים בנעליים ועוד) רשמו את התלונה ואמרו: יהיה בסדר אנחנו נטפל בזה. עד היום אני לא יודע מה עשו עם התלונה שלנו**".

השערה 4:

עניינה של השערה זו היא מידת הנזק או ההשפעה שחווה הקורבן כתוצאה מהפגיעה בו. ההשערה גרסה כי לא ימצאו הבדלים בין שתי הקבוצות בהשפעה של ההתעללות והפגיעה על הקורבן, כך שהקורבנות משתי האוכלוסיות יחוו נזק והשפעה רגשית, פיזית וחומרית (נזק לרכוש אישי או בעל ערך) דומה של תוצאות הפגיעה בהם. השערה זו אוששה חלקית.

טבלה 15: מידת ההשפעה של הפגיעה

χ^2	בני נוער עם נכות באחוזים (מספר גולמי) N =50	בני נוער רגילים באחוזים (מספר גולמי) N =50	
7.20**	74 (37)	48 (24)	השפעה רגשית
.199	30 (15)	26 (13)	השפעה פיזית
.447	8 (4)	12 (6)	השפעה חומרית (נזק לרכוש אישי או בעל ערך)

**P<.01

מניתוח הממצאים עולה כי 74% מהמתבגרים עם הנכות ההתפתחותית דיווחו שכתוצאה מהפגיעה בהם הם חוו השפעה רגשית, לעומת 48% מהמתבגרים הרגילים. כלומר, בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית מושפעים רגשית מהפגיעה בהם יותר מבני הנוער הרגילים. הבדל זה נמצא מובהק ($P \leq .01^{**}$). יחד עם זאת בני הנוער הרגילים כמו בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית חווים בשיעורים גבוהים למדי השפעות שליליות של הפגיעה בהם.

דוגמאות מדברי המתבגרים הרגילים:

השפעה של הפגיעה על ידי בני נוער אחרים:

” זה פוגע כשזה קורה לך ואתה לא רוצה להחזיר ולגרום לריב”

” פחדתי לבא לבית הספר. כעסתי שאני לא יכול להחזיר להם כי אם אחזיר יהיה נורא יותר”

” הביטחון העצמי ירד לי”

השפעה של הפגיעה המינית:

” אני נעלבתי משליחת הידיים. נגעלתי, התעצבנתי”.

” נגיעות- זה מעצבן, מגעיל, מרגיז”.

” נהייתי חשדנית וסגורה ולא בוטחת בגברים.”

” לא האמנתי שאותו אדם יעשה לי דבר כזה אי פעם”

מדברי המתבגרים עם הנכות ההתפתחותית:

ההשפעה של הפגיעות שחווים מילדים בשכונה:

נ: ” זה מעליב. כאילו בושה”.

י: על ילדים בשכונה: ”אני מרגיש בלב צביטה. זה לא נעים שככה מתייחסים אליך. הרגשתי כאילו אני כועס על עצמי. למה אני ככה. אני מבולבל מזה. מה מוזר בי? מה מצחיק בי? אני נגד אלימות. חבל שיש שנאה בינינו”.

א: שעובר התעללות בשכונה: ”זה עושה אותי פגיע, רגיש. זה גורם לי להיות אלים כלפי אחרים. תפסתי מזה שיגעון כי פגעו בי והתחלתי להרביץ למורות ולילדים שלא היו אשמים”.

ל: ”הרגשתי שצוחקים עלי. יש לי כעס על הילדים האלה. ת'אמת אני גם מפחד מהם. אני לא יוצא החוצה. אני נשאר בבית”.

מ: ”שמעליבים. . . שמאיימים. . . מפחד לצאת החוצה”.

ג: ”אני רוצה לנקום. אני לא מרביץ. אני מפחד אני לא יכול להרביץ. לימדו אותי לא להרביץ. אם נותנים לי מכות, אני בורח”.

י: ”עצוב לי, משעמם לי”.

ההשפעה של הפגיעות המיניות:

נ: שעברה ניצול מיני על ידי נהג: ”אני מפחדת. זה. . . מטריד אותי. חושבת שאם זה חס וחלילה יקרה לי עוד פעם. זה עושה לי סיוטים. ואני תמיד נזכרת בזה. שעברתי סבל”.

ב: שהיא כבדת שמיעה ועברה ניצול מיני גם כן על ידי נהג: ”הרגשתי מושפלת. הייתי בסערה. לא ידעתי מה קורה איתי, מה לא בסדר איתי. הרגשתי בלב קרועה. לא יצאתי כמה חודשים. הייתי הולכת לבית ספר וחוזרת הביתה וזהו. ובבית ספר לא יכולתי להתרכז וכל פעם נזכרתי בזה ובכיתי”.

ר: שעברה ניצול מיני על ידי הרב- מכר המשפחה: ” זה עושה לי רע, אני כל הזמן חושבת על זה. היא אפשר להאמין לרבנים. הוא איש רע”.

ז: שעברה ניצול על ידי בנים בשכונה: ”אמרתי לאחותי ואמא שלי שאני מצטערת שזה קרה וזה לא יקרה יותר”.

מ: על מקרה הניצול בהסעה: ”לא טוב מה שקרה לי איתו. רע מאוד. זה מפחיד. זה רע. אני רוצה לשכוח את זה. שלא ידברו איתי יותר על זה”.

ל' שנוצל מינית על ידי השכן המבוגר ממנו: "זו הרגשה לא טובה. זה מקרה מטורף. מה זה אני הומו? על הפנים. זה בושה. אם ידעו, יצחקו עלי. יגידו: אתה אשם, למה הלכת אליו".

ב' שעברה ניצול מיני בשכונה וכן דחייה חברתית על ידי רגילים: "עצוב, באסה, אני מרגישה שאני משוגעת וכל מה שאחרים אומרים עלי זה נכון".

במימד ההשפעה הפיזית על הקורבן, 30% מבני הנוער עם הנכות ו 26% מבני הנוער הרגילים דיווחו שכתוצאה מהפגיעה בהם, הם חוו נזק פיזי. הבדל זה לא נמצא מובהק. כלומר, בני הנוער משתי אוכלוסיות המחקר הושפעו פיזית (נפגעו) מהפגיעה בהם באותה מידה.

במימד ההשפעה החומרית (נזק שנגרם לרכוש אישי או לדבר בעל ערך עבור הקורבן), גם במימד זה אין הבדל בין שתי אוכלוסיות המחקר.

דוגמאות להשפעת הפגיעה פיזית על בני הנוער הרגילים:

" קיבלתי מכה בעין".

"נפגעת בברך. חבר שנתן לי בעיטה בטעות כמעט ששבר לי את הברך".

" כתוצאה מכך שחברי דחף אותי, קיבלתי מכה על האף ויצא לי דם"

"אבא נתן לי סטירה על הפה והשפה התנפחה לי".

דוגמאות להשפעת הפגיעה פיזית על בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית:

על הפגיעות מילדים בשכונה: "עד היום יש לי צלקות, סימנים, כאבים ברגל, בגב. זה עשה אותי פגיע, רגיש".

נערה שהנהג נגע בה: " היה לי סימן אדום מהנגיעות שלו" (מצביעה על החזה).

"קיבלתי מכות בראש ובאוזן".

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון באיזו מידה חשופים בני נוער עם נכות התפתחותית (פיגור שכלי גבולי וקל) למצבי פגיעה פיזית, מינית ורגשית, בהשוואה לבני גילם הרגילים ללא נכות. בנוסף, המחקר שם לו למטרה לבחון את המאפיינים הייחודיים של כל סוג פגיעה כפי שבאו לידי ביטוי בשתי אוכלוסיות המחקר. הנחת המחקר הבסיסית הייתה כי אנשים ובכללם ילדים ובני נוער עם לקויות חשופים יותר לניצול, פגיעה ולפשעים נגדם על ידי הסובבים אותם: משפחה, חברים, מכרים ואחרים (Doe, 1997; Marge, 2003; Sobsey, 1994; Wilson & Brewer, 1992). תופעה זו נבדקה במקומות שונים בעולם אך לא נחקרה באופן שיטתי בישראל. מעט מאוד היה ידוע על ההתנסויות שעוברים אנשים וילדים עם נכויות כקורבנות פגיעה וניצול. כמו כן, היה חוסר בהבחנות של אוכלוסיות שונות כנפגעות וסוגי נכויות שונים כנפגעים (עיוורון, אוטיזם, נכויות פיזיות, נכות התפתחותית וכו'). המחקר הנוכחי חושף ממצאים קשים אודות הפגיעות שעוברים בני נוער עם נכות התפתחותית. ממצאי המחקר מצביעים על הבדלים מובהקים בין בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית לבין בני הנוער הרגילים במידת הפגיעות במספר תחומים:

1. בתחום הניצול והסחיטה. אלו מצבים שבהם מישהו מכריח את הנער (או הנערה) לעשות בשבילו דבר מה, לקנות לו, לתת לו כסף, בלי שהנער ירצה בכך. הדבר נעשה תוך הפעלת כוח פיזי, איומים והפחדות, מה שלא מותר הרבה ברירות לנער עם הנכות והוא נאלץ בהרבה מקרים לעשות מה שכופים עליו ואם הוא לא מבצע, הוא נענש על כך. בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית נמצאו כחווים יותר מצבים של ניצול וסחיטה.
2. בתחום הסירוב ומניעת דבר מה מהנער החשוב לו לקיום יום יומי ולאיכות חייו. אילו מצבים שבהם מישהו (בדרך כלל מדובר בחבר משפחה) מונע מהנער דבר שהוא זקוק לו לקיום יום יומי כמו אוכל, מכשור רפואי, ביגוד והנעלה או לאיכות חייו, וזאת כחלק מדחייה ומאפליה מכוונת כנגד הילד עם הנכות. בני נוער עם נכות התפתחותית נמצאו כחווים יותר מצבים של מניעה וסירוב מצד המשפחה להעניק להם את הדברים שזקוקים להם.
3. תחום הניצול המיני. בני נוער עם נכות התפתחותית בנים ובנות נמצאו כחווים יותר מצבים של פגיעות מיניות, מבני גילם הרגילים תוך כדי הפחדה ודרישה שלא יגלו את "הסוד". בנות עם נכות התפתחותית נמצאו מוטרדות מינית יתר מבנות גילן הרגילות.
4. תחום הפגיעה הרגשית. בני נוער עם נכות התפתחותית נמצאו כחווים יותר השפלות, קריאות גנאי והעלבות.

בדיון שלהלן יוסברו ממצאים אלה וממצאים משמעותיים נוספים שנתקבלו בהתאם להשערות המחקר, הן מהמתודולוגיה הכמותית והן האיכותית. הדיווחים העצמיים של הנבדקים שכללו תיאורים של סיטואציות וחויות אישיות תרמו רבות להבנת הדינאמיקה של הפגיעה והבליטו מאפיינים ייחודיים.

השערות 1 ו-2 עסקו בשלושה מימדים של פגיעה: המימד הפיזי, המיני והרגשי. בתוך כל מימד נבדקו מספר סוגים של פגיעות ולגבי כל פגיעה נבחנה מידת הפגיעה באחוזים ומאפייניה הייחודיים בכל אחת מאוכלוסיות המחקר. לפני שתינתן התייחסות בדיון לכל סוג פגיעה ומאפייניה, יש לתת את הדעת לתמונה הכוללת המתקבלת ממחקר זה. למרות, שהמחקר שם לו למטרה להתמקד בהבנת הפגיעות שמהם סובלים בני נוער עם נכות, אי אפשר להתעלם ממצאי המחקר הנוכחי שמהם עולה תמונה קשה ומעוררת דאגה על מימדי תופעת האלימות הרווחת בין בני נוער בכלל. איומים, תקיפות, גניבות והשפלות וכן התנהגות מינית פוגעת הן רק חלק מתופעה כוללת של התנהגות אנטי חברתית ולא נורמטיבית שבני נוער אימצו לעצמם בסביבות חינוכיות וחברתיות והן באות לידי ביטוי במחקר זה. סימוכין לכך, הם המחקרים (ארהרד, 2000; בנבנישתי, 2002; וילנאי, 2001; רולידר, לפידות ולוי, 2000), רחבי ההיקף שנעשו בשנים האחרונות ושבחנו את מימדי תופעת האלימות וההצקות בבתי הספר בישראל, ומכולם מתקבלת תמונה עגומה של חוסר סובלנות, חוסר קבלת האחר ותופעות של פגיעות פיזיות, מיניות ורגשיות של חברים בחברים. תלמידים מפחדים לבוא לבית הספר ומרגישים תחושת חוסר מוגנות. ובתוך כל אלה, נמצאת קבוצה פגיעה במיוחד והיא קבוצת בני הנוער עם הנכות, ומחקר זה בדק כיצד הסביבה האלימה והלא מקבלת משפיעה גם עליהם.

מימד הפגיעה הפיזית

במימד זה נבדקו מספר סוגי פגיעות: גניבות, איומים, תקיפות פיזיות, סחיטה, ניצול ומניעת דבר מהקורבן החשוב לו לקיום יום יומי ולאיכות חייו.

באשר לאיומים ותקיפות פיזיות, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין שתי אוכלוסיות המחקר. בני הנוער משתי האוכלוסיות חווים בשיעורים גבוהים ביותר איומים ותקיפות פיזיות מצד בני נוער אחרים. אלא, שבעוד שבני הנוער הרגילים מדווחים על אלימות ואיומים נגדם בבית הספר ובסביבת המגורים, הרי שבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית סובלים מאלימות פיזית ואיומים בשיעורים נמוכים ביותר בבית הספר, אך בשיעורים גדולים ביותר בסביבת המגורים דהיינו, בשכונה, בקהילה.

ההסבר לכך הוא, העובדה שבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית שנבדקו במחקר זה, לומדים בבית ספר לחינוך מיוחד. בית הספר המיוחד משמש, כנראה, מקום מבטחים עבור ילדים אלה, מקום שמגונן עליהם.

בני הנוער עם הנכות נמצאים בבית הספר עם דומים להם והם מהווים עבורם את קבוצת השווים ואילו בית הספר הרגיל נתפס כמקום לא מוגן, תלמידים מתנכלים לחבריהם מקבוצת השווים ואינם מכבדים אחד את השני. לשאלת היותו של בית הספר המיוחד מקום מגונן יותר עבור תלמידיו מאשר בית הספר הרגיל ניתן ללמוד על כך במחקרים (Hall & Strickett, 2002; Joep, Bakker & Bosman, 2003; Sale & Carey, 1995; Sullivan, 1999), שנעשו על תלמידים עם לקויות פיזיות ושכליות בבתי ספר רגילים ובבתי ספר לחינוך מיוחד. ממחקרים אלה עולה כי בני נוער עם לקויות שלומדים בבתי ספר רגילים עם תלמידים רגילים, חשופים יותר לפגיעות והצקות נגדם לעומת התלמידים הרגילים, והם נדחים יותר ומבודדים יותר. במחקר אחר של Allen & Sigafoos (2000), על מסגרות חינוך מיוחד בהשוואה למסגרות רגילות בהקשר של פיגור שכלי נמצא, כי תלמידים עם פיגור שכלי נדחו פחות בבית הספר המיוחד מאשר בבית הספר הרגיל. בבית הספר הרגיל נדחו יותר תלמידים עם פיגור שכלי מאשר תלמידים עם נכויות פיזיות. בדידות שנבדקה במחקר זה נקשרה למספר הדחיות החברתיות שאותן חווה התלמיד בשתי המסגרות. נמצא, שהבודדים ביותר היו תלמידים עם לקויות בבית הספר הרגיל, ואילו ציוני הבדידות הנמוכים ביותר נרשמו על ידי תלמידים הלומדים בבית הספר המיוחד. כלומר, בדידות אישית נמצאה קשורה לבידוד חברתי. גם במחקר הנוכחי 10% מבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית דיווחו באופן ספונטאני (בלי שנשאלו באופן ישיר על כך) על חוויות לא נעימות שחוו מתלמידים אחרים עוד כשלמדו במסגרת הרגילה בטרם עברו למסגרת נפרדת של חינוך מיוחד. אותם תלמידים זוכרים לרעה מקרים של כפיה, הצקות מיניות וגניבות כלפיהם על ידי תלמידים רגילים. מזה מספר עשורים שאנשי מחקר (רייטר, 2004; שיינין, 1997; Reiter, Schainin & Tirosh, 1998; Madden & Slavin, 1983) וחינוך בארץ ובעולם מתלבטים בשאלת השילוב של תלמידים עם לקויות בבתי ספר רגילים, לעומת השארתם במסגרת נפרדת. לאחרונה, סוגיית השילוב קבלה בישראל מעמד חוקי (חוק חנוך מיוחד- חוק השילוב תיקון מס' 7 פרק ו' סעיף 36), ויותר ילדים ובני נוער עם לקויות משתלבים במסגרת הרגילה, כשההנחה היא שבמסגרת רגילה הילד המשולב ילמד כישורי חברות, תיעלם הסטיגמה של "שונה" והילד יתקבל על ידי חבריו כאחד משלהם. כדי לבחון את הצלחת השילוב יש לקבוע קריטריונים ברורים, אך מעל לכול, הקריטריון החשוב ביותר הוא עדותו של הפרט עצמו, דהיינו הילד המשולב (רייטר 2004). כפי שהדברים נראים במציאות הנוכחית, האקלים הבית ספרי בבית הספר הרגיל רחוק מלהיות מקבל. גם אם כיתה אחת עושה מאמצים אקטיביים לשלב חבר עם נכות או מספר ילדים לוקחים על עצמם משימה חשובה זו, עדיין האווירה הכללית הקיימת בבתי הספר היא אפורה של אלימות, חוסר סובלנות והתנהגות אגוצנטרית. ישנם מקרים שבהם עצם השילוב של ילדים ובני נוער עם לקויות מוביל לתוצאות שליליות ולחוסר שביעות רצון של

הילדים המשולבים, לדחייה מצד הילדים הרגילים (Gresham & Macmillan, 1997) ולהערכה עצמית נמוכה (Santich & Kavanagh, 1997). לעומת זאת, ילדים ובני נוער בבתי הספר המיוחדים מדווחים על יותר הרגשת מקובלות, פחות דחייה ויותר בטחון עצמי (Peetsma, Vereeg, Roeleveld & Karsten, 2001; Shessel & Reit, 1999). ממצאי המחקר הנוכחי גם בנושא גניבות, מדגימים כיצד תלמידים בבית הספר הרגיל חווים גניבות במידה רבה יותר מאשר תלמידים הלומדים בבית הספר המיוחד. Joep, Bakker & Bosman (2003), דנים בעקבות ממצאי מחקרם בסוגיה האם בית הספר המיוחד מציע אווירה מוגנת יותר. החוקרים מתקשים לקבוע זאת חד משמעית בגלל חוסר בנתונים, אך מהמחקר הנוכחי ניתן לאמר כי אכן בית הספר המיוחד מציע הגנה לתלמידיו יותר מבית הספר הרגיל.

פגיעות מצד בני נוער רגילים נחשכים מבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית בבית הספר, אך הם נפגשים עם האלימות הקשה ולא יכולים להימלט ממנה בשכונת המגורים שלהם. סביבת המגורים היא מקום שבו בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית חשופים לאיומים, פגיעות גופניות, סחיטה וגניבות. המתבגרים עם הנכות מדווחים על הצקות, התנכלויות ומכות תוך אזכור עובדת חריגותם על ידי הילדים הפוגעים. מאחר ובית הספר המיוחד בדרך כלל מרוחק מאזור מגוריו של המתבגר ולא תמיד ניתן להיפגש עם קבוצת השווים מבית הספר, השכונה הופכת למקום בילוי עיקרי בשעות הפנאי, אך המקום הזה הוא מקום של דחייה, נידוי ובידוד חברתי. מדיווחי בני הנוער עם הנכות עולה שהדבר המשפיל הוא שגם ילדים קטנים מהם מתנכלים להם. ניסיון להסביר את התופעה של התנכלות לנער עם לקות מבוסס על מודל מאבקי הכוחות (counter-control) של Sobsey & Calder (1999) ושהוזכר בסקר הספרותי. הנחת היסוד של המודל היא: כי אינטראקציות חברתיות הופכות לפוגעות כשמופר האיזון בכוח והפעלתו. כאשר אדם מפעיל כוח על אדם אחר, היחיד מגיב בהתנגדות. כאשר מדובר בנער עם נכות, הוא פחות מסוגל להתנגד ואינו מצליח לגייס כוחות, מה שהופך אותו פגיע יותר. חוקרים (Marini, Fairbairn & Zuber, 2001) נוספים הלכו בכיוון זה והם טוענים כי כוח ושליטה הם גורמים מרכזיים בפגיעה. הכוח והשליטה מתבטאים בשלושה תחומים: כוח ברמת האינטליגנציה (יכולות קוגניטיביות גבוהות יותר), כוח פיזי, וכוח בידע אודות החולשות של והקשיים של הצד השני. בכל שלושת התחומים המתבגר עם הנכות נמצא בעמדת נחיתות. כמו כן, החוקרים מדגישים את עניין החזרתיות של הפגיעה כלומר, הפגיעה היא לא חד פעמית ולא אירוע בודד אלא מתמשכת וחוזרת על עצמה, מה שמגביר את חוסר הביטחון של הנער עם הנכות ואת פגיעותו. ממצאי המחקר הנוכחי על תדירות הפגיעות (פעם אחת או מספר פעמים) מדגישות את עובדת היותו של הנער עם הנכות חשוף לפגיעות חוזרות ונשנות, כלומר, מדובר בהתעללות לעומת פגיעה.

ממצא חשוב נוסף שנתקבל במחקר זה והינו חלק ממימד הפגיעה הפיזית הוא, כי בני נוער עם נכות התפתחותית חשופים פי 3 ויותר למצבים של **סחיטה וניצול** לעומת בני גילם הרגילים. ניצול מוגדר כמצב שבו נעשה שימוש באדם אחר לשם טובת הנאה או רווח כספי (Hart, Germain & Brassard, 1987). במחקר הנוכחי בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית מנוצלים בעיקר כספית. פשעים על רקע כספי נפוצים מאוד נגד אנשים עם לקויות והם בסיכון גבוה יותר לניצול וסחיטה (Petersilia, 2001). הפגיעה מתרחשת גם כן בסביבת המגורים על ידי בני נוער- "חברים" של הנער עם הלקות וכן על ידי מבוגרים אחרים שמכירים את הנער ואת מגבלותיו. להבנת הדינאמיקה של התופעה מסבירה Petersilia כי בני הנוער עם נכות ההתפתחותית ועם לקויות שכליות בפרט מאמינים שכל אחד יכול להיות חבר שלהם לו רק "יתנו" לו את מבוקשו. לדבריה, ההשתוקקות לקבלה על ידי אחרים ולקשר חברתי מובילה אנשים עם לקויות להסכים ללא עוררין ושאלות להתנהגות של אחרים כלפיהם, למרות שהם לא אוהבים התנהגות זו ולא רוצים בה, וזאת מהפחד לאבד את הקשר "החברי" שנקרם. כך סיפר ג', כל זמן שנתן סיגריות לחבר הוא היה חבר שלו, כשג' ניסה להפסיק את הסחטנות של החבר כלפיו, החבר אמר לו שהוא לא חבר שלו יותר וכינה את הנער בכינויים פוגעים, המתייחסים לנכות הפיזית שלו. כך סיפר גם י', שהלווה סכומים "קטנים" לחברים מהשכונה ואף אחד לא החזיר. יש לזכור שחברות אמיתית מבוססת על קשר שאינו תלוי בדבר (רייטר, 2004). ברור לגמרי כי הקשר עם הנער עם הנכות כפי שבא לידי ביטוי במחקר זה, הוא קשר חברי לא אמיתי שמטרתו ניצול. במחקר הנוכחי, בני הנוער זיהו שנוצלו לאחר מספר פעמים שבהם נסחטו. יש לזכור, שישנם מצבים שהנער אף לא מזהה את הניצול בגלל קשיים שכליים (Bryen et al., 2003; Marge, 2003), או מכחיש את קיומו בגלל הצורך הנואש להיות שייך ולזכות ביחס מאחרים ויהי מה. מודל הלמידה החברתית בהקשר של סחיטה וניצול מניח כי העבריין לומד שההתעללות משתלמת. ככל שהוא יתעלל יותר, הוא ישיג את מבוקשו ויקבל פרס כספי על הפגיעה שלו, מה שמהווה חיזוק להתנהגות השלילית. גם בפעם הבאה הוא יעשה את זה אם אף אחד לא יפסיק אותו. הקורבן עצמו שנמצא תחת לחץ של איומים והפחדה מצד הפוגע משתף פעולה בלית ברירה, מה שמנציח את הפגיעה והישנותה. יש משמעות גם **למוגדר** כשמדברים על פגיעה והתעללות. במחקר הנוכחי יותר בניס מאשר בנות נפגעו במימד הפיזי (מכות איומים וסחיטות). ממצא זה תואם ממצאים דומים בספרות המחקרית (Sobsey et al., 1997), כי בניס הם בשכיחות גבוהה יותר לסבול מפגיעה וניצול פיזי. ייתכן וההסבר לכך הוא העובדה כי דפוס הבילוי בשעות הפנאי האופייני אצל בניס הוא בחוץ (Busser, Carruthers & Hyams, 1996), ואילו בנות מעדיפות להיות בבית ולהזמין חברות אליהן. במחקר הנוכחי אכן מתקבלת תמונה דומה. בנות עם נכות התפתחותית דיווחו ש "חברות" מהשכונה שבאו לשחק איתן בחדרן, ניצלו את הקשר וגנבו מהן

חפצים שהיו בחדר ואילו הבנים סבלו אלימות וסחיטות בחוץ. אם כן, המגדר הוא גורם חשוב בהבנת הסביבות הפוגעות, הפוגעים והדינאמיקה של הפגיעה.

ממצאים נוספים במימד הפגיעה הפיזית שעלו מתוך מחקר זה נוגעים **במשפחה** כפוגעת במתבגר עם הנכות ההתפתחותית. ילדים ומבוגרים עם לקויות הם בסיכון גבוה לאלימות ופגיעה מצד אנשים המוכרים להם כמו: בני משפחה, מכרים, מטפלים, מספקי שירותים ופחות מצד זרים (Marge, 2003). מהותי ביותר היה הממצא בתחום **המניעה או הסירוב לתת למתבגר דבר מה שהוא זקוק לו**. אלו מצבים שבהם המשפחה (בדרך כלל האם) מנעה מהנער או הנערה דברים בסיסיים קיומיים: נעליים מתאימות, ביגוד, מכשירי שמיעה, אוכל (כעונש) וזאת כחלק מאפליה מכוונת ודחייה של הילד לעומת שאר האחים, שכן מקבלים את מה שהם זקוקים לו. בני הנוער עם הנכות התלוננו על כך שלהם לא קונים, להם לא נותנים והם צריכים להסתפק הרבה פעמים בדברים ישנים שמקבלים מהאחים הגדולים. סוג אחר של מניעה, כפי שעולה מממצאי המחקר, הוא מניעה של דברים לאיכות חייו של המתבגר. מדובר בעיקר במניעה של כסף השייך ממילא לנער ואמור לשמש אותו לאיכות חייו כמו יציאה לדיוור עצמאי. בני הנוער שדיווחו על כך הם מעל גיל 18 ולפיכך, מקבלים קצבה בגין נכותם מהביטוח הלאומי. בני הנוער, שנחשבים כבר מבוגרים צעירים מפאת גילם, יודעים את זכויותיהם, אך הם לא יכולים לממש אותם ולהוציא אותם אל הפועל כיוון שההורים מונעים זאת מהם. למעשה, מונעים מהנער להתפתח, להיות עצמאי ולחיות חיים של איכות עם יכולת בחירה ושליטה על חייו. יש לזכור, שהתעללות משמעותה לא רק פגיעה פיזית אלא גם ניצול מצבו של הפרט וחולשתו כדי לגנוב ממנו את רכושו ו/או לנשלו מזכויות המגיעות לו (רייטר, 2004). ילדים ומתבגרים עם לקויות תלויים בהוריהם וקשורים אליהם. מידת העצמאות שלהם מוגבלת וכן היכולת שלהם לדאוג לעצמם (Sobsey, 1994). לכן, נשאר הקשר התלותי עם ההורים ובעיקר עם האם לאורך זמן רב יותר. בני הנוער לא מעיזים להתלונן או למרוד כפי שאולי היו עושים חבריהם הרגילים בני גילם, מחשש כי האנשים שהם תלויים בהם יעזבו אותם, יגרשו אותם ויכעסו עליהם. בני הנוער הרגילים לעומת זאת לא דיווחו שמישהו מונע מהם משהו הדרוש להם לקיום יומי או לאיכות חיים. יחד עם זאת, 6% מהם דיווחו שבגלל מצב כלכלי קשה בבית לא תמיד הם מקבלים את כמות האוכל שהיו רוצים, אך לא מדובר כאן במניעה מכוונת כלפי הנער אלא במצב שכל שאר בני המשפחה מתמודדים איתו.

ממצא נוסף ומדאיג שקשור במשפחה של המתבגר עם הנכות הוא נושא **הגניבות**. בעוד שבני נוער רגילים חווים גניבות בשיעורים גבוהים מבני נוער אחרים וזרים, בני נוער עם נכות התפתחותית חווים גניבות גם כן מבני נוער אחרים, אך בשיעורים גבוהים גם מבני משפחה: הורים, הורים חורגים וגיסיים. שוב, אלו מצבים שהפוגע מכיר את הקורבן, "תמימותו" ויכולותיו המוגבלות, והוא מנצל זאת בהנחה שהנער עם הנכות לא ישים לב לגניבה או במקרה וכן ישים לב, לא יהיו לו את היכולות לפעול כנגד הגונב. מצד הקורבן

לעומת זאת, זהו מצב לא הגיוני וקשה לתפיסה, שכן האנשים שהוא סומך עליהם ובוטח בהם פוגעים בו, וכך, השילוב של הנחת הפוגע מול הנחת הקורבן יוצר מצב נוח המזמן ניצול ופגיעה. התופעה הזו, של גניבות מאנשים עם לקויות על ידי קרובי משפחה ומכרים נמצאה כנפוצה בדיווחים של מבוגרים עם לקויות (Petersilia, 2001). המחקר הנוכחי מדגים את העובדה כי גם מבני נוער לא נחסכת התופעה הזו. ממצא נוסף קשור באלימות פיזית במשפחה. לא נמצא הבדל כמותית בין בני הנוער הרגילים לבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית במידה שבה הם חווים אלימות פיזית במשפחה, אך מבחינה איכותנית התיאורים והדיווחים של המתבגרים משתי הקבוצות בכל זאת מדגישים הבדלים במאפיינים של הפגיעה. מדיווחי בני הנוער הרגילים עולה שהאלימות הפיזית בבית מתבצעת על ידי אחד ההורים או שניהם והיא מכוונת כלפי כל בני הבית ולא דווקא אל הנער או הנערה. לעומת זאת, מהדיווחים של בני הנוער עם הנכות מתקבלת תמונה שונה. הפוגעת היא ברוב המקרים האם, כשהיא מנסה להסתיר את האלימות שלה כלפי הנער או הנערה עם הנכות מבן הזוג. לרוב, האלימות הפיזית היא חלק מדחייה רחבה יותר של הנער עם הנכות, כשהאם מעליבה ומכנה את ילדה בשמות גנאי עם קונוטציה לנכות: "מפגרת", "נכה", "אדיוטית". בנוסף, הנבדקים חשו בהבדל שבין ההתנהגות השלילית של האם כלפיהם לעומת התנהגותה כלפי שאר האחים. ואילו האחים שצופים בהתנהגות האם כלפי הילד עם הנכות מחקים אותה וגם הם מתנכלים לאח ודוחים אותו ולעיתים גם מכים אותו. הספרות המחקרית (Sullivan & Knutson, 2000; Vig & Kaminer, 2002) דנה בהרחבה על הקשר שבין התנהגות הורית וגידול ילד עם נכות התפתחותית. נמצא שהנכות הינה גורם סיכון לדחייה הורית הכוללת פגיעה פיזית ורגשית. חלק מההסברים מציינים את מצב הלחץ של האם בהתמודדות עם גידול ילד עם לקות והבעיות הנלוות לכך, נשיאת נטל הטיפול בו והמגע הקרוב והתכוף עימו. הסברים אחרים מציינים את האכזבה והבושה. הילד אינו ממלא את ציפיות ושאיפות הוריו ובמקום זה ההורים מפנימים אמונות ודעות על אנשים עם לקויות. עמדות כאלה עלולות לחזק התנהגות עוינת ואלימה כלפי הילד עם הלקות. בכל מקרה, קשרים טובים של הילד במשפחתו מייצרים חומות של שמירה מפני פגיעה וניצול, אך כשהקשרים לא טובים, גם בני משפחה אחרים יעשו את אותו הדבר ויפגעו בו (Petersilia, 2001).

מימד הפגיעה המינית

במימד זה נבחנו שלושה סוגי פגיעה מינית: הטרדה מינית ו/ או איום לפגיעה מינית, נגיעות מיניות (ניצול מיני, מעשים מגונים) וכפיה של הפוגע לגעת בו מבלי שהמתבגר רוצה בכך. ההשערה אוששה ואכן, בני נוער עם נכות התפתחותית נמצאו כחווים פגיעות מיניות יותר מבני גילם הרגילים. בתחום ההטרדה המינית

נמצא שבנות עם נכות התפתחותית חוו פי שלוש הטרדות מיניות מבנות רגילות. כמו כן, שתיים מכל שלוש בנות עם נכות התפתחותית חוו הטרדה מינית. הבנים עם הנכות ההתפתחותית חוו הטרדה מינית באותם שיעורים כמו הבנים הרגילים. בתחום הניצול המיני הבנות עם הנכות ההתפתחותית חוו פגיעות מיניות פי שתיים ורבע מהבנות הרגילות וכן, אחת מכל שתי בנות חוותה פגיעה מינית. בנים עם נכות התפתחותית חוו פגיעות מיניות גם כן, פי שניים ורבע ויותר מבנים רגילים. ממצאים אלה מאששים ממצאים אחרים בספרות המחקרית (Sobsey et al., 1997), כי בנים ובנות עם נכות התפתחותית הם בסיכון גבוה לניצול מיני יותר מבני גילם הרגילים. כפי שדווח קודם לכן, הבנים עם הנכות ואלה הרגילים חוו הטרדות מיניות באותם שיעורים אך ההבדל התקבל כאשר מדובר בניצול מיני הלכה למעשה. או אז התקבלו הבדלים המראים כי הבנים עם הנכות חוו ניצול מיני יותר מהבנים הרגילים. הסבר לכך יכול להיות העובדה כי כל זמן שמדובר בהטרדה בלבד הבנים משתי הקבוצות חווים זאת, אך כשזה הופך להיות משהו מעשי יותר עם הפעלת כוח פיזי ונפשי הרי שהבנים הרגילים מסוגלים להדוף מעליהם את הפוגע או מלכתחילה לא מאפשרים מגע קרוב איתו. ואילו הבנים עם הנכות מגיעים למצבים מסכנים ולמגע קרוב עם הפוגע אולי בגלל ליקויים כמו: קושי בתפיסת המצב, קושי בזיהוי הכוונות של הצד האחר, קושי מוטורי להתנגד, קושי ביכולת האסרטיבית וכו' ואכן, נער רגיל דיווח במחקר על מקרה שבו אדם זר התיישב לידו בתחנת האוטובוס והציע לו הצעות מגונות ואף ניסה לעשות משהו. מייד הנער הדף אותו מעליו וצעק ובכך הניס את הפוגע. מצב דומה לזה אם היה קורה לנער עם נכות ספק אם היה פועל באותה נחישות שבה פעל הנער הרגיל. מי הם הפוגעים מינית? מממצאי המחקר עולה כי הבנות עם הנכות ההתפתחותית מוטרדות ומנוצלות מינית באופן בוטה על ידי נותני שירותים שהינם בכל המקרים נהגי ההסעות. זהו אכן מאפיין ייחודי לילדים ואנשים עם נכויות שמתקשים בניידות עצמאית וזקוקים להסעות.

מהתיאורים עולה כיצד הנהגים מפתים את הנערות עם הנכות על ידי מחמאות כגון: "את יפה" בו בזמן, שבהרבה מקרים הנכות היא נראית כלומר, ברור שאין כאן יופי אובייקטיבי אלא זהו ניסיון להחמיא לנערה שאולי אף פעם לא קבלה מחמאה כזו ובכך לקנות את ליבה וליצור עימה מגע קרוב. הנהגים מציעים לנערות "שיעורי נהיגה" וגם בכך מפתים אותן. עוד עולה מהממצאים כי הנהגים מתכננים סידורי הורדה כאלה, שבסופו של דבר יישארו ביחידות עם הנערה לאחר שהורידו את כל שאר הילדים ולא יהיו עדים לנעשה. כך, במידה והניצול יתגלה המנצל יוכל להכחיש וזה יהיה המילה שלו מול המילה שלה. כך, הפשע הופך להיות בלתי נראה וקשה להוכחה. לאחר הפגיעה המינית, הנהגים לא שוכחים להגיד לנערה לשמור את הסוד. יש לזכור היטב כי הנהגים המסיעים את התלמידים בחינוך המיוחד יודעים בדיוק מי האוכלוסייה שאותה הם משרתים ומה הם מגבלותיה. לעיתים, הנהגים מסיעים את הבנות זמן ממושך ורק אחרי שרכשו את אמונם פוגעים בהן. יש לזכור כי על פי חוק הסעה בטיחותית לילדים נכים התשנ"ד חייבת

להימצא בהסעה מלווה מטעם הרשות המקומית. בכל המקרים שדווחו במחקר זה לא הייתה מלווה כזו. בחלק מן המקרים הבנות דיווחו למבצעת המחקר הנוכחי שרק לאחר התערבות ההורים ואנשי המקצוע בעקבות מקרה הפגיעה, רק אז נוספה מלווה להסעה. ברור מעל לכל ספק, כי הימצאותה של מלווה מפחיתה את הסיכון להטרדה וניצול מיני. עדות לתופעה שנהגים של הסעות המסיעים נשים עם מוגבלויות מנצלים אותן מינית קיימת במחקרם של Sobsey & Doe (1991). החוקרים מדווחים על כך שהמבצעים רואים בקורבן אדם חלש ומפחד שלא ידווח על הסוד.

מודל סגנון החיים (life style) שהוזכר בסקירה הספרותית מסביר כיצד נותני שירותים ובמקרה זה נהגי ההסעות הופכים לפוגעים. לפי הנחת המודל, סגנון החיים השגרתי של הילד עם הנכות והטיפול שחוזר על עצמו מזמן מצבים של חשיפה למנצלים פוטנציאלים. לפי המודל שלושה מרכיבים יוצרים את הסיכון: 1. נוכחות של אדם בעל מוטיבציה לפגיעה (הנהג) 2. מטרה מתאימה ונוחה (נערה עם נכות המוסעת יום יום, פעמיים ביום) 3. היעדרם של אמצעי הגנה מתאימים להגנה מתאימה על הפרט (חוסר במלווה, השארת הנערה אחרונה בהסעה), כך שהמבצע מאמין שאין סיכוי שייתפס או ייענש על התנהגותו.

ממצא מעניין נוסף במחקר הנוכחי קשור בעובדה כי 16% מהבנות שנוצלו מינית מבין הבנות עם הנכות ההתפתחותית הינן כבדות שמיעה בנוסף ללקויות השכליות (הלקות נראית שכן הן מרכיבות מכשירי שמיעה). ואכן, לקויות שמיעה נמצאו כגורם סיכון לניצול מיני (Sullivan, Vernon & Scanlan, 1987), כשההסבר לכך הוא תפיסת הפוגע את הקורבן עם לקות השמיעה כאדם ללא מיומנויות תקשורת והבנה. הבנות עם הנכות ההתפתחותית נוצלו גם על ידי מכרי משפחה. אלו אנשים מבוגרים שמכירים את הנערה ומשפחתה היכרות יותר עמוקה. כבר הוזכר קודם לכן, שאנשים עם לקויות הם בסיכון גבוה לפגיעה וניצול דווקא מאנשים המוכרים להם ופחות מזרים. הדבר נכון גם לגבי הבנים עם הנכות ההתפתחותית. בעוד שהבנים הרגילים עברו ניצול מיני על ידי בני גילם או זרים, בנים עם הנכות ההתפתחותית עברו ניצול מיני על ידי נותני שירותים, בני משפחה, מכרים וזרים. גם מהבנות הרגילות לא נחסכת התופעה של הטרדה ופגיעה מינית. אחת מכל חמש בנות הוטרדה מינית ואחת מכל חמש בנות נפגעה מינית. הבנות הרגילות דיווחו בשיעורים גבוהים כי הפוגעים בהן מינית אלו חברים ובני נוער מבית הספר והשכונה. שוב, כמו במימד הפגיעה הפיזית אלימות בני הנוער תופסת מקום מרכזי גם כשמדובר באלימות מינית. בני הנוער מתייחסים אל הבנות בזלזול, שולחים ידיים ונוגעים בהן בצורה מינית לסיפוק צרכיהם בלי התחשבות וכבוד לצד השני. ממצאי המחקר הנוכחי מאששים ממצאים ממחקרים קודמים (רולידר ועמיתיו, 2000) על אלימות בני הנוער הכוללת אלימות מינית כמו זו.

גם בתחום הנגיעות המיניות באחר, למרות שלא נמצא הבדל כמותית, הרי שמבחינה איכותנית עולה כי בעוד שהרגילים נכפים על ידי בני גילם לגעת בהם, בני הנוער עם הנכות נכפים על ידי אנשים מבוגרים. ממצא נוסף הקשור בניצול המיני הוא נושא השכיחות של הפגיעות. הממצאים מעלים שדווקא 22.8% מבני הנוער הרגילים עוברים ניצול מיני באופן קבוע ואילו בני הנוער עם הנכות עוברים ניצול מיני בשכיחות של פעם אחת או מספר פעמים. היינו מצפים לממצאים הפוכים מאחר והספרות המחקרית (Petersilia, 1998; Sobsey, 1994) מציינת כי אחד האפיונים של הניצול המיני בקרב אנשים עם נכויות שהוא אינו חד פעמי אלא מתמשך. ההסבר לשוני בממצאים נובע כנראה מהעובדה כי בני הנוער עם הנכות מושפעים כל כך לרעה מהחוויה הקשה שעברו עד כי אינם יכולים להסתיר את הפגיעה ואולי אף את ההלם מכך שאדם המוכר להם ושבתחו בו פגע בהם, הם מספרים על כך להורים או לאחרים משמעותיים ובכך בעצם נחשף הסוד והפגיעה נפסקת. לעומת זאת, בני הנוער הרגילים שחלקם עוברים ניצול מיני באופן קבוע כנראה מקבלים את הנגיעות בהם כנורמה חברתית רווחת שאין מה לעשות נגדה. מעבר לכך, נמצא במחקר הנוכחי כי חלק מבני הנוער הרגילים משתפים בפגיעה שעברו את חבריהם והללו כשומרי סוד ואמונים לא פועלים להפסקת הפגיעה, ואילו הילדים עם הנכות משתפים את הוריהם או אנשי מקצוע אחרים (ולא חברים) ואלו דואגים שהפגיעה תיפסק.

מימד הפגיעה הרגשית

במימד זה נבחנו שני סוגים של פגיעה רגשית: **סוג 1.** השפלות, העלבות וקריאה בשמות גנאי. **סוג 2.** דחייה וחרם- מצב שבו מישהו לא מאפשר לנער לקחת חלק בפעילות חברתית או משפחתית. לפי השערת המחקר, בני נוער עם נכות התפתחותית יחוו פגיעה רגשית בשיעורים גבוהים יותר מבני גילם הרגילים. לגבי הסוג הראשון ההשערה אוששה ונמצא כי כמותית בני נוער עם נכות התפתחותית סופגים יותר השפלות מאשר בני הנוער הרגילים. יחד עם זאת גם בני הנוער הרגילים וגם אלה עם הנכות סופגים השפלות בשיעורים גבוהים. הממצאים בתחום הפגיעה הרגשית דומים ביותר לממצאים בתחום הפגיעה הפיזית. אותם סביבות הפוגעות פיזית הן אותם סביבות משפילות ומעליבות. עבור בני הנוער הרגילים המקום העיקרי שבו הם סופגים השפלות הוא בית הספר על ידי חבריהם ובני נוער אחרים. עבור בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית, המקום העיקרי שבו הם סופגים השפלות הוא סביבת המגורים כלומר, השכונה על ידי בני נוער וילדים. שוב, הנער עם הנכות שמבקש לעצמו חברה בשעות הפנאי סופג עלבונות וכינויים מעליבים המתייחסים למראהו ולחריגותו. הדבר הבולט בתחום הפגיעה הרגשית היה, שלא כמו בדיווחים על שאר הפגיעות (הפיזית והמינית), בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית התביישו לספר כיצד משפילים אותם ובאלו

כינויים מכניים אותם, מה שיכול אולי להדגיש את עוצמת ההשפלה והאפקט שלה על הנער עד כדי כך שהוא אינו מסוגל להעלות על דל שפתיו את הדברים הקשים והפוגעים שנאמרו לו. כמובן, שלעמדות ודעות קדומות הרווחות בחברה יש השלכות לגבי אנשים וילדים עם לקויות. התווית השלילית המודבקת לאדם עם נכות והתפיסה אותו כאדם שונה, זר, מפחיד ומסכן חוסמת אותו מליצור קשרים חברתיים. המחקר הנוכחי מדגיש את העמדות השליליות כלפי אנשים עם נכויות כגורם סיכון מרכזי בהתעללות ופגיעה.

בני הנוער משתי קבוצות המחקר סובלים בשיעורים דומים השפלות גם מבני המשפחה.

בשנים האחרונות מסתמנת ההכרה כי התעללות נפשית במשפחה היא אפילו הרסנית יותר ונפוצה יותר מהתעללות גופנית ומינית (זומר, 2003; Garbarino, Guttman, & Seeley, 1986). לפי זומר, אין הסכמה בספרות המחקרית לגבי הגדרה חד משמעית של התופעה, אך הוא מביא את האבחנות של Hart, Brassar & Germain & Germain כמניחות תשתית לתופעה: **השפלה** - פעולות המפחיתות מערך הילד למשל, הטחת עלבונות, ביטויי זלזול, הלבנת פנים בציבור. **בידוד** - פעולות המפרידות בין הילד לאחרים למשל, מניעת קשרי גומלין עם אחרים מחוץ למשפחה. **דחייה** - ביטוי פעיל של דחייה, בניגוד להתעלמות סבילה מהילד למשל, התייחסות לילד כאל שער לעזאזל. מניעת תגובות רגשיות- התעלמות, ניתוק וקשר גומלין מינימאלי עם הילד. בעוד שבני הנוער הרגילים דיווחו על השפלות מצד הורה בדרך כלל האב, שהשפיל גם את שאר בני המשפחה כחלק מתפקוד הורי שלילי, הרי שבני הנוער עם הנכות דיווחו על השפלות מצד האם והמכוונות רק אליהם ולא אל שאר בני המשפחה. לא רק זאת, אלא שגם האחים מחקים התנהגות האם ומעליבים את האח או האחיות עם הנכות. ממצאים דומים התקבלו גם בתחום הדחייה והחרם. למרות שלא נמצאו הבדלים בין שתי הקבוצות במידת הדחייה, הרי במאפייני הדחייה התקבלו הבדלים מובהקים המצביעים על כך שבני הנוער הרגילים סובלים יותר דחייה מקבוצת השווים ואילו בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית סובלים יותר נידוי ודחייה במשפחתם מבני הנוער הרגילים וגם כאן על ידי האם. מערכת היחסים המורכבת בין הילד עם הנכות לאמו נידונה כבר בדיון זה במימד הפגיעה הפיזית, אך לגבי השפלות ודחייה אימהית הוכח לאחרונה במחקר (Beck, Daley, Hastings & Stevenson, 2004), כי אמהות אכן מביעות רגשות שליליים לילדיהן עם הלקות יותר מאשר לילדיהן האחרים. לעיתים, חוסר הבנה והכרה במגבלות הילד ופיתוח ציפיות לא מציאותיות לגבי גורמת להענשתו או לחוסר אהבה הורית. הבעות ישירות של מתח, כעס, אכזבה ובושה של האם מילדה יוצרות בסופו של דבר דחייה, חוסר התייחסות ועד הזנחה.

לסיכום הדיון בהשערות 1 ו-2 העוסקות במאפייני הפגיעות ובאיתור הסביבות העלולות להעמיד את הנער עם הנכות ההתפתחותית במצבי סיכון לניצול ופגיעה, ניתן להיעזר במודל האקולוגי (Bronfenbrenner, 1977; Bronfenbrenner, 1989; Sobsey, 1994) המאפשר לנו לראות תמונה כוללת של הסביבות

ומערכות היחסים בהן קיימת התעללות. הרציונאל לשימוש במודל האקולוגי בתחום פגיעה והתעללות כלפי מוגבלים נשען על העובדה הסטטיסטית המצביעה על סביבות שבהן מוצאים תדירות רבה של מקרי התעללות ועל סביבות שבהן התדירות נמוכה. כלומר, נוסף לאפיוניהם ואישיותם של הקורבן ושל המתעלל יש לבחון גם את ההקשר שבו מתרחשים הדברים, תוך התייחסות לארבע המערכות האקולוגיות החל ממערכת המיקרו- המערכת המשפחתית שהילד חי בתוכה ובמחקר הנוכחי הודגם כיצד התנהגות הורית משפיעה גם על האחים בתוך המערכת וכיצד הם מתנהגים כלפי האח או האחות עם הנכות, מערכת המזן- מתייחסת לסביבה החברתית שבה חי הילד כמו: בית הספר, השכונה ובוחנת מה קורה לילד עם הנכות בסביבות אלה. מערכת האקו- מערכת רחבה יותר לדוגמא, מערכת החוק והמשפט שתידון בהרחבה בדיון על השערה 3 בהקשר של התעללות ונכות. וכלה במערכת המקרו- המתייחסת לדפוסים תרבותיים וחברתיים, עמדות ונורמות. המערכת הזו כוללת בתוכה את שלוש המערכות האחרות ויש השפעה הדדית בין ארבעתן. אם כן, מורכבות המודל האקולוגי וריבוי המשתנים הכלולים בו מרכז בתוכו את כל הגורמים האפשריים להסבר התופעה הנידונה במחקר זה.

השערה 3 : בחנה את מאפייני השיתוף והדיווח של בני הנוער משתי הקבוצות בפגיעות שעברו שכן, יש לכך השלכות לגבי המשך הפגיעה או הפסקתה וכן לגבי המשך הטיפול ומיצוי הדין עם הפוגעים. **בשיתוף** נבדקו: 1. המידה שבה בני הנוער משתפים אחרים במה שעבר עליהם, לעומת אי חשיפת הפגיעה והשארת הסוד אצלם. 2. את מי בוחרים בני הנוער משתי הקבוצות לשתף. **בדיווח**: נבדקו המקרים שדווחו למשטרה. כמו כן, המחקר בדק האם יש הבדלים בשיתוף ודיווח כאשר מדובר בפגיעה מינית או בפגיעה פיזית.

השערה **3 א**: גרסה כי בני נוער עם הנכות ההתפתחותית ישתפו פחות בפגיעות שעברו. ההנחה להשערה זו נבעה מהידוע בספרות המחקרית (Bryen et al., 2003) לגבי מבוגרים עם נכויות שאינם מדווחים על הפגיעות שעוברים ושהקורבן הטוב ביותר הוא זה שאינו מסוגל לספר. ולגבי ילדים, הספרות המחקרית (מרום ועוזיאל, 2001) מניחה כי הם יחשפו פחות את סודם כיוון שהם חוששים שלא יאמינו לדבריהם והם אף מחונכים לעיתים קרובות לציית לאדם המבוגר כך, ש"הלשנה" על מעשיו היא כמעט בלתי נתפסת עבורם. גם הפחד מפני הפוגע הוא גורם משתק ומעכב גילוי. השערה זו לא אוששה. דווקא בני הנוער עם הנכות שתפו בשיעורים גבוהים אחרים משמעותיים במה שחוו. כשמדובר בפגיעה מינית בני הנוער עם הנכות שתפו אחרים באותה מידה כמו בני הנוער הרגילים. וכשמדובר בפגיעה פיזית בני הנוער עם הנכות אף שיתפו יותר מבני הנוער הרגילים. כנראה שההבדל בין ההשערה לבין מה שקורה במציאות נובע אולי מהעובדה כי המבוגרים עם הנכות מרגישים פחות תמיכה מסביבם ומעדיפים לחיות עם הסוד. ואילו בני

הנוער שעוד גרים במשפחתם ומבקרים בבית הספר מרגישים שיש למי לפנות ולכן משתפים. מה גם, שלבני הנוער עם הנכות קשה להסתיר את הפגיעה בהם. הם מראים סימני לחץ ומצוקה ומתקשים להסתיר את ההלם והפגיעה ויש מי שקולט את הסימנים. את מי משתפים בני הנוער במה שעוברים? כאן התקבלו ממצאים חשובים שכן יש להם השלכות לגבי המשך הטיפול. לאחר פגיעה מינית, הנטייה החזקה אצל בני הנוער הרגילים היא לספר לחברים טובים. הסיבה לכך נעוצה בעובדה שהפוגעים מינית הם בני נוער מבית הספר או מהשכונה ונמצאים בקשר חברי כלשהו עם הקורבן וכנראה שהנפגעים לא רוצים לסבך ולהסתבך עם קבוצת השווים ולכן בוחרים לא לערב את המשפחה. כנראה, שלספר לחבר טוב מספקת אותם. אחת הפונקציות החשובות של החברות בגיל ההתבגרות היא התמיכה שנותנים חברים זה לזה בשעת משבר ובגיל זה בני נוער גם מרגישים קרובים יותר לחבריהם מאשר להוריהם. בנוסף, הנפגעים יודעים שאם יספרו לחבר טוב הסוד יישאר אצלו ובדרך כלל הוא לא ימליץ על פנייה למשטרה אלא ישמש רק כאוזן קשבת. במקרים שכן שתפו הנפגעים את המשפחה מדובר בפגיעה של זר בבנות ואז הנפגעות הרגישו יותר בטוחות לספר למשפחה כי זה לא יפגע בהן וביחסיהן עם החבר או החברים. לעומת זאת לשתף את ההורים בפגיעה של חברים יכול לפגום ביחסים העדינים עם קבוצת השווים שמצד אחד הם לעיתים פוגעים, אך מצד שני לא כדאי בגלל נגיעה כזו או אחרת להפסיד אותם. אצל בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית לא היה שיתוף כלל של החברים אלא הם שתפו בשני שליש מהמקרים את ההורים ובשליש מהמקרים גורמים מקצועיים כמו עובדת סוציאלית ויועצת. כנראה, שתמיכה אמיתית בני הנוער עם הנכות מקבלים ממבוגרים משמעותיים להם ולא מקבוצת השווים. חוקרים (Hughes et al, 1999), אכן מציינים כי בני נוער עם נכות התפתחותית מקושרים יותר למבוגרים מאשר לחברת השווים שלהם. למרות שיש חברויות בין בני נוער עם נכות התפתחותית הן כנראה שטחיות יותר ולא מהוות מקור לעזרה בשעת צרה. חלק מזה קשור במסוגלות הבין אישית הנמוכה שלהם וביכולות ניהול שיחה הדורשות מיומנויות כמו: הקשבה אמפטיית, הגבה מתאימה ועוד (Sohyun, SunYoung, & SunHi, 2003).

השערה 3 ב: גרסה כי במקרים של עבירה מינית או פיזית שנעשתה כלפי המתבגר, **פחות** מקרים שנעשו כלפי בני הנוער עם הנכות **ידווחו למשטרה** לעומת יותר מקרים שידווחו אצל בני הנוער הרגילים. שוב השערה זו שוערה בעקבות דיווחים מהספרות המחקרית (Petersilia, 2001) על כך שמקרים שבהם מעורבים אנשים עם לקויות נוטים להיות לא מדווחים. כשמדובר בניצול מיני נמצא במחקר הנוכחי שהשערה זו לא הוכחה. כלומר, דווקא אצל בני הנוער הרגילים אף מקרה של פגיעה מינית לא דווח למשטרה. הסבר לכך נובע מכמה סיבות: ראשית 35.7% מהנפגעים מינית לא גילו את סודם לאף אחד. קשה במיוחד הוא המקרה של נערה שנאנסה על ידי שלושה מחבריה לכיתה ולא שתפה אף אחד בכך. שנית,

כפי שצוין קודם לכן, בני הנוער הרגילים שתפו את חבריהם הטובים ובכך זה נגמר. לא היה בעקבות השיתוף של החבר הטוב פנייה למשטרה. בשאר המקרים מדובר באדם זר שפגע מינית ואז המשפחה טפלה בזה בכוחות עצמה בלי התערבות של המשטרה. לגבי בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית הממצא הקשה ביותר קשור לעובדה, שעל פניו ובניגוד להשערת המחקר נראה שיותר מקרים של פגיעה וניצול מיני שנעשו כלפי בני הנוער עם הנכות דווחו למשטרה בהשוואה לבני הנוער הרגילים, אך המציאות העגומה מראה שלא כך הדבר. רק ב 20.8% מהמקרים של פגיעה מינית הייתה חקירת משטרה. בכל שאר המקרים הקשים, כמעט ב 80% ממקרי הפגיעה המינית שתוארו בהרחבה בפרק הממצאים לא הייתה חקירת משטרה. עוד עולה מניתוח הממצאים כי היו מקרים לפי דיווחי הנבדקים שבהם ההורים נטו להפחית מחומרת הפגיעה ולא לייחס לה הרבה משמעות ואיכשהו לעבור לסדר היום. Sullivan (2002) טוען שבהתמודדות המשפחה של הילד עם הלכות יש לעיתים הכחשה שהוא עובר התעללות על ידי מישהו. כך יוצא שגם אם הילד משתף את הוריו הם בוחרים לטפל במקרה הפגיעה בעצמם ולא לערב את המשטרה. חוקרים (Roehrer Institute, 1994) טענו, שמקרים לא מדווחים למשטרה אצל אנשים עם לקויות מאותן סיבות שאנשים בלי לקויות לא מדווחים כמו: בושה, פחד, תלות, וחוסר ידע על תהליכים. כשמדובר בבני נוער עם נכות הם תלויים בהוריהם לשם דיווח למשטרה, יתכן וההורים בעצמם לא מעוניינים שבנם או ביתם עם הלכות יעברו תהליכי חקירה מפרכים והם בעצמם חסרי כוחות או מוטיבציה לעמוד מול רשויות החוק ולכן מעדיפים לפתור את המקרים בלי התערבות של החוק. יש לזכור שהפתרון הנקודתי של המשפחה בפגיעה המינית אינה פותרת את הבעיה מן השורש. לו יותר מקרים היו מגיעים לידיעת רשויות הטיפול והחוק אזי היו רואים שמדובר בתופעה מדאיגה. כיוון שההורים או גורמים טיפוליים אחרים מחליטים לפתור את הבעיות בעצמם על ידי אזהרה של הפוגע ואיום עליו שיפסיק את הפגיעה, או לדוגמה תביעה מהאחראי על ההסעות להחליף נהג ולהסתפק בזה, הרי שמקרי הפגיעה נשארים בלתי נראים ולא נחשפים. כך, הפוגעים לא נענשים על מעשיהם ויכולים להמשיך לפגוע באחרים ואין רישום וידע על כמות הפגיעות וסוגיהן. גם גורמים מקצועיים שהמתבגר עם הנכות דיווח להם על הפגיעה המינית לא ממהרים לפנות למשטרה אלא מנסים דרכים אחרות להפסיק את הפגיעה. הדבר נכון גם לגבי דיווחים למשטרה על פגיעה פיזית. בתחום זה ההשערה כן אוששה ונמצא שבעקבות פגיעה פיזית יותר מקרים של בני נוער רגילים דווחו למשטרה מאשר מקרים של פגיעה פיזית בבני הנוער עם הנכות. באותם מקרים שבהם ההורים היו הפוגעים פיזית במתבגר עם הנכות הוא דיווח על כך לאנשי מקצוע, אך מהדיווחים עולה שלא הייתה פנייה למשטרה אלא היה ניסיון לפתור את הבעיות בדרכים אחרות. Sobsey (1994) טוען כי הנוהג הוא להעביר את הדיווח לטיפול אדמיניסטרטיבי של עובדת סוציאלית ולא להעבירו לרשויות החוק

והמשפט, כנהוג לגבי עבירות דומות כנגד ילדים ומבוגרים ללא לקויות. מכאן יוצא, שלמרות שהמתבגרים עם הנכות שתפו ברוב המכריע של הפגיעות בהם מבוגרים מקצועיים, רק 39.1% מהם מרגישים שטפלו בתלונתם. שהרי, הפגיעות הפיזיות ממשיכות. אולי לתקופה קצרה הייתה למתבגר הקלה והיה נראה כי ההתערבות הצליחה, אך בטווח הרחוק יותר הפגיעה הפיזית נמשכה. אותו דבר לגבי פגיעות פיזיות שהנער עם הנכות סופג מבני נוער אחרים בסביבת המגורים. למרות שההורים ניסו להתערב ולהפסיק את הפגיעות, הרי הם המשיכו. Sullivan (2002) טוען שחלק מההורים מתמודדים עם הפגיעה בילד על ידי דווח על הפגיעה בפעם הראשונה אך לא בפעם השנייה והשלישית. אכן, מהדיווח של הנבדקים עולה שאב למתבגר עם הנכות ההתפתחותית שהגיש תלונה למשטרה על פגיעה פיזית בבנו עשה זאת פעם אחת אך לא בשאר הפעמים שבנו הוכה פיזית ונפגע על ידי בני נוער אחרים מהשכונה. אם כן, מתוך מקרי הפגיעה הפיזית, 33% מהמקרים אצל המתבגרים הרגילים דווחו למשטרה לעומת רק 8.3% אצל המתבגרים עם הנכות. ניתן לאמור שבהתייחס לשני סוגי הפגיעות שנעשות כנגד בני הנוער עם הנכות הן הפיזית והן המינית, המקרים שמגיעים לחקירת משטרה הם מזעריים ביותר. יש לעודד הורים וגורמים מקצועיים לפנות למשטרה ולדווח ולא לנסות לפתור את הבעיות לבד מול הפוגעים.

השערה 3 ג: גרסה כי ימצאו הבדלים בדרך הטיפול המשטרתי באותם מקרים שהוגשה תלונה למשטרה, בין שתי קבוצות המחקר, כך שבמקרה של בני הנוער הרגילים יותר מקרים יחקרו ויוגש בגינם כתב אישום לעומת מקרים שמעורבים בהם בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית. השערה זו אוששה לגבי מקרים של פגיעה פיזית. בכל המקרים שבהם בני נוער רגילים הגישו תלונה למשטרה על תקיפה, התלונה נחקרה והוגשו כתבי אישום לבית המשפט. כך עולה מדיווחיהם של בני הנוער הרגילים. באותם מקרים שבני הנוער עם הנכות הגישו תלונה למשטרה, נאמר להם שהמקרה ייבדק אך מאז לא קרה מבחינתם דבר. הממצא הזה מתיישב עם דבריו של Sobsey (1994) שמתאר את המצב בארה"ב וטוען כי למעלה ממחצית הפשעים המבוצעים כנגד קורבנות עם נכויות התפתחותיות לעולם אינם מדווחים לרשויות החוק, וכאשר הם כן מדווחים, מטפלים בהם לעיתים קרובות באופן מנהלי ולא באמצעות תביעה פלילית. עוד הוא מוסיף כי בדרך כלל ההתייחסות של רשויות החוק לפגיעה הנעשית כלפי אדם עם נכות היא כאל "מקרה מצער" ולא כמעשה פשע. במקרים של פגיעה מינית, לא ניתן לדבר על אישום ההשערה או הפרכתה לגבי הבדלים בדרך הטיפול המשטרתי כיוון שאף מקרה של פגיעה מינית בקרב הרגילים לא הובא לידיעת המשטרה. אך כן אפשר לדבר על דרך הטיפול המשטרתי באותם מקרים של פגיעה מינית בבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית שכן דווחו למשטרה. מתיאורי בני הנוער עולים רגשות של אכזבה גדולה. ראשית, מהתחושה שבחקירה לא האמינו להם וניסו לטעון שהם משקרים, ממצאים ונתפסים כלא אמינים. חלקם אפילו הצטערו שהגישו תלונה בגלל הצורך להוכיח שהם לא משקרים ושאלו עברו את מה שעברו. גם בדיווחה של

Petersilia (2001), היא טוענת ששוטרים כמו שאר הציבור מחזיקים בסטריאוטיפים על אנשים עם לקויות שכליות ולכן כשהפשע מדווח, לא מאמינים לקורבן וחושבים שהוא מפנטז או לא מפרש נכונה את האירוע שקרה. שנית, רגשות אכזבה עלו מכך שהפוגע לא נענש. בעצם, בני הנוער עברו חוויה קשה של פגיעה, אחר כך, נאלצו להתמודד עם חקירת משטרה צולבת ולא אוהדת ובסופו של תהליך לא קרה כלום והפוגע לא בא על עונשו. גם אם הוזמן לחקירה והפגיעה הופסקה, הרי מבחינת הנער הפגוע ישנו מצב של תסכול וחוסר סיפוק ואולי אפילו הרגשה שנעשה לו עוול ואף אחד לא משלם על כך. גם רגשות הנקם ממשיכות לעלות ויש הרגשה של חוסר יכולת להשלים עם המקרה ולסגור מעגל ולהתחיל לעבור תהליך ריפוי שכן, מבחינת הקורבן הפושע מסתובב חופשי. אם כן, מכל המקרים הקשים של הטרדה מינית ופגיעה מינית של מכרים, נהגים, משפחה ובני נוער בבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית רק מקרה אחד הגיע לידי כתב אישום. ניתן לסיכום השערה מספר 3 בנושא השיתוף והדיווח לאמור כי לרוב בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית כן שברו את השתיקה וספרו על הפגיעה שחוו אך מי שלא שבר את השתיקה אלו ההורים, גורמי טיפול אחרים וחוקרי המשטרה שהחליטו להשאיר את העניין כמו שהוא. אמר לי נער שעבר פגיעה מינית על ידי דודתו כשהיו ביחידות ולא היה עד למקרה: **"באתי פעמיים לחקירה במשטרה ושאלו אותי הרבה שאלות וגם הקליטו אותי. השמיעו לה (לדודה) את הקלטת אבל אז היא צחקה ואמרה: מה אתם מאמינים למפגר הזה, הוא חרמן, הוא ממציא. בסוף המשטרה הודיעה לאמא שלי שסוגרים את התיק מחוסר הוכחות. עד היום אני לא שוכח את מה שהיא עשתה לי"**

השערה 4: בחנה את מידת הנזק או ההשפעה שחווה הקורבן כתוצאה מהפגיעה בו לגבי שתי קבוצות המחקר. ההשערה גרסה כי בני הנוער משתי הקבוצות יחוו באופן דומה השפעה רגשית (פחד, עצב, הלם, כעס, בלבול), השפעה פיזית (כאבים ונזקים גופניים כתוצאה מפגיעה) והשפעה חומרית (נזק שנגרם לרכוש או לדבר בעל ערך) וכי לא יהיה הבדל בין בני הנוער עם הנכות לבין בני הנוער הרגילים. השערה זו שוערה על מנת לנפץ את המיתוס הקיים כי ילדים עם נכויות אינם יכולים להיות קורבנות כיוון שהם אינם סובלים מהתעללות בהם בשל היותם נטולי רגשות (Tharinger, Horton & Milles, 1990). מיתוסים שכאלה, הקיימים בחברה רק מגבירים את הסיכון לפגיעה בילדים עם נכויות. השערה זו אוששה ואכן לא רק שבני הנוער משתי הקבוצות חווים באותה מידה השפעה פיזית וחומרית של הפגיעה בהם, אלא שבני הנוער עם הנכות ההתפתחותית חווים השפעה רגשית במידה רבה יותר מבני הנוער הרגילים. ממצא זה מתיישב עם דבריו של Westcott (1993) כי הטרואומה שממנה סובלים קורבנות בעלי כל סוגי הנכויות חמורה מבחינה רגשית, פסיכולוגית וחברתית בדיוק כמו הטרואומה שעוברים ניצולי פשיעה שאינם נכים, ולמעשה

הטראומה הרגשית עלולה להיות אף יותר חמורה וממושכת יותר בקרב אוכלוסיית הנכים. Moor (2001) טוען כי ילדים עם פיגור שכלי, בניגוד למה שמקובל לחשוב, הם עם רגישות חברתית גבוהה במיוחד והם חשים בדחייה כלפיהם במגעים היום יומיים עם אחרים. התגובה הרגשית השלילית המכוונת כלפיהם פוגעת בהם מאוד ומשפיעה על פיתוח דימוי עצמי שלילי. חוקרים (Research Note, 1995) אף מציינים כי להצקות, והטרדות פיזיות ומיניות יש השפעה קשה על חייהם של אנשים עם לקויות עד כדי כך שהם נאלצים לשנות את צורת חייהם על מנת להימנע ממפגש עם הפוגע או מפחד שזה יקרה להם שוב. אכן, במחקר הנוכחי בני הנוער עם הלקות שדיווחו על ההשפעה הרגשית ספרו שהם לא יורדים למטה לשחק, נשארים בבית, כשנאלצים לעבור בשכונה הם מחפשים דרכים עוקפות, בנות שעברו פגיעה מינית על ידי נהג הסעה החלו להשתמש בתחבורה ציבורית ועוד. מחקרים (Mensell & Sobsey, 2001), שבדקו את ההשפעות של התעללות פיזית ומינית בילדים באוכלוסייה הכללית דברו על הופעת סימפטומים של הפרעה פוסט טראומטית (PTSD), על חרדות, דיכאון, כעס ובעיות התנהגות. ההשפעה יכולה להיות מינורית או קשה. חלק מבני הנוער עם הנכות דיווחו על סימפטומים דומים של חוסר תיאבון, בלבול, הסתגרות בבית, בכי, חלק מהנבדקים אמרו שהם עדיין "חושבים על זה" "זה לא יוצא לי מהראש". מעניינים היו דבריו של בן עם נכות התפתחותית שעבר פגיעה מינית על ידי שכן ותיאר את ההשפעה של הפגיעה עליו: מאז המקרה הוא מפחד שהוא הומו. הספרות המחקרית (Mensell & Sobsey, 2001), מציינת כי ידוע יותר על הרגשות של בנות אחרי פגיעה מינית ומעט ידוע על הרגשות של בנים אחרי שנפגעו מינית אך אחד ההשפעות שכן נמצאו היא עיסוק בשאלת הזהות הגברית, שכן הקורבן מאמין שיכול היה להגן על עצמו ואם לא עשה זאת, מה זה אומר עליו.

ההשפעה של הפגיעה על הקורבן עם הלקות תלויה במספר גורמים (Petersilia, 2001) :

1. סוג הקשר ואיכות הקשר הראשונית שיש לקורבן עם הפוגע. ככל שהקשר קרוב יותר והפוגע הוא בעמדת "אוהב" "ניתן לאמון", כך ההשפעה של הפגיעה הורסת ופוגעת יותר.
2. מספר התקיפות שהקורבן חווה.
3. התגובה של המשפחה ושל אחרים משמעותיים לפגיעות של הקורבן. ככל שלאנשים משמעותיים סביב הקורבן יש דעה שלילית על מה שקרה כמו: האשמה של הקורבן, לא מוכנים לדבר על זה, לא מאמינים שזה קרה או מגנים על הפוגע, כך התוצאות הפסיכולוגיות של השפעת הפגיעה קשות יותר ומקשות על התמודדות. לסיכום השערה זו, ניתן לאמור כי גם בני הנוער הרגילים וגם בני הנוער עם הנכות ההתפתחותית חווים בשיעורים גבוהים השפעות קשות, תוצאה של הפגיעה בהם. ההשפעות הן רגשיות,

פיזיות וחומריות. אלא שבמחקר הנוכחי נמצא כי בתחום ההשפעה הרגשית, בני נוער עם נכות התפתחותית סובלים במידה רבה יותר.

לסיכום, ניתן לאמור כי המחקר הנוכחי השיג את מטרתו העיקרית בכך שחשף לראשונה בישראל את מימדי תופעת הפגיעה לסוגיה בלקות ספציפית (נכות התפתחותית) ובאוכלוסייה ספציפית (בני הנוער) תוך כדי השוואה לאוכלוסייה רגילה מאותו הגיל. כמו כן, תרומתו של המחקר נוכחי בכך, שניתן ללמוד רבות מתוך המאפיינים הייחודיים של הפגיעות כפי שהתקבלו מהסיפורים והתיאורים של הנבדקים כחלק משיטת המחקר האיכותנית, נתונים ומאפיינים שלא היו מתקבלים לולא הדיווח העצמי של הנבדקים.

תרומת המחקר:

למחקר הנוכחי תרומה תיאורטית רבה ביישום המודל האקולוגי להבנת מצבי חיים של אנשים, ילדים ובוגרים עם מוגבלויות. המודל מאפשר מיפוי וניתוח של שתי מערכות שהודגשו במחקר זה: המערכת התרבותית ארגונית והמערכת האישית והבין אישית. המערכת הראשונה, מצביעה על התרבות וערכיה ודרכי ההתייחסות שלה כלפי אנשים עם נכויות כמשתנים המשפיעים באופן ישיר על חייו של הפרט. הכוונה כאן לסטיגמות חברתיות, למיתוסים על נכים ולדעות היוצרות מחסומים בדרכו של הפרט להשתלבות בחיים סביבו ומחמירות לא פעם את מצבי הפגיעה בו. המערכת השנייה, מצביעה על משתנים הקשורים באישיותם של האנשים הסובבים את הפרט ובאינטראקציה שיש להם איתו. ניתן דרך מערכת זו להסביר התנהגויות של התעללות דווקא מצד אנשים הקרובים לילד: בני משפחה, מכרים, נותני שירותים ועוד.

למחקר הנוכחי גם תרומות יישומיות (הנגזרות גם הן מהמודל האקולוגי המצביע על הצורך להפעיל תוכניות התערבות בכל הרמות החל ברמה הכלל תרבותית חברתית וכלה ברמה האישית):

תרומה בתחום חברתי:

תחום המודעות הציבורית: עבודה זו הדגימה כיצד לדעות קדומות וסטריאוטיפים יש תפקיד משמעותי בסיכון המוגבר של ילדים ואנשים עם נכויות לעבור התעללות. תהליכים חברתיים המחזקים את הדעות השליליות כלפי אנשים נכים מסייעים ליצירת חיץ ברור בין החברה "הנורמאלית" לאוכלוסיית הנכים. הפרדה זו מעמידה את הנכים בעמדה תת אנושית מרוחקת ומאיימת- מקלה, מצדיקה ולעיתים אף מעודדת יחס לא אנושי כלפיה (מרום ועוזיאל, 2001; רייטר, 2004). יש לעלות לסדר היום הלאומי את הבעיה ולפעול תחת מדיניות ציבורית מוגדרת וברורה למיגור התופעה. יש לפעול בדרכים חינוכיות וחברתיות המדגישות סובלנות, ערכים, קבלת השונה ושיתופו על מנת לגרום לשינוי עמדות בציבור וליצור

אווירה חברתית מקבלת. שינוי עמדות ממוקד חייב להיעשות גם עם גורמים ספציפיים שבאים במגע עם הילד הנכה. לדוגמא: שוטרים וחוקרי נוער. במחקר הנוכחי דיווחו הנבדקים עם הנכות על ההתייחסות של אנשי החוק כלפיהם באי אמון ונתנו להם הרגשה שהם ממצאים. יש ללמד שוטרים וחוקרים על נכויות ולנפץ מיתוסים קיימים אודותם. כמו כן, יש ללמד אותם על גורמי סיכון ומצבים שבהם בני הנוער מתנסים. לדוגמא: שוטרים וחוקרים צריכים לדעת כי אחד המאפיינים של הפגיעה קשור בעובדה שהפוגע מחפש הזדמנות להישאר עם הקורבן ביחידות על מנת שלא יהיו עדים למעשיו כמו לדוגמא נהג הסעה שמשנה מסלול הורדת הילדים כך, שבסופו של דבר יישאר עם הקורבן לבד. שינוי עמדות חייב להיעשות גם עם הורים. לדוגמא: לעודד הורים להגיש תלונה על פגיעה בילדיהם ולא לפתור את הבעיה בעצמם.

תרומה בתחום החקיקה, החוק הקיים ויישום:

יש צורך לחקק חוקים חדשים שיבטיחו את מימוש זכויותיהם של נכים מעל גיל 18 גם אם הדבר עלול להביא להתנגדות הוריהם. במחקר הנוכחי עלה באופן בולט הקושי של בני הנוער מעל גיל 18 לממש את זכויותיהם ולהשתמש בכספם לאיכות חייהם בגלל הרצון של הוריהם לשלוט בכספים לא להם. יש להבטיח חוקית את זכויותיהם של אנשים עם נכויות לקיים חיים עם איכות חיים תוך שהם בוחרים ומחליטים על חייהם. יישום ואכיפת חוקים קיימים: במחקר הנוכחי הודגם כיצד חוקים קיימים לא מיושמים וגורמים להגברת הסיכון לפגיעה בנכים. מלווה, שעל פי חוק, צריך להימצא בכל הסעה לא נמצא וכך התלמידים נשארים מופקדים ללא ביטחון. במקביל יש לפעול בתחום הענישה כך, שהתנהגות גזענית, מנצלת ופוגעת תיענש בחומרה.

תרומה בתחום האיתור והזיהוי:

השאלון ששימש במחקר הנוכחי ככלי מחקרי יכול לשמש ככלי לאיתור וזיהוי של מצבי סיכון בסביבתו של הילד, בידן של יועצות חינוכיות, עובדות סוציאליות ומחנכות. זהו ערוץ שדרכו ניתן לזמן שיחה על דברים מסוג זה. ניתן לראיין את הילד על ידי השאלון המובנה כשעולה חשד שהילד הוא קורבן או כאשר רוצים להכיר את הילד טוב יותר ולבחון את סביבתו הקרובה- האם יש מישהו שמציק לו ופוגע בו או שהוא חש בטוח בסביבתו. מניסיון של מבצעת מחקר זה, ילדים ספרו ושתפו רק מפני ששאלו אותם והתעניינו בהם. ישנם מצבים רבים שילדים לא יפנו מרצונם ויספרו, אלא אם כן ישאלו אותם ישירות. בשאלון הנוכחי היה מקום לכתוב הערות חופשיות, בני נוער שענו על השאלון הוסיפו דברים מסוג זה: "תודה לך על השאלון הזה, הוא חשוב, אני מרגיש שסיפרתי כמו לידיד". "השאלון מעניין, תודה שעזרת לי". ניתן ללמוד מתגובות מעין אלו שלבני הנוער חסר ערוץ תקשורת ואולי אף אחד מעולם לא באמת התעניין בחוויות שהם חווים בסביבתם הקרובה. השאלון בהחלט יכול להוות גירוי לשיחה מתעניינת בילד.

תרומה בתחום תוכניות המניעה ההתערבות:

ניתן בעקבות ממצאי המחקר הנוכחי לפתח תוכניות מניעה רלוונטיות אוכלוסייה ורלוונטיות נושאים. לדוגמא: התייחסות לנושא ההסעות והנהגים והתמודדות עם מצבים אלה, התייחסות למצבי סחיטה, זיהו מצבי סיכון בסביבה וכו'. Sobsey (1994) מדבר על בניית תוכנית מניעה בעלת תקפות אקולוגית - התאמת תוכנית מניעה לסביבה שבה מצוי הפרט (משפחה, פנימייה, השתלבות במקום עבודה). במקביל יש להגביר את הערכתם העצמית של בני הנוער עם הנכות ואת שליטתם בחייהם. ללמד אותם על זכויותיהם ודרכים להתנגדות להתעללות בהם. יש לעודד את בני הנוער לשתף, לדווח ולחשוף את מה שקורה להם ללא פחד. במקרה ואין מי שיקלוט את זעקתם, עליהם להמשיך ולחשוף את סודם לכל מי שיהיה מוכן לשמוע ולא לוותר או להשלים עם המצב, עד שיטפלו בתלונתם.

במחקר הנוכחי הייתה התייחסות של הנבדקים להשלכות של הפגיעות בהם על מצבם הנפשי רגשי. חלק מהתגובות שהנבדקים דיווחו עליהם היו של פחד, חרדה, התבודדות וירידה בדימוי העצמי כתוצאה מהפגיעה. יש לעזור למתבגרים להתמודד עם הפגיעה ולא להשאיר אותם ללא מענה טיפולי. כמוכן שלכך יש ליצור מסגרות טיפוליות שתיתנה מענה מתאים.

לסיכום, ממצאי המחקר הנוכחי מעמידים לפנינו אתגרים חברתיים וחינוכיים. רייטר (2004) מציינת כי האתגר הוא כפול: מצד אחד לגדל דור של אנשים צעירים שידעו לקבל את בני גילם ובני גילם הנכים, וייתייחסו לכל אחד ואחת בכבוד ובסובלנות, ומצד שני לגדל ולהעצים דור של אנשים עם נכויות שידע לעמוד על זכויותיו, וילחם כנגד גילויים של ניצול ופגיעה בו בדרכים חוקיות וחברתיות.

מגבלות המחקר:

1. במחקר הנוכחי השתתפו 50 בני נוער רגילים ו- 50 בני נוער עם נכות התפתחותית, זהו מדגם מצומצם. יש לשאוף למדגם גדול יותר.
2. במחקר הנוכחי שיטת איסוף הנתונים הייתה כזו שחלק מהנבדקים רואיינו וחלקם ענו על השאלון באופן עצמאי. יש לשאוף לשיטת איסוף נתונים אחידה.
3. ממצאי המחקר הנוכחי הם בבחינת הערכת פחת- סביר להניח כי ישנם מקרי פגיעה שלא נחשפו בגלל הסיבות הבאות: א. מאחר ומדובר בנושא רגיש הדורש חשיפה עצמית יתכן והיו בני נוער שהחליטו לא לחשוף את סודם ולא לשתף. ב. יתכן והיו מצבים שבני הנוער עם הנכות נוצלו אך הם אינם מודעים לעובדה הזאת ולכן לא ספרו. ג. מספר הורים וילדים התנגדו להשתתפותם במחקר מסיבות שונות. יתכן גם בגלל הרצון להסתיר מצב של פגיעה שנעשה כלפי הנער או הנערה.

המלצות להמשך:

המחקר הנוכחי בחן סוג לקות ספציפית, את הנכות ההתפתחותית (פיגור שכלי גבולי וקל) בהקשר של חשיפה למצבי סיכון. יש להמשיך ולחקור את הנושא על כל היבטיו גם לגבי סוגי לקויות אחרים (נכויות פיזיות, אוטיזם, עיוורון) מתוך הנחה, כי לכל לקות המאפיינים המיוחדים לה במפגש עם גורמי סיכון לפגיעה והתעללות. לאחרונה, ככל שגוברת ההתעניינות בנושא ונערכים דיונים וכנסים המעלים את התופעה לסדר היום, נשמעים בפורומים פנימיים עדויות מהשטח על מצבי התעללות בילדים עם נכויות. כך עלה באחת הפעמים דווח מפי מורים ואנשי מקצוע נוספים על ריבוי מקרים של בנות עם נכות פיזית קשה שחוו פגיעה מינית במעלית בבית הספר או במוסד בו הן שהו על ידי הסייעים והמטפלים הצמודים שלהן. על מנת שעדויות אלה יקבלו תוקף מחקרי, יש כמובן להמשיך ולחקור בדרכים המדעיות המקובלות.

כדי לשבור את קשר השתיקה עלינו לאסוף נתונים וסיפורים אישיים על אנשים עם נכויות התפתחותיות,

שהיו קורבנות לפשעים (בריין, 2002)

אני תקווה כי עבודה זו הצליחה ולו במעט לשבור חלקים מקשר השתיקה.

רשימה בבליוגרפית

ארהרד, ר. (2000). ערכה לאבחון מאפיינים של אלימות בית ספרית. משרד החינוך מחלקת פרסומים.

בנבנישתי, ר. (2002). אלימות במערכת החינוך- תשס"ב. דוח ביניים על ממצאי סקר בקרב התלמידים. ירושלים: משרד החינוך לשכת המדען הראשי.

ברייך, ד. (2002). קורבנות, שהינם אנשים עם נכויות התפתחותיות, שוברים את קשר השתיקה. סוגיות בחינוך מיוחד ובשיקום, 17, (2) 15-7, אחווה הוצאה לאור.

גל, ט. ווינדמן, ו. (2002). ילדים נפגעי עבירה בישראל: ריבוי קשיים, מיעוט מענים. ביטחון סוציאלי, 63: 210-235.

דוח' הועדה לזכויות הילד בראשות השופטת סביונה רוטלוי. 17.9.03

וילנאי, מ. (יו"ר) (2001). דוח הועדה לצמצום האלימות בקרב ילדים ונוער במערכת החינוך.

זומר, א. (2003). נייר עמדה המוגש למועצה לשלום הילד כסיוע לפרקליטות מחוז תל אביב.

מרום, מ. ועוזיאל, ל. (2001). סקירת ספרות בנושא ילדים עם נכויות במצבי סיכון. ירושלים: ג'וינט- מכון ברוקדייל.

רולידר, ע., לפידות, נ. ולוי, ר. (2000). תופעת ההצקה בבתי ספר בישראל. המכללה האקדמית עמק יזרעאל.

רייטר, ש. (2004). מעגלי אחווה: לשבירת הקשר בין מוגבלות לבדידות. חיפה: הוצאת אחווה.

שיינין, מ. (1997). עמדות תלמידי בתי ספר יסודיים כלפי הילד עם הליקוי ההתפתחותי. תזה לדוקטורט, הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה.

- Abramson, H. W. (2002). Stop the violence break the silence. U.S.A.: Safe Place
- Allen, L J. & Sigafos, J. (2000). Friendship and loneliness among Australian children with special education needs. The Journal of International Special Needs Education, 3, 12-20.
- Andre, C.E. (1985). Child maltreatment and handicapped children: An examination of family characteristics and service provision. Child Abuse and neglect, 14 (2), 207- 217.
- Ashcroft, J., Daniels, D.J. & Gillis, W. (2000). First response to victims of crime who have a disability: A handbook for law enforcement officers on how to approach and help crime victims. Washington, DC: US department of Justice.
- Baladerian, N. (1991). Sexual abuse of people with developmental disabilities. Sexuality and Disability, 9 (4), 323- 335.
- Beck, A., Daley, D., Hastings, R. P. & Stevenson, J. (2004). Mothers expressed emotion towards children with and without intellectual disabilities. Journal of Intellectual Disabilities, 48, (7), 628- 638.
- Birrell, R. & Birrell, J (1968). The maltreatment syndrome in children: A hospital survey. Medical Journal of Australia, 2, 1023-1029.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development.

American Psychologist, 32, 513-531.

Bronfenbrenner, U. (1989). Ecological systems theory. Annals of Child Development, 6, 187-

249.

Bryen, D.N., Carey, A. & Frantz, B. (2003). Adults who use augmentative communication and

their experiences as victims of crimes. Augmentative and Alternative Communication,

19 (2), 125- 134.

Busser, J.A., Carruthers, C.P. & Hyams, A.L. (1996, October). Preferences of high school

students in leisure activities: Gender and ethnicity Differences. The 1996 Leisure

Research Symposium, Kansas City, MO.

Carmody, M.(1991).Invisible victims: Sexual assault of people with intellectual disability.

New Zealand Journal of Intellectual Disabilities, 17, 229- 236

Chamberlain, A., J. Ruah, A. Passer, M. McGrath, and R. Burkett. (1984). Issues in fertility

control for mentally retarded female adolescents: Sexual activity, sexual abuse, and

contraception. Pediatrics, 73,(4), 445-450.

Crosse, S., Elyse, K & Ratnofsky, A. (1993). A Report on the Maltreatment of Children with Disabilities. Washington, DC: National Center on Child Abuse and Neglect, U.S. Department of Health and Human Services.

Department of Justice (2001). Criminal victimization in United States, 1999 statistical tables. Washington, D.C.: Department of Justice.

Doe, T. (1997). Towards an understanding: An ecological model of abuse. Developmental Disabilities Bulletin, 18 (2), 13- 20.

Elmer, E. & Gregg, G.S. (1967). Developmental characteristics of abused children. Pediatrics. 40, (4, Part I), 596-602.

Fiedler, C.R. & Antonak, R.F. (1991). Advocacy. In: J.L. maston & Mulick J.A. (Eds). Handbook of mental retardation. Pergamon General Psychology Services.

Finkelhor, D. (1995). The victimization of children in developmental perspective. American Journal of Orthopsychiatry, 65 (2), 177- 193.

Finkelhor, D. (1998). The responses of preadolescents and adolescents in a national victimization survey. Journal of Interpersonal Violence, 13 (3), 362- 382

Gil, D.G. (1970). Violence against children: Physical child abuse. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Greenbaum, C. W. & Auerbach, J. G. (1998). The environment of the child with mental retardation: Risk, vulnerability and resilience. In: J.A. Burack, R.M. Hodapp & E. Zigler (Eds.). Handbook of mental Retardation and development. Cambridge: Cambridge University Press.

Gresham, F. M. & MacMillan, D. L. (1997). Social competence and affective characteristics of students with mild disabilities. Review of Educational Research, *67*, 377- 415.

Hall, L. J. & Strickett, T. (2002). Peer relationship of preadolescent students with disabilities who attend a separate school. Education and Training In Mental Retardation and Developmental Disabilities, *37*, 399- 408.

Hall, L. J. & McGregor, J. A. (2000). A follow- up study of the peer relationships of children with disabilities in an inclusive school. J. Spec. Educ. *34*: 14- 126, 153

Hart, S.N., Germain, R. & Braasard, M.R. (1987). The challenge: To better understanding and combat psychological maltreatment of children and youth. In M.R. Bassard, R. Germain & S.N. Hart. (Eds.), Psychological maltreatment of children and youth. pp. 3- 24, New- York: Peramon.

- Hughes, C., Rodi, M.S., Lorden, S.W., Pitkin, S.E., Derer, K.R., Hwang, B. & Cai, X. (1999). Social interaction of high school students with mental retardation and their general education peers. Am. J. Ment. Retard. 104: 533- 544.
- Jarvelin, M.R., Laara, E., Ratakallio, P., Moilanen, I. & Isohanni, M. (1994). Juvenile delinquency, education and mental disability. Exceptional Children 61 (3), 230- 241.
- Joep, T.A., Bakker, A. & Bosman, M.T. (2003). Self image and peer acceptance of Dutch students in regular and special education. Learning Disabilities Quarterly 26, 305- 316.
- Johnson, J.H. & Fennell, E.B. (1992). Aggressive, antisocial and delinquent behavior in childhood and adolescence. In: C.E. Walker & M.C. Roberts (Eds.). Handbook of Clinical Child Psychology. New York: John Wiley and Sons.
- Kelly, L (1992). The connection between disability and child abuse: A review of the research evidence. Child Abuse Review 1, 157- 167.
- Lujan, C., Debruyne, L.M., May, P. A. & Bird, M.E. (1989). Profile of abused and neglected American Indian children in the Southwest. Child Abuse and Neglect, 13, 449- 461.
- Llewelyn-Scorey, C. (1998). Protection from Sexual Abuse: A Statement of Current Responsibilities, Disability Operations. Department of Families, Youth and Community Care, Brisbane.

- Marchant, R. & Page, M. (1992). Bridging the gap: Child protection work with children with multiple disabilities. Child Abuse Review, 1 (3), 179- 183.
- Marge, D.K. (2003). A call to action: Ending crimes of violence against children and adults with disabilities. A Report for the Nation, NY: Upstate Medical University
- Marini, Z, Fairbairn, L. & Zuber, R. (2001). Peer harassment in individuals with developmental disabilities: Towards the development of multi dimensional bullying identification model. Developmental Disabilities Bulletin, 29, (2), 170- 195.
- McCabe, M.P., Cummins, R.A. & Reid, S.B. (1994). An empirical study of sexual abuse of people with intellectual disabilities. Sexuality and Disability, 12, 297- 306.
- Milne, R. & Bull, R. (2000). Interviewing vulnerable people. In: Investigative interviewing: Psychology and practice, pp. III- 28. Wiley Series in the Psychology of Crime, Policing and the Law, Wiley, New York
- Moor, D. G. (2001). Reassessing emotion recognition performance in people with mental retardation: A review. American Journal on Mental Retardation, 106, 481- 503.
- Newport, P. (1991). Linking child abuse with disability. London: Barnardos.

Nosek, M.A., Howland, C.A. & Young, M.E. (1998) "Abuse of Women with Disabilities: Policy Implications". Journal of Disability Policy Studies, 8 (1,2), pp.158-175.

O'morre, A.M. & Hillery, B. (1989). Bulling in Dublin schools. Irish Journal of Psychology, 10, 426- 441.

Peetsma, T., Vergeer, M., Roeleveld, J. & Karsten, S.(2001). Inclusion in education: Comparing pupils' development in special and regular education. Educational Review, 53, 125- 135.

Petersilia, J. (2001). Crime victims with developmental disabilities: A review essay. Criminal Justice and Behavior, 28, 655- 694.

Petersilia, J. 15 January 1998. "Persons with Developmental Disabilities in the Criminal Justice System: Victims, Defendants, and Inmates." Statement before the California Senate Public Safety Committee, California Legislature.

Petersilia, J., Foote, J. & Crowell, N.A. (2001). Crime victims with developmental disabilities: Report of workshop. Washington DC: National Academy Press.

Reiter, S.,Schainin, M. & Tirosh, E. (1998). Israeli elementary school students' and teachers' attitudes towards mainstreaming children with disabilities. Special Services in the School, 13, 33- 46.

Roeher Institute. (1994). Violence and people with disabilities: A review of the literature.

Ottawa, ON: National Clearinghouse on Family Violence.

Sale, P. & Carey, D.M. (1995). The sociometric status of students with disabilities in full inclusion school. Exceptional Children, 62, 6- 19.

Sanders, A., Creaton, J. Bird, S. & Weber, L. (1997). Victims With Learning Disabilities: Negotiating the Criminal Justice System. Oxford, England: University of Oxford, Centre for Criminological Research.

Santich, M. & Kavanagh, D.J. (1997). Social adaptation of children with mild intellectual disability: Effects of parietal integration within primary school. Australian Psychologist, 32, 126- 130.

Sherry, M. (2000, January). Hate crimes against people with disabilities. School of Social Work, University of Queensland.

Shessel, I. & Reit, H.B. (1999). Experiences of adults with learning disabilities: Positive and negative impacts and outcomes. Learning Disability Quarterly, 22, 305- 316.

- Sigmon, J. & Edmunds, C. (2002). Victimization of individuals with disabilities. In A. Seymour, M. Murray, J. Sigmon, M. Hook, & C. Edmunds (Eds.), National victim Assistance Academy (Ch.15). U.S.A.
- Sobsey, D. (1992) Violence and Abuse in the Lives of People with Disabilities, Paul H. Brookes, Baltimore.
- Sobsey, D. (1994). Violence and Abuse in the Lives of People with Disabilities. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Company.
- Sobsey, D. & Calder, P. (1999). Violence against people with disabilities: A conceptual analysis. Unpublished manuscript. Washington, DC: National Research Council.
- Sobsey, D. & Mansell, S. (1990). The prevention of sexual abuse of people with developmental disabilities. Developmental Disabilities Bulletin 18 (2), 51- 66.
- Sobsey, D., Randall, W. & Parrila, R.K.(1997). Gender differences in abused children with and without disabilities. Child Abuse and Neglect, 21, 707- 720.
- Sohyun, L., SunYoung, Y. & SunHi, B. (2003). Characteristics of friendships between children with and without mild disabilities. Education and Training in Developmental Disabilities, 38, (2), 157- 166.

- Sorensen, D. (1997). "The Invisible Victims." Impact. Minneapolis, MN: University of Minnesota, Institute on Community Integration (UAP)/Research and Training Center on Community Living.
- Sullivan, P.M. (2000). Violence and abuse against children with disabilities. Unpublished paper. Center for Abused Children with Disabilities, Boys Town National Research Hospital.
- Sullivan, P.M. (1999). Violence and abuse against children with disabilities. Washington, DC: National Research Council.
- Sullivan, P.M & Knutson, J.F. (2000). Maltreatment and disabilities: A population based epidemiological study. Child Abuse and Neglect, 24, (10), 1257- 1273.
- Sullivan, P.M & Knutson, J.F. (1998). The association between child maltreatment and disabilities in a hospital-based epidemiological study. Child Abuse & Neglect. 22(4), 271-288
- Sullivan, P.M., Vernon, M. & Scanlan, J.M. (1987). Sexual abuse of deaf youth. American Annals of the Deaf, 132, 256- 262.
- Tharinger, D., Horton, C.B. & Milles, S. (1990). Sexual abuse and exploitation of children and adults with mental retardation and other handicaps. Child Abuse and Neglect, 14, 301- 312.

Thompson, D., Whitney, I & Smith, P.K. (1994). Bulling of children with special needs in mainstream schools. Support for Learning, 9(3) 103- 107.

Tyiska, C.(1998). "Working With Victims of Crime with Disabilities." Office for Victims of Crime Bulletin, Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office for Victims of Crime.

Verdugo, M.A., Bermejo, B.G. & Fuertes, J. (1995). The maltreatment of intellectually handicapped children and adolescents. Child Abuse and Neglect, 19, (2), 205- 215.

Vig, S. & Kaminer, R. (2002). Maltreatment and developmental disabilities in children. Journal of Developmental and Physical Disabilities, 14, 371- 386.

Von Hentig, N. 1948. The Criminal and His Victim. New Haven, CT: Yale University Press.

Westcott, H. (1993). Abuse of children and adults with disabilities. London: NSPCC.

Westcott, H. & Cross, M. (1996). This far and no further: Towards ending the abuse of disabled children. Birmingham: Venture Press.

Wilson, C & Brewer, N. (1992). The incidence of criminal victimization of individuals with an intellectual disability. Australian Psychologist, 27, 114- 117.

Wolbring, G. (1994) "Violence and Abuse in the Lives of People with Disabilities".

Young, M., Nosek, M. Howland, C. Chanpong, G. & Rintala, D. (1997). Prevalence of abuse of women with physical disabilities. Archives of Physical Medicine and Rehabilitation. Special Issue 78(December): 34-38.

שאלון חשיפה למצבי התעללות ופגיעה

שלום רב,
אני מודה לך שהסכמת להשתתף במחקר חשוב זה אודות פגיעה ואלומות כלפי ילדים ובני נוער. השאלון הוא אנונימי (אינך חייב/ת לכתוב את שמך), אך אם במהלך מילוי השאלון או בסופו תרצה/תרצי לשוחח על הדברים ששיתפת, אנא פנה/ פני אל יפעת 050-654321 אודה לך אם תענה/י על השאלון בכנות וברצינות. תודה על ההשתתפות.

לשאלון שלושה חלקים: חלק א: פגיעה פיזית. חלק ב: פגיעה מינית. חלק ג: פגיעה רגשית

רקע אישי

1. האם את/ה: זכר נקבה
2. מהו גילך _____
3. כיתה _____
4. מצב משפחתי של הורי: נשואים גרושים
 חד הורי אלמנים
5. אני גר: בבית בפנימייה אחר _____
6. ארץ לידה _____ שנת עליה _____

האם היית פעם קורבן לפשע או ניצול?

כן

לא

חלק א' - חשיפה לפגיעה והתעללות פיזית.

חלק זה בודק האם היית קורבן למעשי אלימות נגדך (לא מיני). לדוגמא: האם שדדו אותך, התקיפו אותך, היכו אותך, איימו עליך.

1. האם מישהו גנב ממך משהו השייך לך (כמו: שעון, כסף, חפץ אישי)?

כן לא

א. מה גנבו לך? _____

ב. מי עשה לך זאת?

בן משפחה (הורה, אח, סבא, קרוב) פרט: _____

חבר, מכר, שכן פרט: _____

צוות, סייעת, מורה, צוות רפואי פרט: _____

אדם זר (שאינך מכיר) פרט: _____

ג. מאיפה גנבו לך?

מהגוף שלי, ממני

מהבית שלי

מהחצר שלי

בבית הספר

ממקום אחר _____

ד. כמה פעמים זה קרה?

פעם אחת

מספר פעמים

באופן קבוע

ה. האם במהלך הגניבה ממך הפעילו נגדך כוח פיזי? (מישהו לקח ממך בכוח)

כן לא

אם כן, תאר מה קרה: _____

---

2. האם מישהו איים לפגוע בך? (הודיע לך שהוא יפגע בך)

כן לא

א. מי עשה לך זאת?

בן משפחה (הורה, אח, סבא, קרוב) פרט: _____

חבר, מכר, שכן פרט: _____

צוות, סיעת, מורה, צוות רפואי פרט: _____

אדם זר (שאינך מכיר) פרט: _____

ב. היכן זה קרה?

בבית שלי

בסביבה שאני גר, בשכונה

בבית הספר

במקום ציבורי (אוטובוס, קניון, רחוב)

ג. כמה פעמים זה קרה?

פעם אחת

מספר פעמים

באופן קבוע

תאר מה קרה? _____
 _____
 _____

3. האם מישהו התקיף אותך, היכה אותך?

כן לא

א. מי עשה לך זאת?

בן משפחה (הורה, אח, סבא, קרוב) פרט: _____

חבר, מכר, שכן פרט: _____

צוות, סיעת, מורה, צוות רפואי פרט: _____

אדם זר (שאינך מכיר) פרט: _____

ב. היכן זה קרה?

בבית שלי

בסביבה שאני גר, בשכונה

בבית הספר

במקום ציבורי (אוטובוס, קניון, רחוב)

ג. כמה פעמים זה קרה?

פעם אחת

מספר פעמים

באופן קבוע

ב. כאשר התקיפו אותך, האם התקיפו אותך תוך שימוש בחפץ כלשהו? (סכין, אבן, מטאטא,)

לא

כן

ספר מה קרה ?

ג. האם מישהו ממשיך לפגוע בך, להכות אותך או להתעלל בך בצורה פיזית?

ספר:

---

4. האם מישהו הכריח אותך לעשות דברים שאינך רוצה לעשותם? (להביא לו משהו, לעשות עבורו דבר מה, לעשות משהו בניגוד לחוק וכו')

לא

כן

א. מי עשה לך זאת?

בן משפחה (הורה, אח, סבא, קרוב) פרט: _____

חבר, מכר, שכן פרט: _____

צוות, סיעת, מורה, צוות רפואי פרט: _____

אדם זר (שאינך מכיר) פרט: _____

ב. היכן זה קרה?

בביתי

במקום מגורי, בשכונה

בבית הספר

במקום ציבורי (אוטובוס, קניון, רחוב)

אחר _____

ג. כמה פעמים זה קרה?

פעם אחת

מספר פעמים

באופן קבוע

תאר מה קרה? _____

ד. כאשר מישו הכריח אותך לעשות דברים שאינך רוצה, האם הוא גם איים עליך? (סחט אותך)?

לא

כן

אם כן, תאר מה קרה? _____

ה. כאשר מישו הכריח אותך לעשות דברים שאינך רוצה, האם הוא אי פעם גם הפעיל כוח פיזי נגדך? (היכה אותך, פגע בך בגוף)

לא

כן

אם כן, תאר מה קרה?

---

5. במקרה ועברת פגיעה פיזית, אלימות, סחיטה האם ספרת על כך למישהו? האם שיתפת?

כן לא

- אם כן, למי סיפרת?

- אם לא, מדוע לא סיפרת?

- האם טיפלו בתלונה שלך? כן לא

- אם כן, כיצד?

---

6. האם מישהו מנע ממך משהו שאתה זקוק לו? (אוכל, כסף, תרופות, אמצעי תקשורת)

כן לא

אם כן, תאר

א. מי עשה לך זאת?

בן משפחה (הורה, אח, סבא, קרוב) פרט: _____

חבר, מכר, שכן פרט: _____

צוות, סייעת, מורה, צוות רפואי פרט: _____

אדם זר (שאינך מכיר) פרט: _____

ב. היכן זה קרה?

בבית שלי

בסביבה שאני גר, בשכונה

בבית הספר

במקום ציבורי (אוטובוס, קניון, רחוב)

אחר _____

ג. כמה פעמים זה קרה?

פעם אחת

מספר פעמים

באופן קבוע.

חלק ב- חשיפה למצבי פגיעה והתעללות מינית

השאלות הבאות עוסקות בפשע ובניצול מיני. השאלות יגרמו לך בוודאי לאי נוחות והתרגשות. ניתן לפנות אלי באם תזדקק/י לעזרה.

1. האם מישהו הטריד אותך מינית באמירות, או איים לפגוע בך מינית?

כן לא

א. מי עשה לך זאת?

בן משפחה (הורה, אח, סבא, קרוב) פרט: _____

חבר, מכר, שכן פרט: _____

איש צוות, סייעת, מורה, צוות רפואי פרט: _____

אדם זר (שאינך מכיר) פרט: _____

ב. היכן זה קרה?

בבית שלי

בסביבה שאני גר, בשכונה

בבית הספר

במקום ציבורי (אוטובוס, קניון, רחוב)

אחר _____

ג. כמה פעמים זה קרה?

פעם אחת

מספר פעמים

באופן קבוע

תאר מה קרה

ד. כאשר מישוהו איים עליך לפגוע בך מינית, האם הוא גם איים באמצעות חפץ? (כמו: מטאטא, מקל, סכין)

לא

כן

אם כן, תאר מה קרה

---

2. האם מישוהו נגע בך באופן מיני, למרות שלא רצית שיגע בך בצורה כזו? (נשיקות, ליטופים, נגיעות במקומות אינטימיים, מגע מיני חלקי או מלא)

לא

כן

א. מי עשה לך זאת?

בן משפחה (הורה, אח, סבא, קרוב) פרט: _____

חבר, מכר, שכן פרט: _____

צוות, סייעת, מורה, צוות רפואי פרט: _____

אדם זר (שאינך מכיר) פרט: _____

ב. היכן זה קרה?

בבית שלי

בסביבה שאני גר, בשכונה

בבית הספר

במקום ציבורי (אוטובוס, קניון, רחוב)

אחר _____

ג. כמה פעמים זה קרה?

פעם אחת

מספר פעמים

באופן קבוע

תאר מה קרה _____

---

2. האם מישהו הכריח אותך לגעת בו במקומות אינטימיים או לעשות לו דברים מיניים שאינך רוצה?

לא

כן

א. מי עשה לך זאת?

בן משפחה (הורה, אח, סבא, קרוב) פרט: _____

חבר, מכר, שכן פרט: _____

צוות, סייעת, מורה, צוות רפואי פרט: _____

אדם זר (שאינך מכיר) פרט: _____

ב. היכן זה קרה?

בבית שלי

בסביבה שאני גר, בשכונה

בבית הספר

במקום ציבורי (אוטובוס, קניון, רחוב)

אחר _____

ג. כמה פעמים זה קרה?

פעם אחת

מספר פעמים

באופן קבוע

תאר מה קרה

ד. האם מישהו ממשיך לפגוע בך מינית?

לא

כן

אם כן, תאר/י

---

3 אם עברת פגיעה מינית, הטרדה מינית, האם ספרת על כך למישהו, האם שיתפת?

לא

כן

אם כן, למי ספרת?

אם לא, מדוע לא סיפרת?

ה. האם המקרה הועבר לטיפול משטרה? האם התלונה נחקרה?

לא

כן

תאר מה קרה בחקירת המשטרה

ו. האם היה משפט?

לא

כן

ז. האם המבצע נמצא אשם?

לא

כן

אם יש לך מה להוסיף, פרט

חלק ג- פגיעה רגשית

בחלק זה תתבקש לספר על השפלות, קריאה בשמות גנאי, העלבות ודחייה.

1. האם יש מישהו הנוהג או נהג להשפיל אותך, לקרא לך בשמות גנאי ולהעליב אותך?

לא

כן

א. מי עשה לך זאת?

בן משפחה (הורה, אח, סבא, קרוב) פרט: _____

חבר, מכר, שכן פרט: _____

צוות, סייעת, מורה, צוות רפואי פרט: _____

אדם זר (שאינך מכיר) פרט: _____

ב. היכן זה קרה?

בבית שלי

בסביבה שאני גר, בשכונה

בבית הספר

במקום ציבורי (אוטובוס, קניון, רחוב)

אחר _____

ג. כמה פעמים זה קרה?

פעם אחת

מספר פעמים

באופן קבוע

תאר מה קרה

---

2. האם יש מישהו שמחרים אותך, דוחה אותך ולא מאפשר לך לקחת חלק בפעילות חברתית או משפחתית?

לא

כן

א. מי עשה לך זאת?

בן משפחה (הורה, אח, סבא, קרוב) פרט: _____

חבר, מכר, שכן פרט: _____

צוות, סייעת, מורה, צוות רפואי פרט: _____

אדם זר (שאינך מכיר) פרט: _____

ב. היכן זה קרה?

בבית שלי

בסביבה שאני גר, בשכונה

בבית הספר

במקום ציבורי (אוטובוס, קניון, רחוב)

אחר _____

ג. כמה פעמים זה קרה?

פעם אחת

מספר פעמים

באופן קבוע

תאר מה קרה:

לגבי הפגיעות שענית עליהן בשאלון זה (פיזי, מיני ורגשי), כיצד הפגיעה בכך או הניצול השפיעו עליך?

נפגעתי באופן פיזי, נפגעתי בגוף שלי (חבלה גופנית, מכה, פגיעה)

כן לא

תאר _____

נפגעתי באופן רגשי (עצוב, כועס, מוטרד, מפחד, חושב על זה)

כן לא

תאר _____

איבדתי רכוש בעל ערך, דבר יקר לי

כן לא

תאר _____

האם יש משהו נוסף שאת/ה רוצה לספר עליו? אנא כתוב/ כתבי את דבריך למטה.

כדי לאסוף מידע על פשע ועבריינות כלפי בני נוער, ברצוני לראיין נערים ונערות שחוו פגיעה או ניצול. האם תהייה מוכן להתראיין?

לא

כן

אשמח, אם תסכים/תסכימי לרשום את מס' הטלפון/ פלאפון שלך:

---

*תודה רבה על שיתוף הפעולה. אל כב שהקעת זמן במילוי
השאלון ועל טילוי האב.*

Abstract

The purpose of the present research was to examine the scope and the characteristics of the abuse phenomenon against adolescents with developmental disability- border-line and mild mental retardation and their experiences of abuse situations in comparison to adolescents without disabilities, through subjects self- report concerning their experiences as victims of abuse.

Children as victims of crime and abuse appears to be a subject which has raised increasing research interests and concern for years that led to establish policy and laws aimed to protect children and keep them safe in situations that are risky for their physical and mental health. Recently, there has been an increasing interest among professionals who deal with children with developmental disabilities in the linkage between child disability and the extent of his or her exposure to risky situations (Marom & Uziel, 2002). According to research literature (Bryen, 2003; Sobsey 1994; Sobsey, Randall & Parrila, 1999; Sullivan, 1999), adults and children with disabilities are at higher risk for physical, sexual and emotional abuse by family members, acquaintances and others in comparison to those without disabilities. In addition, child disability may and counter him or her with various situations of abuse that are not usually characteristic of children without disabilities (Marge, 2003a; Newport, 1991). Mostly, the crime is invisible and not reported. The abuser perceives the disabled victim as a vulnerable person who can't protect himself and is unable to ask for help or complain. Hence, it is very likely that more crimes will be committed against the victim, and generally the abuse is persistent and constant, not a single event. Moreover, it is well known that attacker is in most cases one who the child is acquainted with and often there exist relationship between them in which the victim trust the attacker and even depends on him, while the attacker is in a position of authority towards the victim and take advantage of the unequal relations between

them. In 2002 comprehensive report was published by the Joint- Brookdale Institute that reviews the subject of children with disabilities under risky situations, and states that there is no adequate systematic knowledge in Israel about the size and the characteristics of the phenomenon of risk against children with disabilities and the subject requires research attention and consideration. The present study presents a theoretical survey of what is known today in Israel and in the world about the subject of abuse among children with disabilities, and also presents the principal models for better understanding the reasons and factors for the existence of abuse situations among children with disabilities. It appears from the theoretical survey that the existing knowledge about the subject is quite general and in order to gain a clearer picture of the phenomenon, we have to focus on a definite age group (children, adolescents) with specific disability (blindness, mental retardation, physical disabilities, etc.) in context of abuse situations. The present research has chosen to focus on adolescents with developmental disability (borderline and mild mental retardation).

Research questions were:

1. To what extent are adolescents with developmental disability exposed to physical, sexual and emotional abuse in comparison to their normal peers, without disabilities.
2. What are the various characteristics of each type of abuse to which adolescents from both research groups are exposed to: a. what is the exact abuse type (threat, physical attack, blackmail, theft, sexual touch, etc.) b. Who is the perpetrator? c. Where does the abuse take place? D. what is its frequency? e. How does it affect the victim?
3. Are there any differences between the two research groups in the extent of sharing and reporting after the abuse and what are those differences and characteristics of sharing and report. Besides, what is the form of police treatment if the case has been reported to the police and in which cases accusation forms were submitted to the court for each of the research groups.

100 adolescents participated in the research. 50 adolescents boys and girls who learn in special education school and 50 adolescents boys and girls who learn in regular classes of a regular school. The research instrument in the present study was the self report questionnaire: "breaking the silence tie" which was developed by Bryen, Carey & Frantz (2002), that was designed to test risky situations that people with disabilities are exposed to. The questionnaire is multidimensional and tests exposure to physical, sexual and emotional abuse situations. The present study used two research methods , the qualitative and the quantitative methodology. The quantitative methodology role was to examine the percentage of occurrence of each type of abuse and its characteristics in both research groups. Based on the theoretical literature, the hypotheses were that adolescents with developmental disability would experiences more physical, sexual and emotional abuse in comparison to their normal peers, and less cases of physical and sexual abuse towards adolescents with developmental disability would be revealed and reported to the legal authorities in comparison to similar cases among normal adolescents. The qualitative methodology had an important role in analyzing the personal descriptions and experiences of those who have experienced abuse, to better understanding the dynamics of abuse and its components. Such information couldn't be obtained merely from quantitative analysis. In addition, much importance was attributed to the fact that adolescents' "voice" was heard. The principal findings obtained from the present research indicate significant differences between adolescents with developmental disability and normal adolescents in the extent of exposure to abuse in some areas:

In the area of abuse and blackmail, adolescents with developmental disability were found more exposed to money blackmail or money equal- value by other adolescents in their residence environment and also by adults they are acquainted with. Mostly, the blackmail was committed by threats and frightening.

In the area of refusal to give the adolescents something he or she needs or important to well being, it was found that adolescents with developmental disability experiences higher rates of situations in which they were deprived of something they needed for their everyday living like: clothing, food, hearing facilitators, or they were deprived of their rights after the age of eighteen due to the family refusal to give them their money.

In the area of sexual abuse, it was found that adolescents with developmental disability experience higher rates of sexual abuse by service providers, acquaintances and others, with demanding not to discover the "secret".

The area of emotional abuse, adolescents with developmental disability were found as experience more situations of humiliation, insults, disgrace by their normal peers and family members.

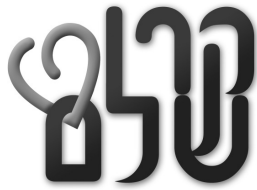
Further, it was found that adolescents with developmental disability shared to a great extent the physical and sexual abuse they have experienced with parents and professionals, although very few cases have been reported to the police. The cases that have been reported to the police were treated with skepticism by the inquirers, and the victims of abuse were perceived as if they have invented the case. In most cases the file was closed or there was no continuous treatment or follow up. Only one cases of sexual abuse out of many ended in accusation paper. The research implies that although most adolescents with developmental disability don't conceal the abuse experience and tell about it, the reports somehow "disappear" and full justice isn't done with the criminals. Moreover, many cases are not reported and not documented, and so the phenomenon disappears from the public's eyes and from legal and treatment authorities. Further, it was found in the present research unique characteristics related to each abuse type for both research groups. However, in general, it can be said that the research reveals that adolescents society is a violent society, abusing and not respecting the others. Many adolescents experience physical' sexual and emotional abuse by their peer

friends, and among those adolescents with disabilities are included that the negative opinions about them, the myths and stigmas only makes their condition more severe, and set them in a higher risk for abuse.

The present study contributes a great theoretical contribution to the understanding of the abuse phenomenon towards people with disabilities using the ecological model which allows seeing the general picture of environments and relationships that involve abuse in a family, social and cultural context. There is also a practical contribution in some areas: The area of social and public awareness, the area of legislation and enforcing the existing law, the area of identifying exposure abuse cases and the area of prevention programs, intervention and treatment programs.

The present research findings set social and educational challenges. Reiter (2004) notes that the challenge is twofold: on the one hand to raise a generation of young people who will know how to accept their peers and their disabled peers and treat them with respect and toleration. On the other hand, to raise and empower a generation of disabled people who know to insist on their rights and fight against manifestations of abuse by means of legal and social ways.

מؤسسة "شاليم"
لتطوير خدمات للشخص ذو
التخلف العقلي في السلطات المحلية
The Shalem Fund
for Development of Services for People with
Intellectual Disabilities in the Local Councils
פיתוח שירותים לאדם עם מוגבלות שכלית
התפתחותית ברשויות המקומיות

130

אוניברסיטת חיפה
UNIVERSITY OF HAIFA

Adolescents with developmental disability- border- line and mild mental retardation and their experiences of abuse situations in comparison to adolescents without disabilities

Ifat Shachar

Supervised by: Prof. Shunit Reiter

Thesis submitted in partial fulfillment of the
Requirements for the Master's degree
University of Haifa, Faculty of Education,
Department of Education

This work was supported by a grant from Shalem Fund for Development
of Services for People with Intellectual Disabilities
In the Local Councils in Israel
2004